BIBLJOTEKA PRZEGLĄDU WOJSKOWEGO

Wydawnictwo Pol. Organizacji Wojsk. No 6.

~~III~~

ARMJA AUSTRO-WĘGIERSKA

opracował

Ad. Płomieńczyk.

WARSZAWA

1916.

Armja austro-węgierska*)

(na podstawie H. Schmida: Heerwesen. 2. Teil).

Opracował ADAM PŁOMIEŃCZYK.

I.

Ustawodawstwo wojskowe.

Siła zbrojna monarchji austro-węgierskiej dzieli się na:

1) Wspólną siłę zbrojną, t. j.

a) armję wspólną (k. u. k. Heer), wraz z rezerwą rekrucką.

b) marynarkę wojenną.

2) c. k. austryjacką (k. k. Landwehr), oraz kr. węgierską (k. u. Landwehr, honwedzi) obronę krajową, wraz z jej rezerwą rekrucką i korpusem żandarmerji dla Bośni i Hercegowiny.

3) c. k. austryjackie, oraz król. węgierskie pospolite ruszenie (Landsturm).

Wspólna siła zbrojna podlega wspólnemu ministrowi wojny, a w czasie wojny naczelnej komendzie wyznaczonej przez cesarza, który jest najwyższym wodzem.

Kompletowanie jej odbywa się:

a) przez pobór,

b) przez wcielanie do szeregów absolwentów szkół wojskowych jako oficerów lub aspirantów oficerskich,

c) przez wstępowanie ochotników,

d) wyjątkowo przez przyjmowanie dobrowolnie zgłaszających się z obrony krajowej.

Obrona krajowa. Zrównana pod względem przeznaczenia i naogół pod względem organizacji, wyćwiczenia, uzbrojenia i zaopatrzenia z armią wspólną podlega w Austrji austr. ministerstwu obrony krajowej, na Węgrzech węgierskiemu ministerstwu obrony krajowej.

---

*) Źródła: 1) H. Schmid: Heerwesen. 1916 r.
2) „ : Taktisches Handbuch. 1916 r.
3) „ : Handbuch für Unteroffiziere 1916 r.
4) Otto Waldschütz: Einführung in das Heerwesen.
5) S. Potockij: Awstro-wiengierskaja armia. 1913 r.

Wspólny minister wojny jest przez odnośne ministerstwa orjentowany o stanie liczebnym, wyćwiczeniu i t. p. obrony krajowej. W razie mobilizacji i w czasie wojny podlega obrona krajowa pod względem wojskowym komendantom wyznaczonym przez cesarza. Kompletowanie odbywa się podobnie jak we wspólnej armji z dodatkiem przenoszenia rezerwistów określonego roku służby z armji do obrony krajowej.

Rezerwa rekrucka (Ersatzreserve) służy do uzupełniania stanu liczbowego armji wspólnej i obrony krajowej w czasie wojny. W szczególnych okolicznościach mogą być obie rezerwy rekruckie powołane częściowo do służby czynnej także i w czasie pokoju.

Czas wyćwiczenia jej trwa 10 tygodni.

Pospolite ruszenie, służy do wspierania wspólnej armji i obrony krajowej i podlega podobnie jak obrona krajowa obu ministerstwom.

POWINNOŚĆ WOJSKOWA.

Powinność wojskowa jest powszechna i musi być pełniona osobiście. Zaczyna się 1. stycznia tego roku w którym obywatel ukończy 19-ty rok życia, a kończy się obecnie 31 grudnia tego roku, w którym skończył rok 50-ty (Węgry 55-ty). Trwa więc lat 32 (37). Niezdolni do właściwej służby wojennej mogą być powołani w razie mobilizacji i wojny do innych świadczeń pomocniczych.

Obowiązek stawania do poboru trwa trzy lata i polega na poddawaniu się oględzinom komisji poborowej w celu rozstrzygnięcia o zdolności do służby czynnej.

Zaczyna się 1. stycznia tego roku, w którym kończy się 21. rok życia, a kończy 31 grudnia roku, w którym skończyło się rok 23. W razie niestawienia się w tym terminie, każdy obowiązany jest do poboru do 36 r. życia.

OBOWIĄZEK SŁUŻBY W WOJSKU.

a) W armji wspólnej: Wogóle 2 lata służby czynnej, 10 lat w rezerwie. W kawalerji i artylerji konnej: 3 lata służby czynnej, 7 w rezerwie. Zaznaczyć warto, że już około 5 roczników rezerwy starczy na dokompletowanie armji na stopę bojową; reszta służy do tworzenia formacji rezerwowych (wojska 2 linji) dla celów wojny (źródła rosyjskie). W rezerwie rekruckiej 12 lat.

b) W marynarce wojennej: 4 lata służby czynnej, 5 lat rezerwy, 3 latą pospolitego ruszenia morskiego.

c) W obronie krajowej, tak samo, jak w armji

wspólnej, z pominięciem w obronie kraj. austr. rozporządzeń co do artylerji konnej.

Ostatni rocznik rezerwistów armji wspólnej, — a gdy stosunki stanu liczebnego armji pozwalają, także i część młodszego rocznika — mają być na żądanie ministra obrony krajowej przeniesione dla skompletowania stanu wojennego obrony krajowej.

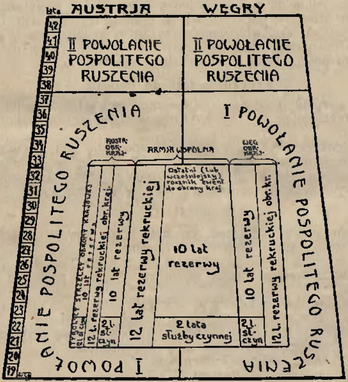
OBOWIĄZEK SŁUŻBY W POSPOLITEM RUSZENIU.

a) 1-sze powołanie trwa od 1 sierpnia tego roku, w którym ukończyło się rok 18-ty, do 31 grudnia tego roku, w którym ukończony został rok 37. (Więc 19-roczników). U zdolnych przypada w tym czasie służba czynna.

b) 2-gie powołanie, trwa obecnie aż do 31 grudnia tego roku, w którym ukończony został 50 (55) rok życia.

Pensjonowani oficerowie i urzędnicy wojskowi są do 60 roku życia obowiązani do służby w pospolitem ruszeniu.

Schemat odbywania powinności wojskowej *).

*) Schemat ten przedstawia stan rzeczy do początku wojny.

Kontyngens rekruta.

Kontyngens rekruta unormowany w Austrji i na Węgrzech do armji wspólnej (suma obu kontyngensów), obrony krajowej i t. p. wynosi:

Rok	Armja wspólna	Ob. kr. austr.	Ob. kr. węg.	Strz. tyr.	Bos.iHer.
1914	165.100	29.349	25.000	1.052	8.016
1915	170.800	31.948	27.500	1.145	8.411
1916	176.500	33.986	29.000	1.218	8.748
1917	177.000	35.100	30.000	1.259	8.844
1918	177.500	35.300	31.000	1.266	8.906

ZARZĄDZENIA W SPRAWIE EWIDENCJI POSP. RUSZ. I W SPR. POBORU.

Ewidencja pospolitaków.

Od miesiąca sierpnia do października przygotowuje się w gminach i uzupełnia na podstawie ksiąg metrykalnych spisy wszystkich mężczyzn, którzy w roku przyszłym kończą 19 rok życia i przedkłada się w Austrji władzom politycznym powiatu, na Węgrzech wprost komendom, kompletującym obrony kraj. Tam układa się z nich dla poszczególnych gmin listę pospolitaków.

Przygotowanie do poboru.

W sierpniu zestawiają prowadzący metryki i naczelnicy gmin wyciągi metrykalne mężczyzn, którzy w roku przyszłym kończą 21 rok życia.

Od października do końca listopada mają oni obowiązek na publicznie ogłoszone wezwanie zameldować się w gminie swego stałego pobytu. 10-go grudnia naczelnicy gmin przedkładają powiatowym władzom politycznym wykazy poborowych.

P O B Ó R.

Pobór odbywa się przed specjalną komisją w miejscach, oznaczonych w każdym obwodzie poborowym.

P o b ó r g ł ó w n y odbywa się z reguły między 1 marca a 30 kwietnia, kolejno wedle gmin, roczników i porządku list poborowych.

P o b ó r d o d a t k o w y, dla tych, którzy nie stawili się do głównego, odbywa się w stałych terminach, później.

O g ó l n e w a r u n k i przyjęcia do wojska są następujące:

1) Austryjackie lub węgierskie obywatelstwo.
2) Zdolność cielesna i duchowa.
3) Co najmniej ukończony 17 rok życia.

Komisja poborowa składa się:

W Austrji: z naczelnika politycznej władzy powiatowej — jako przewodniczącego, dalej z jednego urzędnika, lekarza powiatowego i dwóch świadków z reprezentacji powiatu — z ramienia władz politycznych; jednego oficera wyższego lub kapitana — z ramienia obrony krajowej, oraz jednego oficera wyższego lub kapitana i jednego oficera niższego — z ramienia wspólnej armji; wreszcie conajmniej jednego lekarza wojskowego.

Na Węgrzech: z pierwszego urzędnika jurysdykcji, jako przewodniczącego, dalej urzędnika i lekarza powiatu — z ramienia władz politycznych; oficera wyższego lub kapitana, oraz drugiego oficera — z ramienia obrony krajowej, dalej oficera wyższego lub kapitana i drugiego oficera — z ramienia armji wspólnej, wreszcie przynajmniej jednego lekarza wojskowego.

Poborowi urodzeni w tym samym roku kalendarzowym tworzą jeden rocznik poborowych. Co rok trzy roczniki stają do poboru; oznacza się je kolejno według lat — 1-y, 2-i i 3-i.

Zakres działania członków komisji.

Ocena lekarza:	Postanowienie reprez. wojska:
„zdolny“	„pobrać“
„zdolny do służby pomocniczej jako...“	„pobrać do służby pomocniczej jako...“
„obecnie niezdolny“	„odroczyć“
„do broni niezdolny“	„niezdolny do broni“
„zupełnie niezdolny“.	„wykreślić“.

W razie różnicy zdań co do zdolności przeznacza się poborowego do zbadania ponownego przez wyższą komisję poborową.

Zaprzysiężenie zdolnych odbywa się zaraz po poborze.

Uchylających się od poboru dostarcza się zapomocą środków represyjnych.

ZALICZENIE *) I PRZYDZIELENIE **).

Odbywa się definitywnie po rozliczeniu na okręgi poborowe kontyngensu rekruta.

Ponieważ zaliczanie i przydzielanie odbywa się wedle kolei na liście poborowej, przeto o kolei tej stanowi losowanie. Odbywa się ono w urzędzie powiatowym i prowadzone jest przez organy władzy.

Tylko tych rekrutów, którym przyznana jest ulga w pełnieniu służby czynnej, zalicza się zaraz przy poborze do rezerwy rekruckiej. Ich przydzielenie (do armji czy obr. kraj.) często odkłada się.

*) Zaliczenie — jako rekruta, lub do rezerwy rekruckiej.
**) Przydzielenie — do armji wspólnej, lub do obrony krajowej.

Zawodowych żeglarzy przydziela się do marynarki.

Rekrut dostaje po poborze poświadczenie poboru i pozostaje niewcielonym, aż do 1 października.

WCIELENIE DO SZEREGÓW.

Odbywa się z reguły dnia 1 paźdz. Wyjątkowo tylko w dniu poboru wcielani bywają: rekruci pobrani po 1 paźdz. wychowańcy szkół wojskowych i t. p. Natychmiast po wcielaniu zaczyna się z reguły służba czynna.

POCZĄTEK I KONIEC SŁUŻBY WOJSKOWEJ.

Służba zaczyna się w dniu wcielenia. Dla ukończenia studyów można uzyskać odroczenie początku służby czynnej (lecz nie wcielenia do oddziałów), aż do tego roku, w którym kończy się 24 lat życia.

Koniec służby następuje 31 grudnia tego roku, w którym ubiega czas odpowiedniego rodzaju służby.

PRZENIESIENIE DO REZERWY.

Odbywa się normalnie 31 grudnia po ukończeniu służby czynnej; w razie wojny jednak na rozkaz cesarza.

Rezerwista posiada k a r t ę w o j s k o w ą, która jest dowodem jego stosunku służbowego. W karcie tej wpisywane bywają wszystkie obowiązkowe meldowania się (do ćwiczeń, zebrań kontrolnych i t. p.); rezerwista obowiązany jest mieć kartę zawsze przy sobie.

Przeniesienie z rezerwy (ew. rezerwy rekruckiej) armji wspólnej do rezerwy obrony krajowej następuje zwyczajnie na ostatni rok służby czynnej — czasami jednak wcześniej; mianowicie tyczy się to przedewszystkiem gażystów rezerwowych, których przenosi się bez względu na czas służby na żądanie ministerstwa obrony krajowej.

ZWOLNIENIE ZE SŁUŻBY.

Następuje: 1) Po skończeniu służby (w czasie wojny jednak za zezwoleniem cesarza); oficerowie rezerwowi mogą na żądanie pozostać dłużej w służbie.

2) Z powodu zupełnej niezdolności.

3) Z powodu nieprawnego poboru.

4) Dla uzyskania obcego obywatelstwa państwowego. Dla tego celu potrzebne jest więc specjalne zezwolenie od 17 roku życia, aż do ukończenia okresu służby wojskowej.

REWIZJA POBORU.

Do niej przeznaczani są:

poborowi co do których zdolności wynikła w komisji różnica zdań;

żołnierze, którzy w ciągu trzech pierwszych miesięcy służby czynnej okazali się niezdolnymi.

Komisja rewizji poboru składa się (w Austrji) z wyższego urzędnika krajowej władzy politycznej lub (na Węgrzech), wyższego urzędnika z ministerstwa obrony krajowej jako przewodniczącego, dalej ze strony armji i obrony krajowej generała lub wyższego oficera, wyższego oficera obeznanego ze sprawami kompletowania i wyższego lekarza wojskowego; ze strony politycznej władzy krajowej (w Austrji) referent sanitarny lub (na Węgrzech) lekarz cywilny.

Przeciw orzeczeniu komisji rewizyjnej nie ma prawnego odwołania.

TAKSA WOJSKOWA.

Jest to coroczny podatek, który płacić musi każdy zwolniony od służby czynnej w ciągu tych 12 lat, które trwałaby jego służba wojskowa.

Tworzy się z tego w Austrji i na Węgrzech „fundusz taksy wojskowej", wynoszący rocz. 4,000,000 k., który jest przeznaczony na pensje dla inwalidów oraz na wdowy i sieroty po wojskowych.

Minimum wynosi w Austrji 2 k. na Węgrzech 6 k., maximum w Austrji stosownie do dochodów osobistych, na Węgrzech 200 k.

ULGI.

Do rezerwy rekruckiej zalicza się z następujących względów:

1) Religia. Duchowni i klerycy zwolnieni są od służby pod bronią i ćwiczeń, tylko wrazie wojny powoływani są jako duszpasterze.

2) Oświata ludowa. Nauczyciele i kandydaci nauczycielscy, lecz tylko tam, gdzie jest brak sił nauczycielskich i to tylko do r. 1918. Zresztą jako jednoroczni ochotnicy do obrony krajowej.

3) Gospodarstwo narodowe. Właściciele dziedziczni gospodarstw rolnych, gospodarujący osobiście, których dochody wystarczają do utrzymania rodziny z pięciu osób — a nie przekraczają tego minimum czterokrotnie.

4) Rodzina. Ci którzy sami lub głównie utrzymują rodziny, mianowicie niezdolnego do pracy ojca, dziada lub teścia, względnie owdowiałą matkę, babkę lub teściową, wreszcie zupełnie osierocone rodzeństwo.

WSTĘPOWANIE OCHOTNIKÓW.

Jako ochotnik może być przyjęty każdy, kto odpowiada ogólnym warunkom przyjęcia do armji lub obrony krajowej. W obronie krajowej liczba ochotników nie może przekraczać 5% jej kontyngensu rekruta.

Wykluczeni są ci, którzy z powodów karnych nie posiadają pełni praw obywatelskich.

Małoletni muszą mieć zezwolenie ojca (opiekuna).

Obcy poddani mogą być za zgodą cesarza przyjęci na trzyletnią służbę czynną, pod warunkiem, że wykażą się bezwarunkowem zezwoleniem swego rządu.

Ochotnicy mają prawo wyboru oddziału, w granicach możliwości.

DOBROWOLNA DŁUŻSZA SŁUŻBA CZYNNA ŻOŁNIERZY I PODOFICERÓW.

Każdy żołnierz może za zgodą komendanta samodzielnego oddziału przedłużać z roku na rok służbę czynną.

Podoficerowie, którzy w ten sposób przedłużają służbę, otrzymują podoficerską pensję służbową.

JEDNOROCZNI OCHOTNICY.

Służą 1 rok czynnie, 11 w rezerwie.

Prawo do jednorocznej służby mają:

1) ci, którzy złożyli egzamin dojrzałości w szkole średniej (lub równouprawnionej z nią) przed 1 października tego roku, w którym zostali pobrani.

2) kto ukończył w powyższym terminie 6 klas szkoły średniej i zdał jeszcze egzamin przed specjalną komisją (w kadeckiej szkole piechoty).

3) kto w powyższym terminie przyjęty został jako nauczyciel w publicznej szkole ludowej; pełni on służbę w obronie krajowej.

4) kto odznaczył się w sposób wybitny na polu nauki, literatury, techniki, sztuki, lub sztuki stosowanej.

Jednoroczną służbę czynną odbywa się z reguły na koszt państwa — tylko na specjalną prośbę na koszt własny. W kawalerji jednak, artylerji konnej i taborze (wraz z utrzymaniem konia) na koszt własny.

Służący na koszt własny mogą wybrać sobie oddział, pod warunkiem, że liczba ich w danym odziale nie przekroczy pewnej normy. Służący na koszt państwa mają to samo prawo, lecz uwzględniani są w drugiej linji.

Jednoroczni mają prawo mieszkać poza koszarami, z wyłącze-

niem szczególnych względów wojskowych lub dyscyplinarnych. W razie zmiany przez oddział miejsca garnizonowania, można starać się o przeniesienie do innego oddziału tej samej broni stojącego w dawnym miejscu pobytu.

Pozbawionym prawa jednorocznej służby można być z powodu przestępstwa, albo przekroczenia z chęci zysku lub przeciw obyczajności.

RODZAIE I BIEG SŁUŻBY JEDNOROCZNEGO OCHOTNIKA.

1) Służba frontowa. Z końcem grudnia zostaje się tytularnym starszym żołnierzem. Po skończeniu szkoły jednorocznych — tytularnym kapralem. Po złożeniu teoretycznego i praktycznego egzaminu kwalifikacyjnego — przy dobrem sprawowaniu się — aspirantem oficerskim (ok. 1. października), a po spełnieniu dalszych warunków (przedłożenie curriculum vitae i t. p.) — kadetem rezerwowym. Po odbyciu jednego ćwiczenia — chorążym rezerwowym, a około 3 lata po skończeniu służby czynnej — rezerwowym podporucznikiem.

W razie niezłożenia egzaminu następuje przeniesienie do rezerwy w odpowiedniej szarży podoficerskiej.

2) Służba medyka. Najpierw 3 miesiące we froncie, jako „jednoroczny ochotnik-medyk" — potem urlopowany, jako tytularny starszy żołnierz.

Po uzyskaniu doktoratu zgłasza się, jako „jednoroczny ochotnik-lekarz" i służy dalszych 9 miesięcy, z tego 6 miesięcy w zakładzie sanitarnym, 3 przy oddziale. Kończy czynną służbę, jako rezerwowy lekarz-asystent, a po jednem ćwiczeniu awansuje ewentualnie na lekarza rezerwowego.

3) Służba weterynarza z dyplomem odbywa się w kawalerji, artylerji polowej lub taborze. Po ukończeniu służby czynnej zostaje „niższym weterynaryjnym lekarzem rezerwowym".

4) Służba farmaceuty. Służy jako jednoroczny ochotnik-farmaceuta. Wstępuje do służby, jako ukończony magister farmacji i służy po ogólnem wyćwiczeniu wojskowem i ukończeniu szkoły jednorocznych farmaceutów w wojskowym zakładzie sanitarnym.

W trzech ostatnich kategorjach, w razie nie uzyskania we właściwym czasie odpowiedniego stopnia naukowego (odroczenie służby dla medyków do 28. weterynarzy i farmaceutów do 26 roku życia), służba odbywa się w zakładzie lub we froncie w roli organów pomocniczych.

Jednoroczny ochotnik w marynarce wojennej służy z reguły na koszt państwa. Kończy szkołę jedno-

rocznych i odbywa co najmniej roczną praktykę. Po ukończeniu służby czynnej zostaje rezerwowym kadetem marynarki.

Ćwiczenia żołnierzy.

Dla armii wspólnej i dla obrony krajowej obowiązują jednakowe postanowienia.

Dla tych, którzy przeszli dwuletnią służbę czynną, cztery ćwiczenia trwające razem najdłużej 14 tygodni; trzyletnią — trzy ćwiczenia, trwające razem najdłużej 11 tygodni. Po czteroletniej służbie czynnej niema perjodycznych ćwiczeń. W rezerwie rekruckiej trzy ćwiczenia najwyżej po 4 tygodnie. Ogólnie biorąc: rocznie najwyżej jedno ćwiczenie, które — wyjąwszy sytuację grożącą wojną — trwa najwyżej 4 tygodnie. Każde powołanie rezerwisty do skompletowania armji czy obrony krajowej na stopę wojenną liczy się za ćwiczenie. W razie jednak zmiany w uzbrojeniu mogą być wszyscy powołani na ćwiczenia.

Ćwiczenia dla oficerów rezerwowych.

Cztery ćwiczenia, najwyżej czterotygodniowe. Wyjątkowo jeszcze dwa czterotygodniowe, gdy warunki wymagają uzupełnienia w wykształceniu.

Zebrania kontrolujące.
(Raport główny).

Co rok odbywają się po żniwach (jeden dzień) w okręgu kompletującym. Do nich powoływani są wszyscy, na dłuższy czas urlopowani i wszyscy rezerwiści, którzy w ciągu roku nie pełnili służby czynnej, ani nie byli powoływani do żadnej innej służbowej czynności.

Na zebraniach tych podaje się żołnierzom do wiadomości rozporządzenia i przepisy oraz przypomina się im ich obowiązki służbowe. Zebrania i porządek zgłaszania się poszczególnych gmin ogłaszane są plakatami na 14 dni przed terminem.

Mogą one jednak być ograniczone do obowiązkowego jednego na rok zameldowania się piśmiennego.

MOBILIZACJA.

Mobilizacja jest to skompletowanie armji lub jej części na stopę wojenną.

Mobilizacja może być częściowa i ogólna.

Częściowa mobilizacja tyczyć może się niektórych samodzielnych oddziałów lub niektórych (młodszych) roczników rezerwy.

Odbywa się ona zapomocą kart powołujących, na których wypisany jest czas i miejsce stawienia się. Jeśli stawienie się ma nastąpić natychmiast, to żołnierz ma prawo pozostać jeszcze 24 godzin dla załatwienia spraw osobistych. Powołany ma się stawić w swoim oddziale, ewentualnie przez najbliższą komendę kompletującą.

Powszechna mobilizacja ogłaszana jest publicznie afiszami. Wtedy bez specjalnej karty powołującej każdy rezerwista obowiązany jest wyruszyć w ciągu 24 godzin.

Miejsce stawienia się, na wypadek powszechnej mobilizacji, wyrażone jest na pierwszej stronicy karty wojskowej.

II.

Kompletowanie.

WSPÓLNA SIŁA ZBROJNA (ARMJA I FLOTA).

Monarchja austro-węgierska dzieli się na 16 okręgów terytorjalnych (korpuśnych) przystosowanych do podziału politycznego. Tworzą one podstawę kompletowania.

Każdy okręg obejmuje 6 do 8 obwodów kompletujących. Obwodów tych jest 112, mianowicie 60 w Austrji, 48 na Węgrzech, 4 w Bośni i Hercegowinie.

102 obwodów odpowiada 102 pułkom piechoty armji wspólnej,
3 odpowiadają 4 pułkom cesarskich strzelców tyrolskich,
4 odpowiadają 4 pułkom bośniacko-hercegowińskim,
3 (Tryjest, Sebenico i Fiuma) stanowią obszar kompletujący floty.

System kompletowania.

W monarchji austro - węgierskiej jest terytorjalnym w ściślejszem znaczeniu dla piechoty, to znaczy że pułki piechoty kompletują się ze swoich obwodów kompletujących—dla kawalerji zaś, artylerji, wojsk technicznych i t. d. terytorjalnym w obszerniejszem znaczeniu, to znaczy, że poszczególne oddziały kompletują się z kilku obwodów kompletujących tego samego okręgu terytorjalnego.

Co się tyczy pułków artylerji to z każdego okręgu terytorjalnego kompletują się trzy pułki artylerji polowej z numeracją kolejną, równoległą (z I korp. 1, 2, 3 pk. — z II-go 4, 5, 6 pk. i t. d. do korp. XIV włącznie), oraz po jednym pku haubic polowych, i haubic ciężkich — z numeracją równoległą do korpusów. Zresztą patrz niżej na tabelę kompletowania.

Załączona mapka podaje okręgi terytorjalne i obwody kompletujące, tabela zaś, jakie pułki piechoty i kawalerji kompletują się w danych okręgach terytorjalnych:

Mapa 1.

Korpus	N-ry pków piechoty	N-ry i rodzaje pków kawalerji [1])	N-ry strzel. baonów
I. Kraków	1 13 20 54 56 57 93 100	12d 1u 2u	5 13 16
II. Wiedeń	3 4 8 49 81 84 99	3d 6d 11d 15d	10 17 21 25
III. Grac	7 17 27 47 87 97	5d	7 8 9 20
IV. Budapeszt	6 23 32 38 44 52 68 69 86	7h 8h 10h 13h	24
V. Preszburg	12 19 26 48 71 72 76 83	5h 9h 11h	11 19
VI. Koszyce	5 25 34 60 65 66 67 85	6h 12h 14h 15h	29 32
VII. Temeszwar	29 33 37 39 43 46 61 101	1h 3h 4h 16h	28
VIII. Praga	11 28 35 73 75 88 91 102	2d 7d 10d 14d	6 22
IX. Litomierzyce	18 21 36 42 74 92 94 98	1d 8d 15d 11u	1 2 12
X. Przemyśl	9 10 40 45 77 89 90	3u 6u	4
XI. Lwów	15 24 30 41 55 58 80 95	9d 4u 7u 8u 13u	30
XII. Hermanstadt	2 31 50 51 62 65 64 82	2h	23
XIII. Agram	16 53 70 78 79 96	5u 12u	31
XIV. Insbruk	14 59 1, 2, 3, 4 ces. tyr. str.	4d	—
XV. Serajewo	22 } 1, 2, 3, 4 pk. bosn.-herc.	—	1 bosn.-her.
XVI. Raguza		—	

[1]) d = dragoni, h = huzarzy, u = ułani.

Obwody kompletujące nazywają się od miejscowości (np. „c. i k. Obwód kompletujący Cieszyn"); Wiedeń posiada dwa obwody kompletujące, Wiedeń A i Wiedeń B. (dla 4 i 84 pku).

Każdy obwód kompletujący dzieli się na Obwody poborowe, identyczne ze starostwami, komitatami lub ich częściami.

W każdym obwodzie kompletującym jest „c. k. Komenda Obwodu Kompletującego". Skład tych komend jest następujący:

Komendant obwodu kompletującego: starszy oficer.

Referent obwodu kompletujacego: kapitan.

Dwaj oficerowie obwodu kompletującego: porucznicy (podporucznicy).

Lekarz pułkowy.

Urzędnik wojskowo-ewidencyjny (w 9, 10 lub 11 klasie rangi), który prowadzi ewidencję nie służących czynnie żołnierzy.

Pewna ilość sił pomocniczych: pisarzy, ordynansów i t. p.

KOMPLETOWANIE OBRONY KRAJOWEJ.

CK. OBRONA KRAJOWA (AUSTRJACKA).

Austrja dzieli się na 9 Okręgów terytorjalnych obrony krajowej, które kryją się dokładnie z Okręgami terytorjalnymi korpusów (z wyłączeniem Raguzy).

Komendantem jest równocześnie komendant korpusu. Podlega mu w czasie pokoju komendant dywizji obrony krajowej kompletowanej w danym okręgu.

Każdy Okręg terytorjalny obrony krajowej dzieli się na Obwody kompletujące obrony krajowej (lub strzelców). Mają one osobne komendy kompletujące obrony krajowej (lub strzelców), składające się z porucznika, jako oficera kompletującego i 2 podoficerów, jako siły pomocniczej.

Obwody kompletujące obrony krajowej pokrywają się dokładnie z obwodami kompletującymi armji. Siedziba komendy kompletującej obrony krajowej nie zawsze jednak jest identyczną z odnośną siedzibą komendy armji wspólnej.

Obecnie jest 56 c. k. Obwodów kompletujących obrony krajowej i 3 c. k. Obwody kompletujące strzelców.

Ponieważ w Austrji jest tylko 37 pułków obrony krajowej, przeto każdy pułk kompletuje się z jednego lub dwu obwodów.

Obwód kompletujący obrony krajowej dzieli się na obwody poborowe, które są identyczne z odnośnemi obwodami c. i k. armji.

Kawalerja i artylerja obrony krajowej

kompletuje się dla każdej dywizji obrony krajowej wewnątrz danego Okręgu terytorjalnego.

KRÓL. WĘGIERSKA OBRONA KRAJOWA (HONWEDZI).

Węgry dzielą się na 6 Okręgów obrony krajowej, które pokrywają się z sześciu okręgami korpusów wspólnej armji. Miejsce pobytu komendy okręgu nie zawsze jednak jest identyczne z miejscem pobytu komendy okręgu terytorjalnego armji. Mianowicie w obszarze VII korpusu komenda 2 Okręgu obrony kraj. stoi w Szeged (nie w Temeszwar), a w obszarze XII korpusu komenda 5 Okręgu obrony kraj. stoi w Koloszwar (nie w Hermanstad).

Na czele każdego Okręgu stoi „Komendant okręgu obrony krajowej" (wyższy generał), który nie podlega komentantowi korpusu. W razie wojny komentant Okręgu obrony krajowej, dowodzi kompletującą się zeń dywizją, jako „Komendant dywizji obrony krajowej".

Wewnątrz tych 6 okręgów kompletuje się 6 t. zw. terytorjalnych dywizji węgierskiej obrony krajowej.

Prócz tego, istnieją jeszcze dwie, tak zwane eksterytorjalne dywizje węgierskiej obrony krajowej, które kompletują się ze wszystkich okręgów. Komendy tych dywizji stoją: dywizja 20 w Nagywárad, dywizja 41 w Budapeszcie.

Każdy okręg terytorjalny obrony krajowej dzieli się na Obwody kompletujące obrony krajowej, które dokładnie kryją się z odnosnymi obwodami armji wspólnej. Siedziba komendy obwodu obrony krajowej nie zawsze jednak jest identyczna z siedzibą komendy kompletującej okręgu armji.

Ponieważ istnieje tylko 32 pułków węgierskiej obrony krajowej, a obwodów kompletujących jest 48, przeto jeden pułk kompletuje się niekiedy z kilku obwodów.

Kawalerja (huzarzy obrony kraj) i artylerja węgierskiej obrony krajowej kompletuje się wewnątrz okręgów terytoryalnych.

Kompletowanie austr. i węg. pków obrony krajowej wedle okręgów tyrytorjalnych podaje na str. 148.

KOMPLETOWANIE POSPOLITEGO RUSZENIA.

W Austrji jest tylko piechota pospolitego ruszenia.

Istnieje 41 Komend obwodowych pospolitego ruszenia, które nie pokrywają się z Komendami obwodów obrony krajowej.

Na Węgrzech istnieją pułki piechoty pospolitego ruszenia i dywizjony kawalerji pospolitego ruszenia.

Pułki piechoty wystawiane są przez Komendy posp. rusz. przy

każdym pułku obrony krajowej. Dywizjony kawalerji (huzarów posp. ruszi.) wystawiane są przez organy ewidencyjne przy każdym pułku huzarów obrony krajowej.

Tabela kompletowania obrony krajowej.

Korpus	N-ry pułków piech. obrony kraj.
I. Kraków.	12 15 16 31 32 austr.
II. Wiedeń	1 14 21 24 25 „
III. Graz	3 4 5 26 27 „
IV. Budap.	1 2 3 4 17 18 19 20 węgiers.
V. Preszburg	13 14 15 16 „
VI. Koszyce	9 10 11 12 „
VII. Temeszwar	5 6 7 8 „
VIII. Praga	6 7 8 28 29 austr.
IX. Litomierz.	9 10 11 12 30 „
X. Przemyśl	17 18 33 34 „
XI. Lwów	19 20 22 35 36 „
XII. Hermstadt	21 22 23 24 węgiersk.
XIII. Igram	25 26 27 28 „
XIV. Insburg.	2 oraz I, II, III tyrol. strzel.
XV. Sarajewo	— — — — —
XVI. Raguza	22 37 austr.

Kompletowanie oficerów.

Zawodowi oficerowie wychodzą z Akademii i szkół wojskowych:

Piechota: z Terezjańskiej Akademii wojskowej w Wiener-Neustadt, ze Szkół kadeckich piechoty, z Akademii im. Franciszka Józefa w Wiedniu (przeważnie oficerowie austr. obrony krajowej), z węgierskiej Akademii im. Ludwiki w Budapeszcie (oficerowie węgiers. obr. kraj.). Możliwe jest także, zwłaszcza w obronie krajowej, aktywowanie się oficerów rezerwowych.

Kawalerja: z Teresjańskiej Akademii wojskowej w Wiener-Neustadt, z Kadeckiej szkoły kawaleryjskiej w Morawskiem Weisskirchen, z węgierskiej Akademii im. Ludwiki, oraz (przeważnie w obr. kraj.) przez aktywowanie się rezerwowych.

Artylerja i wojska techniczne: z Technicznej Akademii wojskowej w Mödling i artyleryjskiej Kadeckiej szkoły w Traiskirchen.

Oficerowie rezerwowi kompletują się z jednorocznych ochotników.

Tablica dyslokacyjna

Korp.	Piechota		Kawalerja	
	dyw.	brygady	dyw.	brygady
I Kraków	5 arm. 12 „ 46 Ob. k.	9. 10. 23. 24. 91. 92.	7	11. 12.
II Wiedeń	4 arm. 25 „ 49 „ 13 ob. k.	7. 8. 49. 50. 97. 98. 25. 26.	3	10. 17. 18.
III Grac	6 arm. 28 „ 22 Ob. k.	11. 12. 55. 56. 94. 43. 44.	—	3. (z 2 dyw).
IV Budapeszt	31 arm. 32 „ 40 Ob. k.	61. 62. 63. 64. 79. 80.	10	4. (8.)
V Preszburg	14 arm. 33 „ 37 Ob. k.	27. 28. 65. 66. 73. 74.	2	(3.) 16.
VI Koszyce	15 arm. 27 „ 39 Ob. k.	29. 30. 53. 54. 75. 76.	—	6. (z 1 dyw.)
VII Temeszwar	17 arm. 34 „ 23 Ob. k.	33. 34. 67. 68. 45. 46.	1	(6.) 7. (12.)
VIII Praga	9 arm. 19 „ 21 Ob. k.	17. 18. 37. 38. 41. 42.	—	1
IX. Litomierzyce	10 arm. 29 „ 26 Ob. k.	19. 20. 57. 58. 51. 52.	—	9
X Przemyśl	2 arm. 24 „ 45 Ob. k.	3. 4. 47. 48. 89. 90.	6	5. 14.
XI Lwów	11 arm. 30 „ 43 Ob. k.	21. 22. 59. 60. 85. 86.	4	21 i 9 drag. 13. 15.
XII Hermanstadt	16 arm. 35 „ 38 Ob. k.	31. 32. 69. 70. 75. 76.	8	12. (z 1 dyw.)
XIII Agram	7 arm. 36 „ 42 Ob. k.	13. 14. 71. 72. 83. 84.	—	8. (z 10 dyw.)
XIV Insbruk	3 arm. 8 „ 44 Ob. k.	5. 6. 15. 16. 96. 121. 122 87. 88.	—	4 drag. pk.
XV Serajewo	18 arm. 47 „ —	7. 9. górs. 8. 10 12 górs. 11 górs.	—	—
XVI Raguza	18 arm. 47 „ —	1. 2. 3. 6. 23. górs. 4. 14. górs. 6. górs.	—	—

armji Austro-Węgier.

ARTYLERJA pułki (dyony)	Wojsk. techn.	Tabor
1, 2, 3 pl., 1 hb., 1 kon., 1 cięż. 2 fortecz.	1 sap. baon	1 dyw.
4, 5, 6 pol. 2 hb., 2 kon. 2 cięż. 1 fortecz.	2 sap. b. 8 plon.	2 dyw.
7, 8, 9 pol. 3 hb. 3 cięż. 1 górs. 4 fortecz.	3, 4, 6 sap., 3 pion.	3 dyw.
10, 11, 12 pol. 4 hb. 4 kon. 4 cięż.	4 pion.	4 dyw.
13, 14, 15 pol. 5 hb. 5 kon. 5 cięż.	5 sap., 5 pion.	5 dyw.
16, 17, 18 pol. 6 hb. 6 kon. 6 cięż.	—	6 dyw.
19, 20, 21 pol., 7 hb., 7 kon. 7 cięż.	7 pion.	7 dyw.
22, 23, 24 pol., 8 hb. 8 cięż.	—	8 dyw.
25, 26, 27 pol. 9 hb., 9 cięż.	—	9 dyw.
28, 29, 30 p., 10 hb. 10 kon. 10 cięż. 2 fortecz.	10 sap, 10 plon.	10 dyw.
31, 32, 33 pl. 11 hb. 11 kon. 11 cięż,	11 sap.	11 dyw.
34, 35, 36 pol., 12 hb., 12 cięż.	—	12 dyw.
37, 38, 39 pol., 13 hb., 13 cięż.	13 sap.	13 dyw.
40, 41, 42 pol., 14 hb., 14 cięż.	8, 9, 14 sap., 2 plon.	14 dyw.
4. 6 górs.	—	15 dyw.
5, 7 górs. 5 fort. brg.	—	16 dyw.

III.

Dyslokacja.

Dyslokacja wojsk monarchji austro-węgierskiej w czasie pokoju w zasadzie przeprowadzona jest terytorjalnie t. j. garnizony poszczególnych oddziałów znajdują się wewnątrz tych okręgów, lub obwodów, z których są one kompletowane.

Piechota w zasadzie dyslokowana jest terytorjalnie w ściślejszym znaczeniu, t. j. każdy pułk—w swoim obwodzie kompletującym Niekiedy terytorjalnie w obszerniejszym znaczeniu, t. j. w obrębie okręgu terytorjalnego, wyjątkowo zaś eksterytorjalnie. W każdym razie przynajmniej jeden batalion pułku, oraz kadra baonu uzupełniającego, pozostają w swoim obwodzie. Eksterytorjalnie rozmieszczone są: niektóre pułki kwaterujące w Wiedniu, obsada Bośni i Hercegowiny i południowej Dalmacji, oraz pułki bośniacko-hercegowińskie, rozmieszczone w głębi monarchji. Co do piechoty obrony krajowej, zasada przestrzegana jest ściśle.

Kawalerja rozmieszczona jest w zasadzie terytorjalnie w obszerniejszym znaczeniu: W kawalerji armji wspólnej jednak, wyjątki rozmieszczenia eksterytorjalnego tyczyły się w ostatnich czasach większości pułków.

Artylerja polowa tak armji wspólnej jak i obrony krajowej rozmieszczona jest terytorjalnie w obszerniejszym znaczeniu — i to tak, że pułk artylerji stoi po największej części w miejscu postoju odpowiedniej dywizji, do której jest przydzielony.

Artylerja górska—podobnie jak polowa, a mianowicie w okręgach korpusów III i XIV (pki 3, 8, 14, oraz 4 i 10 dywizjony haubic górskich) oraz (reszta) w Bośni, Hercegowinie i Dalmacji.

Artylerja forteczna, rozmieszczona po największej części w fortecach, musi wobec tego być nieraz rozczłonkowana na poszczególne baony i kompanje.

Wojska techniczne, oraz taborowe rozmieszczone są terytorjalnie w obszerniejszym znaczeniu.

Załączona tabela unaoczni dyslokację armji austro węgierskiej w szczegółach.

IV.

Piechota.

Monarchia Austro-Węgierska posiada:
a) w armii wspólnej:
102 pułków piechoty,
4 bośniacko-hercegowińskie pułki piechoty,
4 pułki tyrolskich strzelców cesarskich,
29 batalionów strzeleckich,
1 bośniacko-hercegowiński batalion strzelecki,
6 bośniacko-hercegowińskich kompanij strzelców pogranicznych;
b) w austrjackiej obronie krajowej:
37 pułków piechoty obr. kraj.
3 pułki strzelców tyrolskich obr. kraj.;
c) w węgierskiej obronie krajowej:
32 pułki piechoty obr. kraj.
Tylko w czasie wojny:
d) pułki pospolitego ruszenia austrjackiego (z 41 obwodów posp. rusz.):
e) pułki pospolitego ruszenia węgierskiego.
Wszystkie te pułki tworzą b r y g a d y, a mianowicie:
66 brygad piechoty armii wspól.,
15 „ piechoty austr. obrony krajowej,
1 „ strzelców tyrolskich obr. kraj.,
16 „ piechoty węgierskiej obrony krajowej,
14 „ górskich armii wspóln.
a następnie d y w i z j e, a mianowicie:
33 dywizje piechoty armii wspólnej,
8 „ „ austr. obr. kraj.,
2 ewent. 8 „ „ węgiers.

PIECHOTA ARMJI WSPÓLNEJ
(wraz z ces strzel. tyrols. i piech. bośniacko-hercogowińską).

Pułk piechoty na s t o p i e p o k o j o w e j składa się z:
Komendy pułku,
czterech batalionów (po 4 komp.),
trzech (czasem czterech) oddziałów karabin. maszynow.,
kadry batalionu uzupełniającego, do której należy prowadzenie stanu ewidencyjnego (księgi głównej) pułku,
zarząd magazynu augmentacyjnego, t. j. rzeczy za-

pasowych na wypadek mobilizacji i taboru pułkowego, magazynu augmentacyjnego.

Na stopie wojennej zaś z:
Komendy pułku,
czterech bataljonów (po 4 komp.),
czterech oddziałów karabinów maszynowych,
taboru bojowego i taboru prowiantowego,
nowych formacji 2 linii (rezerwowych) wzaz z ich taborem,
bataljonu uzupełniającego, który pozostaje w miejscu stałego postoju pułku,
Kompanji sztabowej, którą formują tylko niektóre pułki, dla komend wyższych.

Numeracja kompanji jest kolejna wewnątrz pułku, mianowicie:

I.	baon zawiera:	1,	2,	3,	4	komp.
II.	„ „	5,	6,	7,	8	„
III.	„ „	9,	10,	11,	12	„
IV.	„ „	13,	14,	15,	16	„

Cesarscy strzelcy tyrolscy mają 1, 3 i 4 pułk złożony z 3-ch baonów, 2 pk. z czterech.

DOWÓDZTWO.

Komendantem pułku jest pułkownik,
Komendantem bataljonu — oficer wyższy (major, podpułkownik, wyjątkowo pułkownik).
Komendantem kompanii jest kapitan,
Komendantem oddziału karabinów maszynowych — porucznik lub kapitan,
Komendantem baonu uzupełniającego — oficer wyższy.

KOMPANJA.

Kompanja jest jednostką taktyczną niższego rzędu. Zasadą ogólną jej liczebności jest to, by w boju mogła być osobiście prowadzoną przez komendanta.

Na stopie pokojowej liczy kompanja 99 ludzi
na podwyższonej stopie pokojowej 125 „
na stopie bojowej — około 250 „

Liczebność i stan kompanji szczegółowo przedstawiają się:

		stopa pokoj.	stopa podw. pok.	stopa bojowa*)
Oficerowie:	kapitan	1	1	1
	por. i podpor.	3	3	3
	chorąży	1	1	1
Z karabinami:	plutonowi	3	4	4
	kaprale	6	8	16
	starsz. żołn.	6	8	16
	szeregowcy	70	91	185
Z karabinami:	pionierzy	—	—	4
	trębacz	1	1	1
	jucznik	—	—	1
	telefoniści	—	—	3
Bez karabinów:	sierżant sztab.	1	1	1
	sierżant	1	1	1
	podoficer rach.	1	1	1
	dobosz	1	1	—
	podof. sanit.	—	—	1
	sanitarjusze	—	—	4
	ordynansi ofic.	4	4	4
	kucharze	—	—	3
Oficerów		5	5	5
	żołnierzy	94	120	245
Razem	stan wyżywienia:	99	125	250
	„ bojowy (karabinów):	86	112	230

Prócz tego, posiada kompania na stopie pokojowej jedno zwierzę juczne na amunicję, na stopie zaś bojowej:

a) 2 zwierzęta juczne na amunicję, jeden 2-konny wóz amunicyjny, jedną kuchnię polową (wchodzą w skład taboru bojowego);

b) jeden 2-konny wóz prowiantowy (wchodzi w skład taboru prowiantowego).

Kompania dzieli się na cztery plutony, pluton na 2 (stopa pokojowa) lub 4 (stopa bojowa) sekcye. Na czele plutonu stoi oficer (ewent. chorąży) i dodanego ma do pomocy plutonowego (podoficer za frontem), na czele sekcji kapral, zastępcą jego jest starszy żołnierz. Plutony wydzielają patrol bojowy (4 ludzi), patrol sygnalizacyjny (3 ludzi), oceniacza odległości i ordynansa bojowego.

Kancelarja kompanijna składa się z sierżanta sztabowego i podoficera rachunkowego.

---

*) Daty przybliżone z powodu braku szczegółowych źródeł.

Pionierzy i telefoniści kompanijni wchodzą w skład plutonów i wydzielani są w razie potrzeby.

BATALJON.

Bataljon jest jednostką taktyczną i dyspozycyjną dla wyższego dowództwa.

Składa się on z czterech kompanji i oddziału karabinów maszynowych.

Sztab bataljonu na stopie pokojowej składa się z:
wyższego oficera (komendanta),
porucznika lub podporuczn. (adjutanta),
lekarza wojskowego,
kapitana do szczególnych poruczeń (gdy bataljon jest samodzielny),
podoficera sanitarnego,
trębacza (podoficer),
i czterech do sześciu szeregowców.

Na stopie bojowej sztab jest liczniejszy.

Bataljon na stopie bojowej (bez oddziału karabinów maszynowych składa się z:

a) czterech kompanji, wraz ze sztabem baonowym i obsługą taboru, około 1100 ludzi;

b) (tabor bojowy): 4 kompanijnych wózków amunicyjnych (2-konnych),
4 kompanijnych kuchni polowych (2-konnych),
8 kompanijnych zwierząt jucznych na amunicję,
1 zwierzęcia jucznego na materjał sanitarny;

c) (tabor prowiantowy): 4 kompanijnych wozów prowiantowych (2-konnych),
1 wozu bagażowego (2 konnego).

Oddział karabinów maszyuowych.

Na stopie pokojowej składa się z:
1 kapitana (lub porucznika) jako komendanta,
1 plutonowego,
2 kaprali,
1 rusznikarza (podof.),
10 — 16 szeregowców,
1 ordynansa oficerskiego,
4 — 13 zwierząt jucznych,
1 wierzchowca,

Na stopie wojennej liczebność podnosi się do około 40 ludzi, 22 koni (zwierząt jucznych).

Oddział pionierów bataljonu składa się z zebranych razem pionierów kompanijnych i 2 kaprali; razem 2 podof. i 16 szeregowców; baon samodzielny posiada zwierzę juczne do materjałów wybuchowych.

PUŁK.

Pułk jest jednostką organizacyjną i stanowi postawę dla terytorjalnego kompletowania i dyslokacji. Składa się z 4 bataljonów pod jednolitym dowództwem i kierownictwem administracyjnym.

Sztab pułku na stopie pokojowej składa się z:
pułkownika, komendanta pułku,
2 wyższych oficerów — do spraw broni i nauki strzelania, oraz do szczególnych poruczeń;
4 kapitanów: adjutanta pułkowego, komendanta pionierów, referenta od spraw mobilizacji, i dla szczególnych poruczeń,
1 lekarza pułkowego,
1 oficera prowiantowego,
1 gażystę rachunkowego,
1 sierżanta prowadzącego gospodarkę sztabu,
1 trębacza pułkowego (podof.)
1 dobosza pułkowego (podof.),
2 sierżantów ewidencyjnych,
1 plutonowego „ (pomocnika),
1 kaprala „ „
1 sierżanta rachunkowego (pomocnika),
1 kaprala „ „
1 rusznikarza (podoficer),
42 muzykantów,
15 szeregowców (ordynansów oficers. i t. p.),
12 wierzchowców.

Sztab pułku na stopie bojowej jest liczniejszy i nieco odmienny. Liczy on około:
90 ludzi,
30 koni,
1 kuchnię polową,
1 wóz prowiantowy,
1 wóz z narzędziami,
2 wozy bagażowe.
1 zwierzę juczne do mater. wybuch.

Pułk 4-baonowy na stopie bojowej (bez oddziałów karab. maszyn) posiada:
a) cztery bataljony wraz ze sztabem pułkowym około 4500 ludzi;

b) tabor bojowy:
16 kompanijnych wózków amunicyjnych (2-konnych),
16 kompanijnych kuchni polowych (2-konnych),
1 kuchnię pol. sztabu pkowego,
32 kompanijnych zwierząt jucznych na amunicję,
4 baonowe zwierzęta juczne sanitarne,
1 zwierzę juczne na materjały wybuchowe;
c) tabor prowiantowy:
1 wóz z narzędziami,
16 kompanijnych wozów prowiantowych (2-konnych),
1 wóz prowiantowy sztabu pkowego,
4 baonowe wozy bagażowe (2 konne),
2 wozy bagażowe sztabu pkowego (2 konne).

Oddział pionierów pułku składa się ze złączonych razem oddziałów pionierów baonowych, pod komendą oficera pionierskiego pułku (kapitana). Razem: 1 oficer, 8 kaprali, 64 szeregowców i zwierzę juczne na materjały wybuchowe.

UZBROJENIE.

Karabin M. 95 z bagnetem: żołnierze od plutonowego w dół, pionierzy, telegrafiści, trębacze kompanijni.

Szabla oficerska piechoty i pistolet: Oficerowie, chorążowie, sierżanci sztabowi, sierżanci, trębacze batalionowi i pułkowi, starszy rusznikarz (bez pistoletu).

Szabla piechoty: sztandarowy, podoficerowie rachunkowi, podoficerowie ewidencyjni, podoficerowie sanitarni, rusznikatrze, muzykanci.

Bagnet M. 95: pomocnik rachunkowy w baonie uzupełniającym.

Szabla pionierska: dobosze, sanitarjusze.

Pistolet i bagnet: rowerzysta ordynansowy.

Bez broni: ordynansi oficerscy i ordynansi do koni.

WYEKWIPOWANIE.

Zaopatrzenie techniczne: każdy szeregowiec i starszy żołnierz posiada w zasadzie łopatkę saperską na krótkim trzonie: nosi się ją w specjalnym skórzanym futerale, na pasie z tyłu, od lewego boku. Pozatym każda kompania posiada 32 krótkich toporków, pionierzy kompanijni mają 2 długie czekany, 2 długie rydle, 16 nożyc do drutu kolczastego, 2 piły i 4 torby z drobnymi narzędziami; przy pułku dla oddziału pionierów znajduje się 400 m. drutu żelaznego i 29 kg. ekrazytu.

Zaopatrzenie w amunicję: każdy szeregowiec

i starszy żołnierz posiada 120 naboji, mianowicie: 40 w ładownicach, 80 w nabojnicy. Podoficerowie i pionierzy kompanijni mają po 40 naboji w ładownicach. Prócz tego, w jukach amunicyjnych kompanji znajduje się około 20 naboji na każdego żołnierza (jedno zwierzę juczne niesie dwie skrzynki amunicyjne, każda 1080 naboji, co daje na kompanię 4320 naboji), a na kompanijnym wózku amunicyjnym około 40 naboji na żołnierza (7 skrzynek po 1350 naboji, razem 9450 naboji). Skrzynka amunicyjna zawiera 5 (w jukach 4) worków po 270 naboji.

ZAOPATRZENIE ŻYWNOŚCIOWE:

Racya pełna*) wynosi na żołnierza:

2 konserwy kawowe . . .	92 grm.
Mięsa	400 g.
Jarzyn	140 g.
Przyprawy (tłuszcz, sól, cebula i t. p.	58½ g.
Chleb (suchary), . . .	700 (400) g.
Wino	½ l.
Tytoń	36 g.

Razem około 2 kg. (z sucharami 1¾ kg.)

Racya normalna:

Jarzyn	100 g.
Tytoniu	18 g.
Przypraw.	51½ g.
Wina	—

Zresztą, jak racja pełna.

Racja rezerwowa:

2 konserwy kawowe. . . .	92 g.
Konserwa mięsna 200 g., z puszką	355 g.
Suchary	200 g.
Tytoń	18 g.
Sól.	30 g.

Każdy żołnierz nosi w tornistrze całą rację rezerwową (ewent. drugą w chlebaku), jako t. zw. rację żelazną, której nie wolno mu bez rozkazu naruszyć, oraz część racji normalnej. Mianowicie: w tornistrze całą rację żelazną (konserwa mięsna i kawowa, suchary, tytoń i sól), w chlebaku część racji normalnej na bieżący dzień (chleb, kawę we flaszce, tytoń).

Na kompanijnym wozie prowiantowym znajduje się

*) W czasie wojny racje stosownie do pory roku i obfitości zapasów wielekroć zmieniane.

cała racja rezerwowa dla 250 ludzi, reszta racji normalnej dla 250 ludzi (mięso, jarzyny, przyprawy) oraz zapas, uzupełniający rację normalną do pełnej (wino, reszta jarzyn i t. d.) wreszcie furaż dla koni kompanijnych, prowiant oficerski i t. p.

Na kuchni polowej, t. zw. nadmiar, znajduje się racja normalna lub pełna (bez tytoniu jednak i kawy) oraz dodatki, jak herbata i cukier.

W ten sposób, przy kompanji znajdują się: 2 (ewent. 3) racje rezerwowe (żelazne) i (prawie) 2 normalne. ewent. pełne.

Koniecznie znajdować się muszą: 1 racja normalna i 2 rezerwowe (t. zw. zapas podstawowy).

ZAOPATRZENIE SANITARNE.

Każdy żołnierz ma pakiecik opatrunkowy w lewej wewnętrznej kieszeni bluzy, składający się z 4 m. bandażu i 2 opatrunków z gazy i waty opatrunkowej. Pozatym każda kompanja ma 2 pary noszy, 4 torby opatrunkowe (każdy z sanitarjuszy), 2 latarnie i 8 manierek. Podoficer sanitarny ma torbę z przyborami aptecznymi, lekarz bataljonowy zaś torbę z narzędziami podręcznymi, i 2 tornistry z bandażami i apteczką, noszone przez specjalnych sanitarjuszy.

POZATYM.

Każda kompanja ma:
2 lornetki polowe,
4 busole,
1 mapę w komendzie komp.,
5 latarni plutonowych, 100 sznurów do czyszczenia karabinów, kilkanaście dłutek, a każdy podoficer 1 stempel.
5 wiader płóciennych.
Odmierzacze odległości są 2 na bataljon.

UMUNDUROWANIE.

Bluza, koloru szaro-błękitnego, od niedawna szaro-zielonego, zapinana kryto, z kieszeniami na piersiach i po bokach osłoniętemi wycinanemi klapami, z kołnierzem stojącym, na którym parole z barwą pułku.

Czapka, koloru munduru, z daszkiem, osłaniaczem uszu, złożonym w fałd wkoło czapki i spiętym z przodu na dwa guziki, zaopatrzona z przodu metalowym guzem z monogramem cesarskim.

Płaszcz z dragonem na jeden guzik, zapinany we dwa rzędy metalowych guzików, kołnierz wykładany z naszywkami koloru pułku. Nosi się zwinięty i przytroczony do górnej części tornistra.

Spodnie, koloru munduru, obcisłe w łydkach (w pułkach węgierskich od kolan bufiaste), u dołu wiązane.

Owijaki, na goleniach zewnątrz spodni. (Krótkie, do pół łydki sięgające sztylpy sukienne, zapinane, okazały się niepraktyczne).

Trzewiki, sznurowane, zapasowe, lekkie na tornistrze pod klapą.

Kołnierzyk, niski, z białego płótna.

Rękawiczki, skórzane od parady, wełniane od zimna.

RYNSZTUNEK.

Każdy żołnierz ma tornister sztywny, z cielęcej skóry z włosem, zaopatrzony pokrywającą go klapą z takiejż skóry oraz szelkami skórzanymi. Mniejszy tornister noszą cykliści, trębacz pułkowy i bataljonowy, ordynansi oficerski i do konia. Obecnie zastępują tornister płóciennym plecakiem. Wewnątrz tornistra znajduje się:

jedna zmiana bielizny (na ścianie od pleców),
stempel do broni (u góry — ma tylko podoficer),
nabrzusznik (poniżej),
ręcznik (złożony), a pod nim grzebień, szczoteczka do zębów, mydło, igły i nici;
puszka ze smarowidłem (z lewej strony);
szczotka do ubrania lub butów (z prawej strony);
płótno workowe (na żywność);
racja żelazna żywności (na spodzie).

Nabojnica, sztywna, z podobnego materjału, jak tornister, wewnątrz z przegrodami; nosi się ją na plecach bezpośrednio pod tornistrem. Podoficerowie rachunkowi i kompanijni noszą zamiast niej podobną torbę na przybory do pisania, rusznikarze torbę na narzędzia.

Pas, skórzany, szeroki na 5 cm., zapinany na klamrę z blachy metalowej z herbem państwowym.

Ładownice, dwie, skórzane, na pasie z przodu.

Menażka, blaszana z pokrywą, krągła lub czworoboczna. Nosi się na tornistrze i płaszczu.

Chlebak, z płótna żaglowego, z taśmą do noszenia przez prawe ramię. Posiada wewnątrz przegrodę i zewnątz kieszeń na manierkę. Wewnątrz chlebaka znajduje się:

nóż, łyżka, widelec, fajka, przybory do czyszczenia broni (w woreczku) i tytoń (w woreczku) — w przegrodzie zewnętrznej;
część porcji normalnej żywności (kawa we flaszcze) — w przegrodzie wewnętrznej;
manierka — w osobnej kieszeni.

Manierka, aluminjowa.

Flaszka na kawę.
Płachta namiotowa: z płótna żaglowego. Z 2 płacht ustawia się namiot na 2 ludzi. Nosi się zwiniętą razem z płaszczem na tornistrze.

ODZNAKI.

Podoficerowie: Każdy podoficer (od kaprala w górę) ma czarnożółty temblak (portépée) z cyfrą cesarską i orłem państwowym.
Starszy żołnierz: jedna biała gwiazdka na kołnierzu bluzy.
Kapral: dwie białe gwiazdki,
Plutonowy trzy „ „
Sierżant: żółty galon na kołnierzu bluzy i trzy białe gwiazdki.
Aspiranci oficerscy: Kadet: złoty i żółty galon na kołnierzu i trzy gwiazdki podoficerskie.
Chorąży: złoty galon i jedna gwiazdka oficerska.
Oficerowie: Każdy oficer (i chorąży) ma złoty temblak (portépée), złotą rozetkę z cyfrą cesarską na czapce oraz na naszywkach na kołnierzu płaszcza mały metalowy guzik.
Podporucznik: jedna złota gwiazdka na kołnierzu bluzy:
Porucznik: dwie złote gwiazdki;
Kapitan: trzy „ „
Major: szeroki złoty galon na kołnierzu bluzy i jedna gwiazdka;
Podpułkownik: galon i dwie gwiazdki;
Pułkownik: galon i trzy gwiazdki;
(Jenerałowie): szeroki czerwony lampas na spodniach i złoty sznur na dolnym brzegu czapki (taką czapkę noszą też oficerowie sztabu generalnego).
Jenerał major: na szkarłatnym tle kołnierza złoty galon i jedna gwiazdka;
Marszałek polny porucznik: galon i 2 gwiazdki;
Generał broni: galon i 3 gwiazdki;
Marszałek polny: galon i złoty liść dębowy.

URZĄDZENIA GOSPODARCZO-ADMINISTRACYJNE.

Każdy pułk stanowi dwa ciała rachunkowe dla załatwiania spraw gospodarczo-administracyjnych i zarządu kasą pułkową; posiada jedną komisję zarządzającą i jedną komisję kasową.
Kadra baonu uzupełniającego i baony stojące w jednym garnizonie stanowią jedno ciało rachunkowe, sztab pułku i reszta baonów drugie.

Bataljony rozmieszczone eksterytorjalnie po Bośni i Hercegowinie są z reguły przyłączone do komisji zarządzającej brygady górskiej.

BATALJONY STRZELECKIE ARMJI WSPÓLNEJ I BOŚNIACKO-HERCEGOWIŃSKI BAON STRZELCÓW.

Bataljon strzelecki na stopie pokojowej składa się z:

komendy bataljonu,
czterech kompanji,
oddziału karabinów maszynowych,
kadry kompanji uzupełniającej, o podobnych zadaniach, jak kadra bataljonu uzupełniającego, piechoty armji wspólnej,
magazynu augmentacyjnego.

Na stopie wojennej zaś z:
komendy bataljonu,
czterech kompanij,
odziału karabinów maszynowych,
taboru bojowego i taboru prowiantowego,
kompanji uzupełniającej, która pozostaje w miejscu stałego pobytu bataljonu,
nowych formacji rezerwowych dla służby w 2 linji (wrazie potrzeby i możności).

Numeracja baonów strzeleckich jest następująca: 1, 2, 4 — 14, 16 — 25, 27 — 32.

Kompletowanie terytorjalne w obszernem znaczeniu, z kilku sąsiednich obwodów tego samego okręgu terytorjalnego.

Kompanie rowerzystów znajdują się w czterech bataljonach strzeleckich (№№ 12, 20, 24 i 29) zamiast 4-tej kompanji normalnej.

Kompanja taka składa się z:
3 plutonów (na stopie bojowej ok. 130 ludzi),
1 plutonu karabinów maszynowych (2 karab. masz.) niezależnie od oddziałów karab. masz. bataljonowych.
2 motorzystów,
2 rowerów sanitarnych (z noszami),
2 samochodów ciężarowych.

Sztab baonu srzeleckiego, jako oddziału samodzielnego, jest obszerniejszy niż baonu piechoty. Ma mianowicie dodatkowo:

1 kapitana do specjalnych poruczeń,
1 oficera prowiantowego,
1 gażystę rachunkowego,
1 plutonowego ewidencyjnego,
1 sierżanta kancelaryjnego,
1 kaprala rachunkowego (pomocnika),
1 rusznikarza (podof.).

Bośniacko-hercegowiński bataljon strzelecki różni się od bataljonów wspólnej armii umundurowaniem i tam, że oficerowie, a ewentualnie podoficerowie, bywają przydzielani ze wspólnej armii.

Zresztą wszystko, co się tyczy organizacji baonu, składu jego kompanji, uzbrojenia, wyekwipowania it.p. tak samo, jak w batalionie piechoty armii wspólnej.

PIECHOTA AUSTRJACKIEJ OBRONY KRAJOWEJ.

Pułk piechoty obrony krajowej na stopie pokojowej składa się z:

Komendy pułku,
trzech batalionów (po 4 kompanje),
trzech oddziałów karabinów maszynowych,
kadry bataljonu uzupełniającego z magazynem augmentac.,
Magazyn augmentacyjny rozdzielony wedle ilości garnizonów.

Na stopie wojennej zaś z:

Komendy pułku,
trzech bataljonów (po 4 kompanje),
trzech oddziałów karabinów maszynowych,
taboru bojowego i taboru prowiantowego,
bataljonu uzupełniającego, który zostaje w miejscu stałego postoju pułku,
kompanji sztabowej dla wyższych komend.

Numeracja kompanij jest kolejna wewnątrz pułku, mianowicie:

I. baon	zawiera	1,	2,	3,	4	komp.
II. „	„	5,	6,	7,	8	„
III. „	„	9,	10,	11,	12	„

ISTOTNE ODMIANY ORGANIZACJI AUSTR. OBR. KRAJ. OD PIECH. ARMJI WSPÓLN.

Pułki obr. kraj. mają tylko po trzy bataliony, a pułki Nr. 23 i 27 tylko 2 bataliony. Powyżej wymieniony pułk Nr. 27 oraz

pułk Nr. 4 należą do wojsk górskich obr. kraj. — o których mówi rozdział następny.

Oddziały karabinów maszynowych są wszystkie sformowane już w czasie pokoju.

Pułk na stopie pokojowej jest mniej liczny, jak w armii wspólnej. Kompania liczy: kaprali tylko 4, starszych żołn. 4, szeregowców 43, trębaczy aż 4, i nie ma zwierzęcia jucznego na amunicję. W sumie oficerów 5, żołnierzy 65. Zresztą ilość oficerów i podoficerów áraz organizacja, jak w piechocie armii wspólnej. Kompania i baon na stopie bojowej, jak w armii wspólnej.

Muzyki pułkowej niema, tylko trębacze poszczególnych kompanij mogą być złączeni w muzykę.

Uzbrojenie: Sanitarni podoficerowie i rusznikarze uzbrojeni są w pistolety. Pułki obrony krajowej Nr. 23 (Żara) i 37 (Gráwosa) uzbrojone są podobnie, jak wojska górskie obrony krajowej (patrz rozdział następny).

Urządzenie gospodarczo-administracyjne. Przy każdym pułku (prócz 4 i 27) istnieje komisja zarządzająca: jedna przy sztabie pułkowym i jedna przy kadrze baonu uzupełniającego.

Zresztą cała organizacja zgodna jest z organizacją piechoty armii wspólnej.

WOJSKA GÓRSKIE AUSTRJACKIEJ OBRONY KRAJOWEJ.

Specjalnie do walki górskiej przeznaczone są: pułki strzelców tyrolskich obr. kraj. nr. 1 — 3, oraz pki obrony krajowej № 4 (Klagenfurt) i № 27 (Lublana). Są one specjalnie zorganizowane i wyekwipowane.

ROZNICE ORGANIZACJI W PORÓWNANIU Z PIECHOTĄ ARMJI WSPÓLNEJ.

Poszczególne pułki dzielą się w sposób rozmaity, a mianowicie:

Pułki strzelców tyrolskich obr. kraj.:

№ 1: Sztab pułkowy, 4 bataljony—razem 13 kompanij, 4 górskie oddziały karab. maszyn, kadra baonu uzupełniającego.

№ 2: Sztab pułkowy, 3 bataljony—razem 9 komp., 3 górskie oddziały karab. maszyn., kadra baonu uzupełniającego.

№ 3: Sztab pułkowy, 4 bataljony—razem 10 komp. 4 górskie oddziały karab. maszyn., kadra bataljonu uzupełniającego.

P u ł k i o b r o n y k r a j o w e j:

№ 4. Sztab pułkowy, 3 bataljony — razem 10 komp. 3 górskie oddziały karab. maszyn., kadra baonu uzupełniającego.

№ 27. Sztab pułkowy, 2 bataljony—razem 9 kompanji, 2 górskie oddziały karab. maszyn., kadra baonu uzupełniającego.

K o m p a n i a n a s t o p i e p o k o j o w e j jest większą niż w obronie krajowej i w piechocie armji wspólnej, a mianowicie: plutonowych posiada 5, kaprali 7, podoficer sanitarny 1, starszych żołnierzy 8, szeregowców 88, trębaczy 4, zresztą ilość oficerów i podoficerów jak w piechocie armji wspólnej. Suma 5 oficerów i 120 żołnierzy.

U z b r o j e n i e: Szable oficerskie i podoficerskie krótkie, żołnierze uzbrojeni w krótkie sztucery z bagnetami.

W y e k w i p o w a n i e specjalnie do gór: kije alpejskie, czekany alpejskie, raki, rakiety śniegowe, szara peleryna z kapturem, koc.

T a b o r: p. specjalny rozdział o taborach.

U r z ą d z e n i a g o s p o d a r c z o - a d m i n i s t r a c y j n e: Każdy bataljon i kadra bataljonu uzupełniającego tworzy osobne ciało rachunkowe z osobną komisją zarządzającą.

WĘGIERSKA PIECHOTA OBRONY KRAJOWEJ (HONWEDZI).

Pułk piechoty węgierskiej obrony krajowej n a s t o p i e p o k o j o w e j składa się z:

- komendy pułku wraz z oddziałem robotniczym i komendą pospolitego ruszenia,
- oddziału karabinów maszynowych,
- trzech bataljonów, każdy z magazynem augmentacyjnym i urzędem gospodarczym.
- kadry bataljonu uzupełniającego wraz z magazynem augmentacyjnym i urzędem gospodarczym;

N a s t o p i e w o j e n n e j zaś z:

- komendy pułku,
- trzech bataljonów i trzech oddziałów karabinów maszynowych,
- taboru bojowego i taboru prowiantowego,
- kompanji sztabowej dla wyższych komend,
- bataljonu uzupełniającego, który zostaje w miejscu stałego postoju pułku.

ISTOTNE RÓŻNICE ORGANIZACJI W PORÓWNANIU Z PIECHOTĄ ARMJI WSPÓLNEJ.

Pułk składa się z trzech batalјonów po największej części po cztery kompanje (11 baonów trzykompanijnych), numeracja kompanji kolejna wewnątrz pułku:

I baon zawiera 1, 2, 3, 4 komp.
II „ „ 5, 6, 7, 8 „
III „ „ 9, 10, 11, 12 „

Do pku obr. kr. № 19, przyłączony jest baon fiumański, jako baon IV. (komp. 13 — 16).

Oddziały karabinów maszynowych: W czasie pokoju każdy pułk posiada materjał dla oddziałów przy każdym baonie, ale jeden tylko oddział w pułku jest sformowany.

Pułk na stopie pokojowej jest mniej liczny niż w piechocie armji wspólnej.

Kompanja liczy: oficerów komendantów plutonu, tylko 3 (niema chorążego), niema sierżanta sztabowego, sierżantów linjowych zało 2, plutonowych tylko 2, kaprali 4, starszych żołnierzy 3, szeregowców 41, trębaczy aż 4. W sumie 4 oficerów 56 żołnierzy. Z resztą organizacja podobna jak w piechocie armji wspólnej.

Oficerów gospodarczych na pułk 5, prócz tego na detonowany batalјon jeszcze jeden zastępca oficera gospodarczego.

Stan bojowy kompanji, jak w piechocie armji wspólnej.

Uzbrojenie: Rusznikarze mają szablę pionierską (nie piechoty).

Urządzenia gospodarczo-administracyjne: Każdy batalјon stanowi samodzielne ciało rachunkowe i posiada urząd gospodarczy pod kierownictwem oficera gospodarczego. Niema ani komisji zarządzającej ani kasowej.

Z resztą cała organizacja zgodna jest z organizacją piechoty armji wspólnej.

AUSTRJACKA PIECHOTA
POSPOLITEGO RUSZENIA.

Pułki piechoty pospolitego ruszenia są wystawiane w czasie wojny z 41 obwodów pospolitego ruszenia.

2 — 3 pułków tworzy brygadę piechoty pospolitego ruszenia. Dowództwo urządzone jest podobnie jak w piechocie armji wspólnej.

W czasie pokoju niema żadnych oddziałów kadrowych tylko komendy obwodów pospolitego ruszenia.

Liczebność oddziałów na stopie bojowej w ogólnych zarysach taka sama jak w piechocie armji wspólnej.

Uzbrojenie: stosownie do zapasów broni, karabiny repetierowe, u formacji terytorjalnych także karabiny Werndla 11 mm.

Umundurowanie: Uniform austr. obrony krajowej starego typu; w braku tychże ubranie cywilne z czarno-żółtą przepaską na ramieniu.

Urządzenia gospodarczo-administracyjne. Każdy bataljon pospolitego ruszenia stanowi samodzialne ciało rachunkowe.

WĘGIERSKA PIECHOTA POSPOLITEGO RUSZENIA.

Przy każdym z 32 pułków węgierskiej obrony krajowej znajduje się w czasie pokoju Komenda pospolitego ruszenia: której skład:

Komendant pospolitego ruszenia jest to oficer wyższy dla szczególnych poruczeń ze składu komendy pułku obrony krajowej.

Grupa ewidencyjna składa się z naczelnika, oficera wyższego do prowadzenia spraw pospolitego ruszenia i pomocników. Zadaniem jej jest prowadzenie ewidencji w czasie pokoju, podobnie jak w komendzie obwodu kompletującego.

Grupa mobilizacyjna składa się z naczelnika, t. j. kapitana piechoty do szczególnych poruczeń i pomocników. Zadaniem jej jest prowadzenie prac wstępnych potrzebnych do mobilizacji.

W czasie wojny komendy pospolitego ruszenia wystawiają pułki pospolitego ruszenia, które łączą się w brygady.

Liczebność na stopie bojowej i dowództwo, podobne jak w piechocie armji wspólnej.

Uzbrojenie: 8 mm. karabin repetierowy.

Umundurowanie: Uniform węgierskiej obrony krajowej starego typu z białymi guzikami i białymi numerami na czapkach.

KORPORACJE STRZELECKIE w TYROLU i VORARLBERGU.

Celem tej popularnej i samodzielnej instytucji jest przygotować podstawy do obrony kraju, w szczególności być podwaliną organizacji pospolitego ruszenia.

W Tyrolu i Vorarlbergu należą mianowicie strzalcy tyrolscy (więc obrona krajowa) i pospolite ruszenie do Instytucji obrony kraju i kompletowane są przy pomocy korporacji strzeleckich.

Najwyższym kierownictwem jest ministerjum obrony krajowej.

Bezpośrednim kierownikiem jest każdorazowy naczelnik politycznej władzy kraju jako: krajowy pułkownik korporacyj strzeleckich. Do pomocy ma referenta i kilku mężów zaufania.

Zjednoczenie co najmniej 20 członków z tej samej miejscowości stanowi korporację strzelecką.

Warunkiem przyjęcia 17 rok życia skończony, 16-letni mogą być przyjmowani do szkół strzeleckich. Należeć można tylko do jednej korporacji; dozwolone jest przyjmowanie zawodowych wojskowych.

Zadaniem korporacji jest uprawianie nauki strzelania dla celów obrony kraju, wyćwiczenie młodych strzelców, podniesienie ducha obrony ojczyzny i wierności dla cesarza; dalej tworzenie szkół młodych strzelców, któreby młodych chłopców zapoznawały z użyciem karabinu wojskowego i przygotowywały do wojskowej nauki strzelania.

Każda korporacja wybiera swe kierownictwo, składające się z naczelnika, pierwszego i drugiego zastępcy i kilku radnych.

Poszczególne korporacje są od siebie niezależne.

Nazwy: W Insbruku i Bregencji: ck. Krajowa Główna korporacja strzelecka; w miastach powiatów politycznych: c. k. Główna korporacja strzelecka; w miastach powiatów sądowych: c. k. Powiatowa korporacja strzelecka; wszystkie inne: gminne korporacje strzeleckie.

Kilka korporacji może zjednoczyć się w Zjednoczenie korporacji strzeleckich.

Prawa korporacji: Używanie herbu państwowego na chorągwiach, tablicach, drukach. Wolne porto i nieużywanie stempli w korespondencji służbowej. Prawo do nagród. Używanie państwowej broni i amunicji po cenach kosztów.

Obowiązki korporacji: Posiadanie odpowiedniej strzelnicy i pożyczanie jej dla szkół średnich i dla wojska.

Obowiązki i prawa członków: Odbycie rocznie czterech ćwiczeń, na każdem co najmniej 60 strzałów. Noszenie osobnej odznaki, prawo do odznaki honorowej 25-cio i 40-to letniej. Wreszcie ulgi w służbie wojskowej w postaci zwolnienia od ostatniego i przedostatniego ćwiczenia.

V.

Kawalerja.

Armja austro-węgierska posiada:

w armji wspólnej:

42 pułków kawalerji, a mianowicie:

15 dragońskich,

16 huzarskich,

11 ułańskich;

w austrjackiej obronie krajowej:

6 pułków ułańskich obr. kraj.,

1 dywizjon tyrolskich strzelców konnych,

1 dywizjon dalmatyńskich strzelców konnych;

w węgierskiej obronie krajowej:

10 pułków huzarskich węgiers. obr. kr.;

w węgierskiem pospolitym ruszeniu:

10 dywizjonów huzarów pospolitego ruszenia węgierskiego, wystawianych przez każdy z 10 pułków huzarskich węg. obr. kraj. wedle potrzeby i możności dla celów służby 2 linii.

Wszystkie te pułki tworzą brygady; mianowicie:

19 brygad kawalerji armii wspólnej z nr. 1—21.

3 brygady kawalerji austr. obr. kraj.

4 brygady kawalerji węgiers. obr. kr. nr. 19, 22, 23 i 24;

oraz dywizje, mianowicie:

8 dywizji kawalerji armii wspólnej z nr. 1—10 (brak dywizji 5, 19).

2 dywizje kawalerji węgiers. obr. kraj. z nr. 5 i 11.

Cała kawalerja jest jednolicie zorganizowana i wyekwipowana. Rozróżnienie gatunków (dragoni, huzarzy, ułani) ma znaczenie czysto tradycyjne. Różnice w umundurowaniu, uzbrojeniu i wyekwipowaniu są małe i nie mają istotnego znaczenia wojskowego.

Kawalerja armji wspólnej.

Pułk kawalerji armii wspólnej składa się:

na stopie pokojowej ze:

sztabu pułkowego t. j.:

komendy pułku,

patrolu telefonicznego,

patrolu sygnalizacyjnego,
plutonu pionierów;
2 dywizjonów po 3 szwadrony;
oddziału karabinów maszynowych;
kadry szwadronu uzupełniającego, do której należy prowadzenie księgi głównej (stanu ewidencyjnego) pułku, zarząd magazynu augmentacyjnego, ujeżdżanie koni i zarząd końmi urlopowanemi;
magazynu augmentacyjnego;
na stopie wojennej ze:
sztabu pułkowego t. j:
komendy pułku,
2 patrolów telegraficznych,
2 patrolów sygnalizacyjnych,
plutonu pionierów;
2 dywizjonów po 3 szwadrony;
taboru bojowego i taboru prowiantowego;
2 plutonów sztabowych dla komend wyższych;
batalionu uzupełniającego, który pozostaje w miejscu pobytu pułku;
formacji nowych (rezerwowych) dla służby 2-giej linii.

Numeracja i nazwy pułków: pułki ponumerowane są kolejno wewnątrz każdego gatunku (u ułanów brak p-ków 9, i 10) i nazwane imieniem „właściciela“,

Numeracja szwadronów wewnątrz pułku: 1—6.

Oddziały karabinów maszynowych są w czasie pokoju dołączone do pułków, mianowicie do: 1, 2, 3, 5, 6, 11, 12, 15 dragonów, 1, 3, 6, 8 ułanów, 1, 5, 9, 10, 11, 12, 14 huzarów. W czasie wojny zatrzymują one nr. pułku, do którego należą, ale stają się samodzielne i poddane wprost komendzie dywizji, ewentualnie brygady.

Patrole telegraficzne i sygnalizacyjne tworzą razem pluton telegraficzny.

Kawaleryjski tabor pontonowy wystawiają plutony pionierskie pułku dragonów nr. 6, huzarów nr. 10, 12, 16, ułanów 3, 7, — każdy jeden oddział.

DOWÓDZTWO.

Komendantem pułku: pułkownik;
Komendantem dywizjonu: oficer wyższy;
Komendantem szwadronu: rotmistrz starszy rangą;
Komendantem kadry uzupełniającej: oficer wyższy;
Komendantem plutonu pionierów: rotmistrz młodszy rangą lub porucznik;

Komendantem plutonu telegraficznego: porucznik lub podporucznik;
Komendantem oddziału karabinów maszynowych: rotmistrz.

SZWADRON.

Jednostka taktyczna i administracyjna niższego rzędu; zasadą jego liczebności jest to, by mógł być głosem prowadzony przez komendanta. Szwadron dzieli się na 4 plutony, pluton na 3 patrole.

Liczebność na stopie pokojowej i bojowej jest prawie równa. Na stopie pokojowej składa się szwadron z:

rotmistrza	1
oficerów	4
wachmistrzów	2
plutonowych	4
kaprali	12
starszych żołnierzy	4
szeregowców	135
trębacza (kapral)	1
podoficera rachunkowego	1
kowala (podoficer)	1
rymarza (podoficer)	1
ordynansów oficerskich	5
koni własnych	6
koni wojskowych	150

(z tego w oddziale 124, reszta urlopowana).
Razem 5 oficerów, 166 żołnierzy i 156 koni.

Na stopie bojowej liczy szwadron:

oficerów	5	
żołnierzy około	180	
koni wierzchowych	168	
koni pociągowych	12	
kuchnia polowa	1	(tabor bojowy)
juki amunicyjne	2	(„ „)
wóz z narzędziami	1	(tabor prowiantowy)
wozów prowiantowych	3	(„ „)
wóz bagażowy	1	(„ „)

Oddziałów specjalnych mniej jest niż w kompanii piechoty, z powodu istnienia oddziałów specjalnych przy pułku. W szwadronie znajduje się 9 pionierów szwadronowych (niezależnie od plutonu pionierów przy pułku). Patrol sanitarny szwadronu składa się z 1 podoficera i 2 sanitarjuszy.

DYWIZJON.

Oddział pośredni między szwadronem a pułkiem, składa się z 3 szwadronów. Sztab dywizjonu w czasie pokoju składa się z komendanta dywizjonu, podoficera sanitarnego, trębacza (podoficera) i ordynansa, oraz 8 wierzchowców. W czasie wojny sztab składa się z 10 ludzi (dodany n. p. lekarz) i 10 koni.

PUŁK.

Jest jednostką organizacyjną stanowiącą podstawę kompletowania i dyslokacji. Składa się z 2 dywizjonów (6 szwadronów) oraz oddziałów specjalnych pod jednolitą komendą i wspólnym zarządem administracyjnym.

Sztab pułku bez oddziałów specjalnych w czasie pokoju składa się z:

pułkownika, komendanta pułku,
wyższego oficera,
kapitana, adjutanta pułkowego,
oficera prowiantowego,
oficera rachunkowego,
3 lekarzy,
1 weterynarza,
1 wachmistrza,
1 trębacza pułkowego w randze podoficera,
2 wachmistrzów kancelaryjnych,
1 wachmistrza rachunkowego,
1 kaprala rachunkowego,
1 rusznikarza w randze podoficera,
9 ordynansów oficerskich.

W czasie wojny sztab jest liczniejszy: składa się z 40 ludzi, 30 koni, wozu z narzędziami, 2 wozów prowiantowych i 1 bagażowego.

Cały pułk na stopie bojowej bez oddziałów specjalnych liczy 1180 ludzi, 1150 koni, 6 kuchni polowych, 2 konie juczne z materjałami wybuchowymi i (ewentualnie) 2 wozy amunicyjne oddziału karab. maszyn, 12 juków amunicyjnych, (tabor bojowy), 7 wozów z narzędziami, 20 wozów prowiantowych i 7 wozów bagażowych (tabor prowiantowy).

Pluton pionierski, pod komendą rotmistrza lub porucznika, składa się z oficera, 24 żołnierzy i 2 zwierząt jucznych.

Pluton telegrafistów, pod komendą oficera, składa się w czasie pokoju z 1 patrolu telegraficznego i jednego sygnalizacyjnego, (razem 16 ludzi i 19 koni), w czasie wojny z 2 telegraficznych i 2 sygnalizacyjnych patrolów, (razem 31 ludzi i 37 koni).

Patrol telegraficzny liczy 4 telegrafistów konnych, 4 ordynansów konnych i jednego luzaka.

Patról sygnalizacyjny liczy 3 konnych sygnalistów 4 ordynansów konnych i 2 luzaki.

Zadanie plutonu telegraficznego polega na pomaganiu w służbie wywiadowczej (wyzyskiwanie, naprawianie znalezionych połączeń n. p. państwowych). Pluton przydzielony jest do sztabu pułkowego, ewentualnie częściami do poszczególnych części pułku; prawo dysponowania nim ma jednak komenda dywizji (brygady).

UZBROJENIE.

Szabla kawaleryjska i pistolet repetierowy: oficerowie i aspiranci, wachmistrze, plutonowi, kaprale, pluton telegrafistów, plutony sztabowe, podoficer rachunkowy, podoficer prowadzący tabor, trębacze, podoficer sanitarny, prowadzący luźne konie.

Szabla kawaleryjska i karabinek repetierowy M. 95. krótszy, lżejszy od karabina piechoty — rzemień z boku: Szeregowcy i starsi żołnierze.

Szabla kawaleryjska sama: pomocnicy kancelaryjni, kowal, sanitarjusze, rymarz.

Szabla pionierska: żołnierze w taborze, jucznicy, rzeźnik.

WYEKWIPOWANIE.

ZAOPATRZENIE TECHNICZNE.

Pionierzy szwadronowi: 4 łopatki saperskie, 2 czekany krótkie, 8 nożyc do drutu, 8 kompletów narzędzi do robót drzewnych, 10 worków do pływania.

Pluton pionierski pułku: 4-y długie czekany, 4 długie rydle, 2 p. nożyc do drutu, 7 kompletów do robót drzewnych, materjałów wybuchowych 70 kg. (mianowicie 64 paczek ekrazytu po 1 kg., 12—po $1/_2$ kg., puszki do sporządzenia ładunków, 90 zapałów regulujących czas wybuchu, 48 przyrządów do zapalania lontu, 200 m. lontu; kapsle i t. d.), wreszcie 8 worków do pływania, młoty, kilofy i t. p.

Wszystko to na 2 jukach.

ZAOPATRZENIE TELEFONICZNE, TELEGRAFICZNE I SYGNALIZACYJNE.

Szwadrony: nie posiadają telefonów.

Pluton telegrafistów: Każdy patrol telegrafistów posiada: przyrządy dla 2 stacji telefonicznych i 13.5 km. łącznika

(ewent. 10 km. drutu nowszego typu: M. 10), oraz dla małej stacji telegraficznej, która składa się z klucza odsyłającego i t. zw. relais, t. j. aparatu odbierającego tylko za pomocą słuchu.

Każdy patrol sygnalizacyjny posiada jeden aparat do sygnalizacji na duże odległości z heliografem i potrzebnymi przyborami.

ZAOPATRZENIE W AMUNICJĘ.

Każdy żołnierz posiada przy sobie 80 naboji, a mianowicie: 30 w ładownicach, 30 w lewej torbie przy siodle, 20 w kleszeni zewnętrznej torby.

W jukach amunicyjnych znajduje się około 25 naboji na żołnierza.

ZAOPATRZENIE PROWIANTOWE.

Racje dzienne: pełna, normalna, i rezerwowa — takie same jak przy piechocie, z tą różnicą, że racja rezerwowa w zamian 200 ma 400 gr. sucharów (czyli 700 gr. chleba).

Przy sobie oraz w taborze bojowym i prowiantowym ma żołnierz 4 racje rezerwowe, oraz zapasy uzupełniające je do racji normalnej lub pełnej, nabyte z kraju.

Kawalerja przydzielona do dywizji piechoty, ma prócz tego jeszcze 2 racje normalne: chleb, tytoń, kawa z jednej racji w lewej torbie, mięso i cała racja druga na wozie.

Furaż dla koni: dla koni ciężkich racja pełna wynosi 7 kg. owsa i 12 kg. siana, normalna 7 kg. owsa, rezerwowa 5 kg. owsa.

Dla koni dużych: racja pełna 6 kg. owsa, 8 kg. siana, normalna 5 kg. owsa, rezerwowa 3—5 kg. owsa.

Dla koni małych (chłopskie koniki): racja pełna 4 kg. owsa 3 kg. siana, normalna 4 kg. owsa, rezerwowa 2 : 5 kg. owsa.

Przy sobie i w taborze oddziału ma żołnierz 4 rezerwowe racje furażu dla koni, który uzupełniony ma być do normalnej lub pełnej z zapasów kraju.

ZAOPATRZENIE SANITARNE.

Pakiecik opatrunkowy przy każdym żołnierzu jak w piechocie; na szwadron 2 torby opatrunkowe — u każdego z sanitarjuszy jedna; na każdy dywizjon podoficer sanitarny z podoficerską torbą sanitarną; lekarze po jednym w dywizjonie i przy komendzie pułku, każdy z podręcznymi przyborami.

UMUNDUROWANIE.

Czako — od parady: u dragonów z zakrzywionym ku przodowi grzebieniem, u huzarów z płaskim denkiem i stojącą do góry kitą, u ułanów z rogatym denkiem i zwieszającą się ku dołowi kitą; na codzień miękka czapka bez denka (furażerka, ułanka).

Kurtka: skrojona do pasa, z guzikami na zewnątrz, z tyłu od pasa rozcięta, u huzarów z przodu charakterystycznie wyszyte sznurowe pentle (szemerowanie).

Kożuszek: krój podobny do kurtki, futrzany kołnierz, dwa rzędy guzików.

Spodnie: w udach walne, w kolanach obcisłe.

Buty: z cholewami do kolan, ostrogi.

RYNSZTUNEK.

Na sobie tylko pas z ładownicami i karabin przewieszony przez plecy z lewego ramienia na prawy bok.

Przy siodle: z przodu dwie torby skórzane z kieszeniami zewnętrznemi i klapami zapinanemi rzemieniem, zwieszają się po obu stronach przedniego łęku. Przy prawej torbie żołnierz ma kołek do uwiązania konia, co czwarty toporek, przy lewej co drugi płócienne wiadro. Wewnątrz w obu torbach po 2 porcje rezerwowe żywności i przybory do czyszczenia broni, ubrania i konia; prócz tego w prawej jedna zmiana bielizny i przybory do mycia i t. p., w lewej (w kieszeni zewnętrznej) 30 naboi. Do tylnego łęku przytroczone: worek z owsem, koc, menażka.

Pozatym posiada szwadron kawalerji większą ilość lornetek, 20 latarek plutonowych i t. p.

URZĄDZENIA ADMINISTRACYJNE.

Każdy pułk jest samodzielnem ciałem rachunkowem, kadra baonu uzupełniającego, jeśli pułk dyslokowany eksterytorjalnie, przydzielona jest do komisji zarządzającej innego oddziału.

Kawalerja austrjackiej obrony krajowej.

PUŁKI UŁANÓW OBRONY KRAJOWEJ.

Pułk kawalerji austrjackiej obrony krajowej składa się:

na stopie pokojowej ze:

sztabu pułkowego t. j.:

komendy pułku,

patrolu telegraficznego,
plutonu pionierów;
2 dywizjonów, każdy po 3 szwadrony;
kadry batalionu uzupełniającego;
magazynu augmentacyjnego;
na stopie bojowej ze:
sztabu pułkowego t. j.:
komendy pułku,
2 patrolów telegraficznych,
2 patrolów sygnalizacyjnych,
plutonu pionierów;
2 dywizjonów, każdy po 3 szwadrony;
taboru bojowego i taboru prowiantowego;
2 plutonów sztabowych dla komend wyższych;
batalionu uzupełniającego.

Numeracja pułków numerami porządkowymi od 1 do 6.

Numeracja szwadronów wewnątrz pułku od 1—6.

ISTOTNE RÓŻNICE ORGANIZACJI W PORÓWNANIU Z KAWALERJĄ ARMII WSPÓLNEJ.

Dowództwo, analogicznie jak w kawalerji armii wspólnej; komendantem kadry baonu uzupełniającego bywa nieraz starszy rotmistrz.

SZWADRON.

Znaczenie taktyczne i organizacja analogiczne jak w kawalerji armii wspólnej.

Liczebność na stopie pokojowej mniejsza niż na bojowej, mianowicie:

rotmistrz	1
oficerów	4
chorąży	1
wachmistrz sztabowy	1
wachmistrz	1
plutonowych	8
kaprali	3
trębacz (kapral)	—
podoficer rachunkowy	1
kowal (podoficer)	1
rymarz (szeregowiec)	1
starszych żołnierzy	2
szeregowców	69

ordynansów oficerskich . . 5
koni własnych 6
koni wojskowych 92
(z tego w oddziale 55, reszta urlopowana).
Razem 6 oficerów, 88 żołnierzy, 98 koni.
Na stopie wojennej szwadron dopełnią się do liczby równej szwadronom kawalerji armii wspólnej.

PUŁK.

Skład pułku analogiczny jak w kawalerji armii wspólnej, liczebność na stopie pokojowej mniejsza, stosownie do liczebności szwadronu.
Patrolu sygnalizacyjnego na stopie pokojowej niema.
Pluton telegraficzny na stopie bojowej nie zawsze posiada po dwa, lecz czasami po jednym, patrolu telefonicznym i sygnalizacyjnym.
Oddziałów karabinów maszynowych ani taboru pontonowego pułki ułanów obrony krajowej nie posiadają.

UZBROJENIE.

Szabla kawaleryjska lżejsza jak w kawalerji armii wspólnej, zaopatrzeni nią są także żołnierze w taborze, jucznicy i rzeźnik (w armii wspólnej mają oni szablę pionierską).
Pistolet repetierowy, oprócz wymienionych przy omawianiu kawalerji armii wspólnej mają jeszcze kowal i rusznikarz.

WYEKWIPOWANIE, UMUNDUROWANIE, RYNSZTUNEK I URZĄDZENIA ADMINISTRACYJNE.

Analogiczne jak w armii wspólnej.

DYWIZJON TYROLSKICH STRZELCÓW KONNYCH.

Składa się na stopie pokojowej ze:
Sztabu dywizjonu t. j.:
komendy dywizjony,
patrolu telegraficznego;
3 szwadronów;
kadry oddziału uzupełniającego;
magazynu augmentacyjnego;
na stopie bojowej ze:
sztabu dywizjonu t. j.:

komendy dywizjonu,
patrolu telegrafistów;
3 szwadronów;
taboru bojowego i taboru prowiantowego;
plutonu sztabowego dla komend wyższych;
oddziału uzupełniającego.

Organizacja, uzbrojenie, wyekwipowanie, umundurowanie i t. d. jak w dywizjonach pułków ułańskich obr. kraj.

Urządzenia administracyjne: dywizjon stanowi samodzielne ciało rachunkowe.

DYWIZJON DALMATYŃSKICH STRZELCÓW KONNYCH.

Składa się na stopie pokojowej ze:
Sztabu dywizjonu t. j.:
komendy dywizjonu,
patrolu telegraficznego;
2 szwadronów;
kadry oddziału uzupełniającego;
magazynu augmentacyjnego;
na stopie bojowej ze:
sztabu dywizjonu t. j.:
komendy dywizjonu,
patrolu telegraficznego;
2 szwadronów;
taboru bojowego i taboru prowiantowego;
oddziału uzupełniającego.

Organizacja i t. d. zresztą jak u tyrolskich strzelców konnych.

Kawalerja węgierskiej obrony krajowej.

(Pułki huzarów węg. obr. kraj.).

Pułk huzarów węgierskiej obrony krajowaj składa się:
na stopie pokojowej ze:
Sztabu pułku t. j.:
komendy pułku,
patrolu telegrafistów,
plutonu pionierów;
2 dywizjonów, każdy po 3 szwadrony;
oddziału karabinów maszynowych;

kadry szwadronu uzupełniającego;
magazynu augmentacyjnego;
oddziału ewidencyjnego i magazynu augmentacyjnego huzarów węgierskiego pospolitego ruszenia, które w czasie wojny wystawiają dywizjon huzarów pospolitego ruszenia do służby 2-giej linii.

na stopie wojennej ze:
Sztabu pułku t. j.:
komendy pułku,
plutonu telegraficznego (2 patrole telegraficzne i 2 sygnalizacyjne),
plutonu pionierów;
2 dywizjonów, każdy po 3 szwadrony;
taboru bojowego i taboru prowiantowego;
plutonu sztabowego dla komend wyższych;
szwadronu uzupełniającego.

Numeracja pułków numerami porządkowymi od 1 do 10, z dodaniem miejscowości postoju sztabu.

Numeracja szwadronów wewnątrz pułku od 1—6.

ISTOTNE RÓŻNICE ORGANIZACJI W PORÓWNANIU Z KAWALERJĄ ARMJI WSPÓLNEJ.

SZWADRON.

Organizacja i znaczenie taktyczne analogiczne jak w armji wspólnej.

Liczebność na stopie pokojowej mniejsza niż na bojowej, mianowicie:

rotmistrz .	1
oficerów	3
chorąży	—
wachmistrz sztabowy . . .	—
wachmistrzów	2
plutonowych	3 (lub 2)
kaprali	3
trębacz (kapral)	1
podoficer rachunkowy (przy urzędzie gospodarczym dywizjonu)	—
kowal (podoficer) . .	1
starszych żołnierzy	2
szeregowców	66
rymarz (szeregowiec) . . .	1
ordynansów oficerskich	4

koni własnych 4
koni wojskowych 74
(z tego w oddziale 40).

Razem oficerów 4, żołnierzy 83, koni 78.

Na stopie wojennej szwadron dopełnia się do liczby równej jak w kawalerji armii wspólnej.

PUŁK.

Skład analogiczny jak w kawalerji armii wspólnej, liczebność na stopie pokojowej mniejsza, stosownie do liczebności szwadronu.

Patrolu sygnalizacyjnego na stopie pokojowej niema.

Oddziały karabinów maszynowych istnieją tylko przy pułkach nr.: 1, 3, 5 i 6, — w czasie wojny przydzielane do dywizji tak, że każda dywizja węgierskich huzarów obrony krajowej posiada 2 oddziały karabinów maszynowych.

WYEKWIPOWANIE, UZBROJENIE, RYNSZTUNEK, UMUNDUROWANIE:

Analogiczne jak w kawalerji armji wspólnej.

URZĄDZENIA ADMINISTRACYJNE.

Każdy dywizjon tworzy samodzielne ciało rachunkowe z urzędem gospodarczym, pod kierownictwem oficera.

Kawalerja węgierskiego pospolitego ruszenia.

Na stopie pokojowej istnieją przy pułkach huzarów węg. obrony krajowej oddziały ewidencyjne i magazyny augmentacyjne huzarów węgierskiego pospolitego ruszenia. Każdy z nich w razie mobilizacji, wystawia jeden dywizjon huzarów, który składa się

na stopie bojowej z:
- komendy dywizjonu;
- 3 szwadronów;
- taboru bojowego i taboru prowiantowego;
- pół szwadronu uzupełnijącego.

Kompletują się te dywizjony z pospolitaków, którzy ukończyli już służbę w kawalerji armji wspólnej lub obrony krajowej, częściowo zaś z nadliczbowych huzarów obrony krajowej.

Oficerowie przydzielani są z pomiędzy oficerów rezerwowych oraz reaktywowanych oficerów penejonowanych.

Kompletowanie koni odbywa się w drodze poboru z kraju. Każdy pospolitak może przyprowadzić ze sobą zdolnego do służby konia, za zwrotem kosztów.

Uzbrojenie, umundurowanie, wyekwipowanie i t. d. analogiczne jak u huzarów węgierskich obrony krajowej.

VI.

Oddziały karabinów maszynowych.

1. Oddziały karabinów maszynowych piechoty (strzelców).

Do piechoty armji wspólnej i obu obron krajowych przydzielone są oddziały karabinów maszynowych.

Oddział dzieli się na dwa plutony, w każdym jeden karabin maszynowy, M. 7/12.

Do każdego karabinu maszynowego należy (w czasie wojny) 8 juków: 1 na karabin, 1 na tarczę, 5 na amunicję, 1 rezerwowy.

Liczebność na stopie pokojowej:

	niższej	średniej	podwyższonej
Kapitan (lub poruczn.)	1	1	1
plutonowy . .	1	1	1
kaprali . . .	2	2	2
rusznikarz (podof.)	1	1	1
szeregowców . .	10	13	16
ordynans oficerski .	1	1	1
koni jucznych . .	4	7	13
Razem:	1 of. 16 żołn. 4 juki,	1 of. 19 żołn. 7 juk,	1 of. 22 żołn. 13 juk,

Na stopie wojennej liczy oddział 1 oficera, 40 żołnierzy, 20 juków, 2 juki prowiantowe i jeden wózek jednokonny. W austr. obr. kraj. wózek amunicyjny.

UZBROJENIE.

Obsługa uzbrojona jest w pistolety repetierowe, jucznicy w karabin repetierowy z bagnetem. Oddział posiada 6 łopatek saperskich i 5 krótkich czekanów.

ZAOPATRZENIE W AMUNICJĘ.

Amunicji przy oddziale: po 5 juków na karabin, każdy juk po 2.000 naboji, razem 10.000 naboji. W austrjackiej obronie kra-

jowej na oddział istnieje prócz tego wózek amunicyjny, w którym po 2060 naboi na karabin.

W kolumnie amunicyjnej piechoty na karabin 8.500 naboji.

2. Górskie oddziały karabinów maszynowych:

Istnieją tylko przy górskich formacjach austrjackiej obrony krajowej.

Oddział dzieli się na 2 plutony, każdy z 2 karabinów maszynowych, razem więc 4 karabiny maszynowe.

Na stopie pokojowej oddział składa się z: 1 kapitana, 2 oficerów, 1 sierżanta, 52 żołnierzy i 16 juków.

Na stopie wojennej: około 80 ludzi, 40 koni (z tych 4 na karabiny, 2 na tarcze, 20 na amunicję, 2 na rekwizyta, 8 na żywność, 4 rezerwowe), oraz 2 wózki amunicyjne.

Uzbrojenie podobne jak w oddziałach karabinów maszynowych piechoty.

Zaopatrzenie w amunicję, na karabin w jukach 11.000 naboi, na wózkach amunicyjnych oddziału 2060 naboi.

3. Oddziały karabinów maszynowych kawalerji.

Przydzielone są do oddziałów kawalerji armji wspólnej oraz węgierskiej obrony krajowej (noszą mundur danego pułku).

Oddział dzieli się na 2 plutony, każdy z 2 karabinów maszynowych.

Na stopie pokojowej: 1 kapitan, 2 oficerów, 1 sierżant, 2 plutonowych, 3 kaprali, 1 podoficer rachunkowy, 1 rusznikarz, 1 kowal, 1 rymarz, 4 starszych żołnierzy, 39 szeregowców, 1 trębacz (szeregowiec), 3 ordynansów oficerskich 46 wierzchowców, 12 koni jucznych.

Na stopie wojennej: 80 ludzi, 100 koni, 2 sześciokonne wozy amunicyjne, 3 juki prowiantowe.

Uzbrojenie obsługi: lekka szabla kawaleryjska M. 77 i pistolety repetierowe.

Zaopatrzenie techniczne: na oddział 4 łopatki saperskie, 4 krótkie czekany, 2 długie czekany, 2 długie rydle.

Zaopatrzenie w amunicję: na koniach jucznych (po 3 na karabin) 4.500 naboi na karabin, na wozach amunicyjnych po 10.000 na karabin. W kolumnach amunicyjnych kawalerji 50.000.

4. Plutony karabinów maszynowych cyklistów.

Należą do kampanii cyklistów przy batalionach strzelców nr. 11, 20, 24 i 29, i składają się z 2 karabinów maszynowych. Zaopatrzenie w amunicję: na karabin na rowerze amunicyjnym 2.500, na samochodzie kompanijnym 12.500,

---

VII.

Artylerja*).

Artylerja dzieli się na:
Artylerję polową,
Artylerję górską,
Artylerję forteczną,
Artylerję techniczną i
Artyleryjskie zakłady fabryczne.

Podział ten wynikający z przeznaczenia taktycznego, względnie zadań organizacyjno - administracyjnych, nie wyczerpuje nawet w przybliżeniu ilości modelów dział. Ilość najważniejszych modelów wynosi w Austrji 64, a obecnie po włączeniu niektórych modelów zdobycznych dział rosyjskich 68. Z tego na artylerję polową, górską i oblężniczą, przypada 13 modelów, wraz z rosyjskimi 16, na artylerję forteczną, nadbrzeżną i okrętową, z natury rzeczy znacznie więcej bo 51, względnie z rosyjskimi 52

Artylerja polowa.

Armja austro - węgierska posiada:
a) w armji wspólnej:
42 pułków armat polowych,
14 pułków haubic polowych,
14 dywizjonów ciężkich haubic,
9 dywizjonów konnych armat polowych,
b) w austrjackiej obronie krajowej:
8 dywizjonów armat polowych obr. kraj.
8 dywizjonów haubic polowych obr. kraj.

---

*) Odmiany w organizacji armji, wprowadzone w czasie wojny, największe są niewątpliwie w artylerji. Dostępne źródła, nawet najnowsze, nie uwzględniają ich jednak zupełnie. Nie mogąc więc uwzględnić ich w całości, postaramy się na przyszłość omówić szczegóły.

c) w węgierskiej obronie krajowej:
8 pułków armat polowych, obr. krzj.
2 dywizjony konnych armat polowych obr. krzj.

Pułki te i dywizjony łączą się w 14 brygad artylerji polowej złożonych w czasie pokoju z 2—3 pułków armat polowych i jednego pułku haubic polowych. (Nie mieszać z brygadą artyleryjską w czasie wojny: z 1-go pułku armat pol. i 1-go dywizjonu haubic polowych).

Artylerja polowa armji wspólnej.

PUŁKI ARMAT POLOWYCH ARMJI WSPÓLNEJ.

Pułk armat polowych na stopie pokojowej składa się z:
- komendy pułku,
- 2 dywizjonów, każdy po 2 baterje (w niektórych pułkach drugi dywizjon z 3 baterji),
- kadry baterji uzupełniającej, do którego komenda pułku prowiantowo jest przydzielona,
- magazynu augmentacyjnego,
- kadry parku amunicyjnego;

na stopie wojennej zaś z:
- komendy pułku,
- 2 dywizjonów, każdy po 2 baterje (względnie 2-gi dywizjon 3 baterje),
- oddziału rezerwowego (z 4 dział z obsługą), który wyrusza z pułkiem,
- taboru bojowego i taboru prowiantowego,
- nowych formacji dla służby drugiej linii, wedle potrzeby i możności,
- baterji uzupełniającej, która zostaje w miejscu pobytu,
- komendy parku amunicyjnego,
- parku amunicyjnego, — z 4-ch kolumn amunicyjnych piechoty i 4-ch kolumn amunicyjnych artylerji, który wymaszerowuje wraz z tą dywizją piechoty, do której pułk armat jest przydzielony.

Numeracja pułków kolejna: 1—42.
Numeracja baterji wewnątrz pułku: 1—4 (5).

DOWÓDZTWO.

Komendantem pułku jest pułkownik.
Komendantem dywizjonu — oficer wyższy (podpułkownik lub major).

Komendantem baterji — kapitan.
Komendantem (kadry) parku amunicyjnego — kapitan.
Komendantem (kadry) baterji uzupełniającej — kapitan.

BATERJA.

Baterja, jednostka taktyczna niższego rzędu, składa się z 8 cm. armat polowych M. 5, lub M. 5/8. Modele te różnią się jedynie tym tylko, że drugi może być rozłożony dla łatwiejszego transportu (w górach).

Baterja na stopie pokojowej składa się z 2 plutonów, każdy po 2 półplutony (1 armata). Liczy ona:

	stopa norm.	stopa podwyż.
kapitan komendant bat.	1	1
oficerów	3	3
chorąży	1	1
starszy ogniomistrz	1	1
ogniomistrz	1	1
plutonowych	4	5
kaprali	3	4
kaprali telefonicznych	2	2
trębacz (podoficer)	1	1
podoficer rachunkowy	1	1
starszych żołnierzy	12	14
starszy żołnierz (telefonista)	1	1
szeregowców	69	79
ordynansów oficerskich	4	4
koń własny	1	1
koni wojskowych (wierzchow.)	19	21
koni pociągowych	33	43
armat	4	4
jaszczyków	2 (bez zaprzęgu)	2 z zaprzęg.
wóz z narzędziami	1 } bez zaprzęgu	1 } bez zaprzęgu
wóz bagażowy	1 } bez zaprzęgu	1 } bez zaprzęgu
wozy prowiantowe	2 } bez zaprzęgu	2 } bez zaprzęgu

Razem oficerów 5, żołnierzy 99 (113), koni 53 (65), wozów 6, armat 4.

Baterja na stopie bojowej składa się z 3-ch plutonów po 2 półplutony (1 armata).

Szarże i funkcje w baterji są następujące:

kapitan	komendant baterji,
porucznik	jego zastępca, t. zw. 1-szy oficer,
porucznik	—

porucznik .	oficer dowodzący przodkami,
podporucznik .	—
podporucznik .	wywiadowca,
chorąży . .	—
ogniomistrz .	podoficer za frontem,
ogniomistrz .	podoficer od przodków,
ogniomistrz .	wywiadowca,
plutonowy .	podoficer rachunkowy,
plutonowi .	komendanci armat,
kaprale . .	—
kapral . .	podoficer ordynansowy komendanta,
kapral . .	podoficer ordynansowy 1-go oficera,
kapral . .	podoficer od przodków,
kapral . .	od kątomierza bateryjnego,
kapral . .	wywiadowca,
starszy żołnierz	celowniczy,
starsi żołnierze	—
starszy żołnierz	kowal,
podoficer .	telefonista,
podoficer .	sanitarjusz,
trębacz (podoficer)	trębacz bateryjny,
trębacz . .	trębacz 1-go oficera,
kanonierzy .	do obsługi armat,
kanonierzy .	woźnice.

Wogóle liczy baterja:
180 ludzi
140 koni,
6 armat (6-konnych),
6 jaszczyków (6-konnych),
1 wóz z przyborami.
W taborze bojowym:
1 kuchnia polowa (2-konna).
W taborze prowiantowym:
3 wozy prowiantowe (2-konne),
1 wóz bagażowy (2-konny),
1 wóz z rekwizytami (6-konny).

Z oddziałów specjalnych ma baterja liczny oddział telefoniczny (dla 5-ciu stacji) i patrol sanitarny z 1-go podoficera i 4 sanitarjuszy.

Trzy stacje telefoniczne są czynne, dwie rezerwowe. Skład stacji: 1 telefonista, 1 ordynans; stacja nr. 3 konno. Zaopatrzenie stacji: 1 aparat, 1 talefon magnesowy, 3 km. łącznika i jeden garnitur sygnalizacyjny.

Prócz tego każda baterja posiada stały patrol wywiadowczy, który składa się z 1 oficera (chorążego, kadeta), 1 ogniomistrza

2 kaprali, którzy muszą być wyszkoleni w służbie telefonicznej i sygnalizacyjnej, oraz zaopatrzeni w lornetki, busole, latarnie, liny, chorągiewki sygnalizacyjne i mapy. Patrole te mogą być dzielone na półpatrole, lub łączone po kilka z różnych baterji pod jednolitym kierownictwem.

PUŁK.

Jednostka organizacyjna, stanowi podstawę do kompletowania. Składa się z 2 dywizjonów t. j. z 4-ch lub 5-ciu baterji, z których kilka najczęściej zaopatrzonych jest w armaty M. 5., a kilka M. 5/8.

Sztab pułku na stopie pokojowej składa się z:

pułkownika, komendanta pułku	1
kapitana, adjutanta pułkowego	1
oficera prowiantowego	1
lekarza	1
oficera rachunkowego	1
weterynarza	1
urzędnika prowadzącego warsztat polowy	1
ogniomistrza prowadząc. gospodarkę sztabu	1
trębacza pułkowego (ogniomistrz)	1
ogniomistrza rachunkowego pomocnika	1
kaprala rachunkowego pomocnika	1
podoficerów sanitarnych	2
rusznikarza (podoficer)	1
kowala (podoficer)	1
szeregowców	6
ordynansów oficerskich	5
koni własnych	3
koni wojskowych	4

Razem oficerów (gażystów) 7, żołnierzy 18, koni 7.

Sztab na stopie bojowej liczy 50 ludzi, 80 koni i 2 (4-konne) wozy sztabowe.

Cały pułk z 5-ciu baterji na stopie bojowej liczy (cyfry w nawiasach p-k. z 4-ch bat.):

ludzi około	940	(760),
koni około	740	(600),
armat (6-konnych)	30	(24),
jaszczyków (6-konnych)	30	(24),
wozów z przyborami (6-konnych)	5	(4),
(tabor bojowy):		
kuchni polowych (2-konnych)	5	(4),
(tabor prowiantowy):		
wozów prowiantowych (2-konnych)	5	(4),

wozów bagażowych (2-konnych) 4,
wozów z rekwizytami (6-konnych) 5 (4),
wozów sztabowych (4-konnych) 2.

Oddział rezerwowy pułku liczy: 50 ludzi, 40 koni, 4 armaty i 1 wóz prowiantowy.

Kadra baterji uzupełniającej (w czasie pokoju) składa się z:

kapitana, komendanta kadry	1
oficerów	2
ogniomistrzów	2
plutonowych	2
kaprali	2
podoficerów rachunkowych	2
szeregowców	24
ordynansów oficerskich	3
konia własnego	1
koni (wierzchowców) wojskowych	9
koni pociągowych	2
wozu bagażowego	1

Razem oficerów 3, żołnierzy 35, koni 12, wóz 1.

UZBROJENIE.

Szabla kawaleryjska i pistolet repetierowy: Oficerowie i chorążowie, ogniomistrz starszy, ogniomistrz, plutonowi, kaprale, trembacze, podoficerowie rachunkowi, pomocnicy kamelaryjni, pomocnicy rachunkowi, ogniomistrze sztabowi, podoficerowie sanitarni, kowal.

Szabla kawaleryjska sama: rusznikarze, sanitarjusze noszący bandaże.

Tasak i karabinek repetierowy: kanonierzy i starsi żołnierze w taborze i kolumnie amunicyjnej.

Tasak sam: kanonierzy i starsi żołnierze przy baterji, sanitarjusze i rzeźnik.

WYEKWIPOWANIE.

Zaopatrzenie techniczne: Każda baterja posiada 12 łopatek saperskich, 8 czekanów krótkich, 15 czekanów długich, 29 rydli długich, 5 kompletów narzędzi do obróbki drzewa.

Zaopatrzenie telefoniczne i sygnalizacyjne: Baterja posiada materjał potrzebny do 5-ciu stacji telefonicznych i 24 km. łącznika M. 10. (względnie 30 km. łącznika M. 96), oraz materjał do 5-ciu flagowych stacji sygnalizacyjnych

Zaopatrzenie w amunicję. Armaty polowe posiadają w każdej baterji (przodki i jaszczyki) po 126 naboji na armatę; mianowicie przodek armaty zawiera 33 naboji (24 szrapneli i 9 granatów), jaszczyk ze swym przodkiem 93 naboji (72 szrapneli i 21 granatów). W kolumnie amunicyjnej artylerji znajduje się 366 naboji na armatę, w stosunku podobnym jak powyższy, t. j. mniej więcej 3 szrapnele na 1 granat.
Obsługa ma na karabinek (sztucer) 40, na rewolwer 30 naboji.

Zaopatrzenie prowiantowe: Racje żywnościowe (pełna, normalna i rezerwowa) takie same jak w piechocie. Zapas podstawowy, t. j. przy sobie i w taborze prowiantowym, podobnie jak w piechocie, wynosi 1 normalną i 2 rezerwowe racje na żołnierza i na konia. Rozmieszczenie: Żołnierz ma przy sobie chleb, kawę i tytoń racji normalnej, oraz 2 puszki konserw, suchary i tytoń obu racji rezerwowych. Na wozie prowiantowym znajduje się mięso i tłuszcz racji normalnej, racja normalna dla koni, oraz ewentualnie zapasy z kraju, uzupełniające żywność do racji pełnych. Na wozie z przyborami, ewentualnie na jaszczykach, reszta żołnierskiej racji normalnej; na przodkach obie racje rezerwowe koni pociągowych; na tylnym łęku siodła obie racje rezerwowe koni wierzchowych.

Zaopatrzenie sanitarne. Na pułk przy 2 lekarzach, dwu sanitarjuszach noszących bandaże, 4 (bateryjnych) podoficerach sanitarnych, oraz 16 (bateryjnych) sanitarjuszach, znajduje się materjał sanitarny i narzędzia w normie analogicznej, jak w piechocie. Każdy żołnierz posiada również pakiecik opatrunkowy.

Wyekwipowanie osobiste, rynsztunek i umundurowanie artylerzystów w rzeczach istotnych identyczne jak u żołnierzy piechoty.

W mundurze polowym parolki koloru czerwonego, specjalną odznaką broni są lufki i kule armatnie na guzikach. Mundur paradny koloru brunatnego z czerwonymi parolami, mankietami i naramiennikami, oraz czarne czako z kitą z włosienia.

Pozatym do wyekwipowania należy: drabina obserwacyjny (składana) po jednej na baterję, umieszczona na wozie z przyborami. Mostek przerzutowy składany, przy każdej baterji materjał na 3.60 m. długości, umieszczony na wozie z przyborami. Lornetki polowe mają wszyscy oficerowie i część podoficerów (wywiadowcy). Luneta M. 8/12. dwunastokrotna, u każdego komendanta pułku i dywizjonu. Kątomierz artyleryjski jeden na baterję i komendę dywizjonu. Wreszcie rekwizyta obozowe, do upinania koni, latarnie i t. p.

URZĄDZENIA ADMINISTRACYJNO-GOSPODARCZE.

Każdy pułk stanowi samodzielne ciało rachunkowe i posiada komisję zarządzającą i kasową.

Zapasy augmentacyjne ma każdy pułk przy sobie; materjał artyleryjski dla powiększenia na stopę wojenną jest pod zarządem specjalnej komisji zarządzającej materjałem, która znajduje się przy brygadzie artylerji i składa się z komendanta brygady jako prezesa, komendanta pułku haubic polowych, komendantów batarji po jednym z każdego pułku należącego do brygady, komendanta kadry oddziału uzupełniającego haubic polowych i jednego porucznika lub podporucznika.

PUŁKI HAUBIC POLOWYCH
ARMJI WSPÓLNEJ.

Pułk haubic polowych na stopie pokojowej składa się z:

komendy pułku,
2 dywizjonów, każdy po 2 baterje,
kadry baterji uzupełniającej,
magazynu augmentacyjnego,
kadry parku amunicyjnego;

na stopie bojowej zaś z:

1. komendy 1-go dywizjonu,
   1-go dywizjonu z 2 ch batarji,
   taboru (dywizjonowego) bojowego i taboru (dywizjonowego) prowiantowego,
   dywizjonowego oddziału rezerwowego (z 2-ch haubic),
   dywizjonowego parku amunicyjnego haubic z 4-ch kolumn;
2. komendy 2-go dywizjonu,
   2-go dywizjonu z 2-ch baterji,
   taboru (dywizjonowego) bojowego i taboru (dywiajonowego) prowiantowego,
   dywizjonowego oddziału rezerwowego (z 2-ch haubic),
   dywizjonowego parku amunicyjnego haubic z 4-ch kolumn;
3. nowych formacji dla służby 2-giej linii, wedle potrzeby i możności,
   baterji uzupełniającej dla obu dywizjonów,
   komendy korpusowego parku amunicyjnego.

Jak widzimy, pułk haubic polowych jako jednostka istnieje tylko na stopie pokojowej; w czasie wojny komenda pułku rozwiązuje się, a oba dywizjony wymaszerowują i są przydzielane do dywizji piechoty. Po wystawieniu formacji 2-giej linii, oraz (z kadry parku amunicyjnego) komendy korpusowego parku amunicyjnego, zachowuje się łączność jedynie we wspólnym oddziale uzupełniającym.

Dowództwo, analogicznie jak w pułkach (dywizjonach) armat polowych.

Numeracja pułków kolejna od 1—14, wraz z imieniem „właściciela".

Numeracja baterji (także i na stopie wojennej) wewnątrz pułku, od 1—4.

BATERJA.

Baterja na stopie pokojowej liczy 4-y 10 cm. haubice M. 99 i 4 jaszczyki. Składa się zaś z 2 plutonów, każdy po 2 półplutony (1 haubica). Liczebność i skład pod względem ludzi, koni i wozów identyczny jak u armat polowych.

Baterja na stopie bojowej liczy 6 haubic, 12 jaszczyków; składa się z 3-ch plutonów, każdy po 2 półplutony (1 haubica i 1 jaszczyk) i 2 jaszczyki. Szarże i funkcje w baterji analogiczne, jak w baterji armat polowych. W sumie liczy baterja haubic:

220 ludzi,
180 koni,
6 haubic (6-konnych),
12 jaszczyków (6-konnych),
1 wóz z przyborami (6-konny);

(w taborze bojowym:)

1 kuchnię polową (2-konną);

(w taborze prowiantowym);

4 wozy prowiantowe (2-konne),
1 wóz bagażowy (2-konny),
1 wóz z rekwizytami (6-konny).

Sześć jaszczyków (nr. 7—12) wydziela się jako pociąg amunicyjny na zmiany z jaszczykami kolumny dywizjonowego parku amunicyjnego haubic.

Oddziały specjalne w baterji (patrole wywiadowcze, telefoniczne, sanitarny) urządzone są analogicznie jak w baterji armat polowych.

DYWIZJON.

Dywizjon składa się z 2 baterji i oddziału rezerwowego.

Na stopie pokojowej sztab dywizjonu składa się z:
komendanta dywizjonu,
trębacza (plutonowy),
1 kanoniera,
1 ordynansa oficerskiego,
2 koni własnych,
1 konia wojskowego.

Na stobie bojowej sztab dywizjonu liczy:
30 ludzi,
15 koni,
1 wóz sztabowy (4-konny).

Cały dywizjon liczy:
475 ludzi,
375 koni,
12 haubic,
24 jaszczyków,
2 wozy z przyborami;

(tabor bojowy):
2 kuchnie polowe;

(tabor prowiantowy):
8 wozów prowiantowych,
2 wozy bagażowe,
2 wozy z rekwizytami,
1 wóz sztabowy.

Oddział rezerwowy dywizjonu liczy:
ludzi 40,
koni 30,
haubic 2,
wóz prowiantowy 1.

Kadra baterji uzupełniającej ma skład taki sam, jak w pułku armat polowych.

Wyekwipowanie techniczne: 12 łopatek krótkich, 11 czekanów krótkich, 22 czekanów długich, 42 rydlów długich, 4 komplety narzędzi do obróbki drzewa.

Zresztą wyekwipowanie i uzbrojenie analogiczne, jak w pułkach armat polowych.

AMUNICJA.

Haubice polowe posiadają w każdej baterji (przodki i jaszczyki) po 123 naboji na haubicę (75 szrapneli i 48 granatów); mianowicie przodek przy haubicy zawiera 21 naboji (15 szrapneli, 6 granatów), a każdy z dwu jaszczyków ze swym przodkiem po 51 naboji (30 szrapneli, 21 granatów). W kolumnach amunicyjnych

haubic znajduje się 240 naboji na haubicę w stosunku podobnym jak powyższy t. j. około 3 szrapnele na 2 granaty.

Pozatym organizacja dywizjonów i pułków haubic polowych analogiczna, jak pułków armat polowych.

DYWIZJONY CIĘŻKICH HAUBIC ARMJI WSPÓLNEJ.

Dywizjon ciężkich haubic na stopie pokojowej składa się z:

komendy dywizjonu,
2 baterji, każda z 2 ciężkich haubic,
kadry baterji uzupełniającej i parku amunicyjnego,
magazynu augmentacyjnego;

na stopie bojowej zaś z:

komendy dywizjonu,
2 baterji, każda po 4 ciężkie haubice,
taboru bojowego i taboru prowiantowego,
oddziału rezerwowego, nie posiadającego dział,
baterji uzupełniającej,
komendy parku amunicyjnego ciężkich haubic,
parku amunicyjnego cięż. haubic z 4 kolumn.

Numeracja dywizjonów kolejna: od 1—14.

Numeracja baterji wewnątrz dywizjonu: 1—2.

Kadra uzupełniająca wystawia na wypadek wojny baterję uzupełniającą, oraz komendę i park amunicyjny ciężkich haubic, który podlega w czasie wojny bezpośrednio korpusowi.

BATERJA.

Baterja składa się z 15-to cm. haubic. M. 99/4.

Na stopie pokojowej baterja dzieli się na 2 półplutony (1 ciężka haubica). Liczy ona:

	norm.	podwyż.
kapitan komendant baterji	1	1
oficerów . .	2	2
ogniomistrz starszy	1	1
ogniomistrz	1	1
plutonowych	4	4
kaprali .	2	2
kapral telefonista .	1	1
trębacz (kapral) .	1	1
podoficer rachunkowy	1	1

starszych żołnierzy	7	7
starszy żołnierz telefonista	1	1
szeregowców .	60	71
ordynansów oficerskich	3	3
koni własnych .	1	1
koni wojskowych (wierzch.)	13	13
koni pociągowych	35	55
haubic ciężkich .	2	2
jaszczyków . .	2 (niezaprzęż.)	2 (zaprzęż.)
wóz z rekwizyt. do haubicy	1 (zaprzęż.)	1 (zaprzęż.)
wóz z przyborami	1 (niezaprzęż.)	1 (niezaprzęż.)
wóz bagażowy .	1 („)	1 („)
wozów prowiantowych	2 („)	2 („)

Razem: oficerów 3, żołnierzy 82 (podwyż. 93), koni 49 (podwyż. 59), wozów 7, haubic 2.

Na stopie bojowej baterja dzieli się na 2 plutony, każdy po 2 półplutony. Składa się ona z:

4 ciężkich haubic,
16 jaszczyków 4-konnych, (4 na szrapnele, 12 na granaty),
1 wóz 4-konny na rekwizyta do dział,
1 wóz 6-konny na przybory;

(tabor bojowy):

1 kuchnia polowa;

(tabor prowiantowy):

3 wozy prowiantowe,
1 wóz bagażowy,
1 (6-konny) wóz rekwizytowy.
Ludzi liczy baterja 210, koni 160.

DYWIZJON.

Na stopie pokojowej: Sztab dywizjonu składa się z:

komendanta dywizjonu,
jego adjutanta,
oficera prowiantowego,
lekarza,
oficera rachunkowego,
weterynarza,
urzędnika prowadzącego warsztat polowy,
trębacza (plutonowy),
ogniomistrza, pomocnika rachunkowego,
podoficera sanitarnego,
kowala (podoficer),
4 szeregowców,
5-ciu ordynansów oficerskich,

2 koni własnych,
4 koni wojskowych.
Razem 7 oficerów (gażystów), 13 żołnierzy, 6 koni.
Cały dywizjon składa się ze sztabu i 2 baterji.
Na stopie bojowej: Sztab dywizjonu liczy 30 ludzi, 20 koni, 1 (4-konny) wóz sztabowy.
Cały dywizjon liczy:

ludzi	450
koni	330
haubic	8
jaszczyków . . .	32
wozów z rekwizytami	2
wozów z przyborami . .	2
(tabor bojowy): kuchni polowych .	2
(tabor prowiantowy): wozów prowiantowych	6
wozów bagażowych . .	2
wozów z rekwizytami .	2
wóz sztabowy . . .	1

Kadra baterji uzupełniającej oraz parku amunicyjnego składa się z:
komendanta (kapitan),
1 oficera,
1 ogniomistrza,
1 plutonowego,
1 kaprala,
1 podoficera rachunkowego,
8 szeregowców,
2 ordynansów oficerskich,
6 koni.

WYEKWIPOWANIE I UZBROJENIE.

Zaopatrzenie techniczne: Na baterję 2 czekany krótkie, 42 czekanów długich, 43 rydli długich, 24 kompletów w narzędzi do obróbki drzewa.

Wyekwipowanie telefoniczne, sanitarne, prowiantowe analogiczne, jak w pułkach armat polowych.

Uzbrojenie: Starsi żołnierze i szeregowcy mają zamiast karabinka — sztucer.

ZAOPATRZENIE W AMUNICJĘ.

Ciężkie haubice posiadają na jedno działo 1 jaszczyk z 24 szrapnelami, oraz 3 jaszczyki z 48 granatami (po 16 w jaszczyku); razem więc po 72 naboji na haubicę. Prócz tego w kolumnie

amunicyjnej ciężkich haubic znajduje się po 168 naboji na haubicę, w tym samym stosunku co w jaszczykach t. j. 2 granaty na 1 szrapnel.

Zresztą organizacja jest analogiczną z organizacją armat polowych.

DYWIZJONY ARTYLERJI KONNEJ ARMJI WSPÓLNEJ.

Dywizjon artylerji konnej na stopie pokojowej składa się z:

komendy dywizjonu,
3 baterji, każda po 4 armaty,
kadry baterji uzupełniającej i kawaleryjskiego parku amunicyjnego,
magazynu augmentacyjnego;

na stopie bojowej zaś z:

komendy dywizjonu,
3 baterji, każda po 4 armaty,
taboru bojowego i taboru prowiantowego,
oddziału rezerwowego,
baterji uzupełniającej,
komendy kawaleryjskiego parku amunicyjnego,
kawaleryjskiego parku amunicyjnego z 4 - ch kolumn amunicyjnych, który wymaszerowuje wraz z tą dywizją kawalerji, do której dywizjon artylerji konnej jest przydzielony.

Numeracja dywizjonów kolejna: od 1—9.
Numeracja baterji kolejna wewnątrz dywizjonu: 1—3.

BATERJA.

Baterja artylerji konnej składa się z 8-iu armat polowych M. 5. (model identyczny z modelem pułków armat polowych). Obsługa w całości konna.

Na stopie pokojowej składa się baterja z 2-ch plutonów, każdy po 2 półplutony (1 armata). Liczy ona:

	normaln.	podwyż.
kapitan, komendant baterji	1	1
oficerów . . .	3	3
chorąży . . .	1	1
starszy ogniomistrz	1	1
ogniomistrz .	1	1

plutonowych . .	4	5
kaprali . .	4	5
kapral telefoniczny .	1	1
trębacz (podoficer) .	1	1
podoficer rachunkowy .	1	1
kowal (podoficer) . .	1	1
starszych żołnierzy .	12	14
starszych żołnierzy telefonistów	2	2
szeregowców . .	78	86
ordynansów oficerskich	4	4
koni własnych . .	5	5
koni (wierzch.) wojsk. dla podofic.	20	22
koni wierzchowych dla żołnierzy	40	49
koni pociągowych . .	45	55
armat . . .	4	4
jaszczyków zaprzężonych	2	4
wóz z przyborami .	1	1
wóz bagażowy . .	1	1
wozów prowiantowych	2	2

Razem oficerów 5, żołnierzy 106 (stopa podwyższona 123), koni 110 (podwyż. 131), wozów 6 (8), armat 4.

Baterja na stopie bojowej składa się z 4 armat i 4 jaszczyków i dzieli się na 2 plutony, każdy po 2 półplutony (1 armata i 1 jaszczyk). Liczy ona:

ludzi	150
koni	170
armat (6-konnych) . . .	4
jaszczyków (6-konnych) . .	4
wóz z przyborami (6-konny) .	1
kuchnia polowa . . .	1
wozów prowiantowych . .	3
wóz bagażowy . . .	1
wóz rekwizytowy (6-konny) .	1

Szarże i funkcje oraz oddziały specjalne w baterji konnej analogiczne, jak w baterjach armat polowych, sanitarjuszy na baterję 6-iu (zamiast 4-ch); patrole telefoniczne wszystkie konne.

DYWIZJON.

Na stopie pokojowej sztab dywizjonu składa się z:
komendanta dywizjonu,
adjutanta (porucznik lub podporucznik),
oficera prowiantowego,
lekarza,
weterynarza,

urzędnika prowadzącego warsztat,
trębacza (plutonowy),
kaprala, rachunkowego pomocnika
podoficera sanitarnego,
5 szeregowców,
5 ordynansów oficerskich,
5 koni własnych,
4 koni wojskowych.
Razem oficerów (gażystów) 6, żołnierzy 13, koni 9.

Na stopie bojowej sztab dywizjonu liczy ludzi 40, koni 20 i wóz sztabowy (4-konny).

Cały dywizjon liczy:

ludzi	470
koni	530
armat	12
jaszczyków	12
wozów z przyborami	3
(tabor bojowy):	
kuchni polowych	3
(tabor prowiantowy):	
wozów prowiantowych	9
wozów bagażowych	3
wozów rekwizytowych	3
wóz sztabowy	1

Oddział rezerwowy przy dywizjonie liczy:

ludzi	50
koni	70
armat (bez jaszczyków)	4
wóz prowiantowy	1

Uzbrojenie: wszyscy ci żołnierze, którzy w pułkach artylerji polowej posiadają tasak, w artylerji konnej zaopatrzeni są w szablę kawaleryjską.

Zaopatrzenie techniczne: Każda baterja posiada 8 łopatek saperskich, 7 czekanów krótkich, 11 czekanów długich, 21 rydli długich, 5 kompletów narzędzi do obróbki drzewa.

Zresztą wyekwipowanie, zaopatrzenie w amunicję, rynsztunek i umundurowanie jak w pułkach artylerji polowej.

Artylerja polowa austrjackiej obrony krajowej.

Dywizjony armat polowych austr. obr. kraj. *)

Dywizjon na stopie pokojowej składa się z:
komendy dywizjonu,
2 baterji nr. 1 i 2;
na stopie bojowej zaś z:
komendy dywizjonu,
2 baterji nr. 1 i 2,
taboru bojowego i prowiantowego,
2 kolumn amunicyjnych armat, nr. 1 i 2.

Numeracja dywizjonów: Każdy dywizjon ma numer tej dywizji obrony krajowej, do której jest przydzielony.

Uzbrojenie: Zamiast tasaka, szabla pionierska.

Zresztą: organizacja, zaopatrzenie i t. d. jak w pułkach armat polowych armji wspólnej.

Dywizjony haubic polowych Austr. obr. kraj.

Dywizjon na stopie pokojowej składa się z:
Komendy dywizjonu,
2 baterji haubic № 1 i 2.
Kadry baterji uzupełniającej z magazynem augmentacyjnym;
na stopie bojowej zaś z:
Komendy dywizjonu,
2 baterji haubic № 1 i 2,
taboru bojowego i taboru prowiantowego,
oddziału rezerwowego,
baterji uzupałniającej,
4 kolumn amunicyjnych haubic.

Nnmeracja i uzbrojenie — jak w dywizjonach armat polowych obr. kraj.

Zresztą: organizacja, wyekwipowanie i t. d. jak w pułkach armat polowych armji wspólnej.

---

*) Planowane jest wystawienie 8-miu pułków armat pol. austr. obrony kraj. Niewątpliwie — przy ogromnem wogóle powiększeniu artylerji w czasie wojny, już się to stało.

Artylerja polowa węg. obr. kraj. *).

Pułki armat polowych węg. obr. kraj.

Pułki na stopie pokojowej i bojowej zorganizowane analogicznie, jak pułki armat polowych armji wspólnej.
Numeracja pułków kolejna: od 1—8, bez nazw.
Urządzenia administracyjne: każdy dywizjon stanowi osobne ciało rachunkowe i posiada urząd gospodarczy pod kierownictwem oficera. Komisji kasowej ani zarządzającej niema (analogja z pułkami piechoty węg. obr. kraj.).

Dywizjony konnej artylerji węg. obr. kraj.

Dywizjony na stopie pokojowej i bojowej zorganizowane są analogicznie, jak dywizjony artylerji konnej armji wspólnej.
Numeracja dywizjonów kolejna: 1—2.
Urządzenia administracyjne: jak w pułkach armat polowych węg. obr. kraj.

Artylerja górska.

Armja austro-węgierska posiada:
10 pułków artylerji górskiej,
1 dywizjon dalmatyński armat górskich,
1 dywizjon haubic górskich pułku haubic nr. 14,
które łączą się w czasie pokoju w 3 brygady artylerji górskiej.

Pułki artylerji górskiej armji wspólnej.

Pułk artylerji górskiej jako całość, istnieje tylko w czasie pokoju i składa się z:
komendy pułku,
4 baterji armat górskich, złączonych w jeden dywizjon,
2 baterji haubic górskich złączonych w jeden dywizjon,
kadry parku amunicyjnego armat, która w czasie woj-

*) por. notkę do art. obr. kr. austr. Planowane wystawienie 8-iu pków haubic węg. obr. kraj.

ny wystawia komendę parku amunicyjnego, oraz kolumny amunicyjne piechoty i armat,
kadry parku amunicyjnego haubic, która w czasie wojny wystawia kolumny amunicyjne haubic,
kadry oddziału uzupełniającego.

Dalmatyński dywizjon armat górskich składa się z:
Komendy dywizjonu,
2 baterji armat górskich,
kadry parku amunicyjnego i oddziału uzupełniającego.

BATERJE ARMAT GÓRSKICH.

Baterje armat górskich składają się z modeli M. 99, M. 8, lub M. 9.

Na stopie pokojowej baterja dzieli się na 2 plutony, każdy po 2 półplutony; skład jej:

kapitan, komendant baterji	1
oficerów	2
chorąży	1
starszy ogniomistrz	1
ogniomistrz	1
plutonowych	4
kaprali	6
kapreli telefonistów	2
trębacz (podoficer)	1
podoficer rachunkowy	1
starszych żołnierzy	7
star. żołnierz telefonista	1
szeregowców	79
ordynansów oficerskich	3
koń własny	1
koni wojskowych, pod wierzch	11
zwierząt jucznych na amunicję	8
zwierząt jucznych zresztą	25
armat	4

Razem: oficerów (wzgl. aspirantów) 4, żołnierzy 106, koni 45, armat 4, wozów niema.

Na stopie bojowej baterja dzieli się na 2 plutony, każdy po 2 półplutony; Skład jej następujący:

	armaty M.99	M.8	M.9
ludzi	150	160	170
koni	100	110	110
dział	4	4	4
zwierząt jucznych na działa	12	16	20

zwierząt jucz. na amunic. w 1 linii .	8	8	8
zwierząt jucz. na amunic. w 2 linii .	24	24	24
zwierzę juczne do telefonu . .	1	1	1
zwierzę juczne na przybory .	1	1	1
zwierząt jucznych rezerwowych .	4	4	4
(tabor bojowy):			
zwierząt jucznych na kotły . .	3	4	4
zwierząt jucznych prowiantowych .	9	9	9
zwierząt jucz. na kanc. i bag. ofic. .	3	3	3
zwierząt jucz. na buty zapasowe .	1	1	1
zwierząt jucznych na kuźnię pol .	2	2	2
(tabor prowiantowy):			
zwierząt jucznych prowiantowych .	6	6	6
zwierząt jucznych z zapasami .	2	2	2
zwierząt jucz. na bagaż żołnier. .	3	3	3

Każdy półpluton posiada 5, 6 lub 7 zwierząt jucznych, a mianowicie w baterjach:

z działami M. 99 . 3 juki na armatę, 2 na amunicję,
z działami M. 8 . 4 juki na armatę, 2 na amunicję,
z działami M. 9 . 5 juk. na armatę, 2 na amunicję.

Oddziały specjalne są podobne jak w baterjach armat polowych; oddział telefoniczny składa się z 4-ch (nie 5-iu) patroli, patrol wywiadowczy z 8-iu ludzi.

DYWIZJON.

Dywizjon armat górskich składa się z 4-ch baterji i sztabu.

Sztab dywizjonu armat górskich na stopie pokojowej składa się z:

komendanta dywizjonu,
ogniomistrza,
trębacza w randze plutonowego,
szeregowca,
ordynansa oficerskiego,
2 koni własnych,
2 koni wojskowych;

Razem 1 oficera, 4 żołnierzy, 4 koni;

na stopie bojowej zaś z:

10 ludzi,
10 koni,
2 wozów na kancelarję i bagaż (w taborze bojowym).

Oddział rezerwowy armat górskich M. 99 (na stopie bojowej) składa się z:

ludzi	40
koni (razem: wierzchowych i jucznych)	20

armat	2
zwierząt jucznych na armaty . .	6
zwierząt jucznych na amunicję. .	4
zwierzę juczne rezerwowe. . .	1
zwierzę juczne na kotły . . .	1
zwierząt jucznych prowiantowych .	2
zwierzę juczne na kancelarję i bagaż	1
zwierzę juczne na bagaż żołnierzy .	1

Oddział rezerwowy armat górskich M. 9 składa się z:

ludzi	45
koni (wierzchowych i jucznych). .	25
armat	2
zwierząt jucznych na armaty . .	10
zwierząt jucznych na amunicję . .	4
zwierzę juczne rezerwowe. . .	1
zwierzę juczne na kotły . . .	1
zwierząt jucznych na prowiant . .	3
zwierzę juczne na kancelarję i bagaż	1
zwierzę juczne na bagaż żołnierzy .	1

AMUNICJA.

Armaty górskie (wszystkich 3-ch modeli) posiadają po 128 naboji na działo. Każde zwierzę juczne niesie 4 skrzynki zawierające po 4 szrapnele lub granaty (więc razem 16 naboji). Szczegółowo:

2 na armatę zwierzęta juczne 1 linii (odpowiadają przodkom armat polowych); jedno z granatami drugie ze szrapnelami, niosą. . . . . . 32 naboji

6 (na armatę) zwierząt jucznych 2-ej linji (odpowiadają jaszczykom armat polowych), 1 z granatami, 5 ze szrapnelami, niesie . . . . . 96 „

Razem więc na armatę . . . . . 128 naboji.

W kolumnach amunicyjnych prócz tego na armatę 128 naboji.

BATERJE HAUBIC GÓRSKICH.

Baterje górskie nie mogą być transportowane za pomocą zwierząt jucznych, lecz dają się rozkładać do transportu na dwukołowych wózkach, których koła odległe są na 90 cm.

Składają się z 10 cm. haubic górskich M. 8. lub M. 10. i niezależnie od dwu powyższych modeli zorganizowane są w dwa typy: typ 1-szy ma całą amunicję i tabor bateryjny w jukach, typ 2-gi część amunicji i cały tabor bateryjny na wózkach.

Na stopie pokojowej baterja dzieli się na 2 plutony każdy po 2 półplutony; skład jej:

kapitan, komendant baterji	1
oficerów	2
chorąży	1
starszy ogniomistrz	1
ogniomistrz	1
plutonowych	4
kaprali	6
kaprali telefonicznych	2
trębacz (podoficer)	1
podoficer rachunkowy	1
starszych żołnierzy	11
starszy żołnierz, telefonista	1
szeregowców	99
ordynansów oficerskich	3
koń własny	1
koni wojskowych, wierzchowych	15
koni pociągowych	30
koni jucznych	17
haubic	4

Razem oficerów (aspirantów) 4, żołnierzy 130, koni 63, haubic 4. W baterjach haubic drugiego typu w dodatku jeszcze 1 wózek amunicyjny.

Na stopie bojowej baterja dzieli się na 2 plutony, pluton na 2 półplutony. Skład różny jest w baterjach pierwszego i w baterjach drugiego typu:

1) Typ z amunicją i taborem bat. w jukach:

ludzi	250
koni (razem: wierzchowych, pociągowych i jucznych)	180
haubic	4
wózków pod haubice	12
zwierząt jucznych pod amunic. w 1 linii	8
zwierząt jucznych pod amunic. w 2 linii	72
zwierzę juczne do telefonu	1
zwierząt jucznych na liny	4
zwierzę juczne na przybory	1
zwierząt jucznych rezerwowych	4
wózek z rekwizytami	1

(tabor bojowy):

zwierząt jucznych na kotły	4
zwierząt jucznych na prowiant	9
zwierząt jucznych na kancelarję i bagaż	4

(tabor prowiantowy):

zwierząt jucznych na prowiant . .	11
zwierząt jucznych na zapasy . .	5
zwierząt jucznych na bagaż żołnierski	8
zwierzę juczne na kotły . . .	1
zwierząt jucznych rezerwowych .	2

2) Typ z amunicją i taborem bat. w jukach i na wózkach:

ludzi	260
koni (razem: wierzchowych, pociągowych i jucznych) . . .	160
haubic	4
wózków pod haubice. . . .	12
zwierząt jucznych na amunicję w 1 linii	8
zwierząt jucznych na amunicję w 2 linii	24
wózków 2 kołowych na amunicję .	16
zwierzę juczne do telefonu . .	1
zwierząt jucznych na liny. . .	4
zwierzę juczne na przybory . .	1
zwierząt jucznych rezerwowych .	8
wózek z rekwizytami . . .	1

(tabor bojowy):

zwierząt jucznych na kotły . .	4

(tabor prowiantowy):

zwierzę juczne na kotły . . .	1
wózków na podstawkę . . .	4
wózków na prowiant . . .	9
wózków na bagaż	1

Każdy półpluton posiada trzy 2-konne (konie jeden za drugim) wózki pod haubicę, 2 zwierzęta juczne na amunicję (1 linii) i 1 zwierzę juczne na liny.

Oddziały specjalne (wywiadowczy, telefoniczny, sanitarny) zorganizowane podobnie, jak baterjach armat polowych.

Dywizjon: składa się z 2 baterji haubic górskich i sztabu. Sztab na stopie pokojowej i bojowej taki sam, jak sztab dywizjonu armat górskich.

Oddział rezerwowy haubic (na stopie bojowej) składa się z:

ludzi	60
koni (wierzchowych, pociągowych i jucznych)	30
haubic	2
wózków pod haubice. . . .	6
zwierząt jucznych z amunicją .	4
zwierząt jucznych z linami . .	2

zwierzę juczne rezerwowe . . .	1
wózek z rekwizytami . . .	1
zwierzę juczne z kotłami . . .	1
zwierzę juczne z kancelarją i bagażem	1
zwierząt jucznych z kuźnią pol. .	2
zwierząt jucznych z zapasami . .	8

AMUNICJA.

Haubice górskie (obu modeli) posiadają po 120 naboji na działo.

W typie transportowania pierwszym (na zwierzętach jucznych) każde zwierze juczne niesie 2 skrzynki zawierające po 3 szrapnele lub granaty (więc razem 6 naboji. Szczegółowo:

2 na haubicę zwierzęta juczne 1 linii (odpowiadają przodkom haubic polowych) jedno z granatami, drugie ze szrapnelami, niosą.	12 naboji
18 na haubicę zwierząt jucznych 2-ej linii (odwowiadają jaszczykom haubic polowych), 6 z granatami, 12 ze szrapnelami, niesie . .	108 „
Razem więc na haubicę.	120 naboji.

W typie transportowania drugim (częściowo na wózkach) w 2-ej linii wypada na haubicę zwierząt jucznych 6 (z 36 nabojami), a wózków 4 (z 72 nabojami; na wózku po 18).

W kolumnie amunicyjnej dla obu typów prócz tego 120 naboji.

PUŁK.

Pułk artylerji górskiej, jest czysto pokojową formacją, stworzoną dla spraw kompletowania, wyćwiczenia i administracji.

W czasie wojny związek pułkowy rozpada się i poszczególne dywizjony, a nawet baterje, oraz parki amunicyjne przydzielane są do samodzielnych oddziałów wojsk, (brygad górskich, dywizji).

W czasie pokoju sztab pułku składa się z:

komendanta pułku,. pułkownika,
adjutanta, kapitana,
oficera prowiantowego,
lekarza,
oficera rachunkowego,
weterynarza,
urzędnika prowadzącego warsztaty,
ogniomistrza,
trębacza pułkowego (ogniomistrz),
ogniomistrza, rachunkowego pomocnika,

kaprala, rachunkowego pomocnika,
podoficera sanitarnego,
rusznikarza (podoficer),
kowala (podoficer),
6 szeregowców,
5 ordynansów oficerskich,
3 koni własnych,
4 koni wojskowych.
Razem oficerów 7, żołnierzy 18, koni 7.

Kadra baterji uzupełniającej (w czasie pokoju) składa się z:

Kapitana, komendanta,
1 oficera,
1 ogniomistrza,
1 podoficera rachunkowego,
7 szeregowców,
2 ordynansów oficerskich,
1 konia własnego.
3 koni wojskowych.
Razem oficerów 2, żołnierzy 11, koni 4.

WYEKWIPOWANIE ARTYLERJI GÓRSKIEJ.

Zaopatrzenie techniczne: baterja armat górskich posiada 10 czekanów krótkich, 10 czekanów długich, 10 rydli długich, 1 komplet narzędzi do obróbki drzewa.

Baterja haubic górskich posiada: 8 łopatek saperskich, 4 czekany krótkie, 15 czekanów długich, 35 rydli długich, 7 kompletów narzędzi do obróbki drzewa.

Zaopatrzenie telefoniczne: Baterja górska (armat czy haubic) posiada 4 stacje telefoniczne z 16.8 km. łącznika M. 10 (ewent. 21 km. M.=96) i 4 stacje sygnalizacyjne flagowe.

Specjalne zaopatrzenie górskie. Prócz dobranych, jako zwierzęta juczne, lekkich wytrwałych koników, osłów i mułów, prócz stosowanych do juków siodeł, koszów, skrzynek i t. p. prócz dwukołowych wózków i t. d., każda baterja armat i haubic górskich posiada: 30 par rakiet śniegowych, 10 par nart.

Patrole wywiadowcze tych baterji (8-u ludzi): 8 par rsków, 8 par nart, 2 czekany górskie, 2 linki górskie.

Uzbrojenie obsługi: Każdy żołnierz posiada broń palną, pistolet lub karabinek.

TRANSPORTOWANIE ARTYLERJI POLOWEJ I CIĘŻKIEJ W GÓRACH.

Niema typu dział polowych a nawet oblężniczych, któreby przy zastosowaniu odpowiednich środków technicznych nie mogły być transportowane w górach.

8-cm. armaty górskie M. 5/8. są, jak wiadomo, do takiego transportu specjalnie przystosowane, rozkładają się w ciągu $1/2$ godziny i w tym stanie mogą być transportowane na odpowiednich wózkach ciągniętych przez konie i ludzi.

Haubice polowe i ciężkie, a nawet 24 cm. moździerze wyciągane bywają rozłożone na części i przy zastosowaniu wózków, sanek, bloków i wind, po spadzistych bezdrożach górskich.

Artylerja forteczna.

Armja austro-węgierska posiada:

6 pułków artylerji fortecznej armji wspólnej,
10 samodzielnych batalionów artylerji fortecznej armji wspólnej;— łączą się one w 5 brygad artylerji fortecznej.

PUŁKI ARTYLERJI FORTECZNEJ.

Pułk artylerji fortecznej, który istnieje jako całość tylko w czasie pokoju składa się z:

komendy pułku,
2 batalionów, przeciętnie po 4-y kompanie (pułki nr. 4 i 5 mają 3-y bataliony),
kadry oddziału zaprzęgowego, (w p-kach nr. 4 i 5 brak),
kadry artyleryjskiego oddziału automobilów,
oddziału oświetlającego (pułk nr. 4 ma 3-y oddziały),
oddziału balonów fortecznych.

Każdy batalion posiada osobną kompanię uzupełniającą.

Numeracja pułków: od 1—6 wraz z nazwami „właściciela.“

Numeracja baonów: wewnątrz pułku.

SAMODZIELNE BATALIONY ARTYLERJI FORTECZNEJ.

Batalion samodzielny artylerji fortecznej w czasie pokoju składa się z:

komendy batalionu,
4 kompanii,
kadry kompanii uzupełniającej,
kadry artyleryjskiego oddziału samochodów, (tylko w baonach 5 i 8),
1—2 oddziałów oświetlających,
oddziału balonów fortecznych (tylko w baonie 8 i 5).

KOMPANJA.

Kompanja artylerji fortecznej posiada w działach, przedmiotach wyekwipowania, wozach, rekwizytach i t. d. materjał dla jednej baterji armat, haubic lub moździerzy fortecznych. Zaprzęgi jednak nie znajdują się przy kompaniach, lecz dodaje się go dopiero w razie potrzeby. Bierze się go albo z oddziałów zaprzęgowych, albo artyleryjskich oddziałów samochodowych, albo dobiera z wozów prywatnych.

Na stopie pokojowej kompanja składa się z:

kapitana, komendanta kompanii	1
oficerów	8
chorążego	1
ogniomistrzów	3
plutonowych	7
kaprali	9
kaprala telefonisty	1
podoficera rachunkowego	1
rusznikarzy artyleryjs. (podoficerów)	2
starszych żołnierzy	17
starszego żołnierza telefonisty	1
szeregowców	52
trębacza (szeregowca)	1
ordynansów oficerskich	4
konia własnego	1

Razem oficerów (aspirantów) 5, żołnierzy 98, koń 1, oraz odpowiednia dla danego rodzaju ilość dział (baterja).

Na stopie bojowej kompanje formują się jako baterje oblężniczej bądź obronnej artylerji (p. niżej).

BATALJON.

Bataljon na stopie pokojowej składa się ze sztabu i 4 (normalnie) kompanji. Sztab składa się z:

wyższego oficera, komendanta bataljonu,
kapitana do szczególnych poruczeń,
porucznika, adjutanta,
urzędnika, prowadzącego warsztat,
trębacza (kapral),
podoficera sanitarnego,
rusznikarza (podoficer),
3 ordynansów oficerskich,
3 koni własnych,
2 koni wojskowych.
Razem oficerów 4, żołnierzy 6, koni 5.

Na stopie bojowej batalion uformowany jest stosownie do tego, czy wchodzi w skład artylerji oblężniczej czy obronnej. Często bywa rozwiązany i rozdzielony na niezależne baterje.

Sztab bataljonu samodzielnego składa się z:
wyższego oficera, komendanta batalionu,
wyższego oficera, do szczególnych poruczeń,
kapitana do szczególnych poruczeń,
porucznika, adjutanta,
oficera prowiantowego,
oficera zarządzającego magazynem,
lekarza,
oficera rachunkowego,
urzędnika, kierującego warsztatami,
trębacza (kapral),
plutonowego prowadzącego ewidencję,
ogniomistrza, pomocnika rachunkowego,
podoficera sanitarnego,
rusznikarza (podoficer),
1 szeregowca,
8 ordynansów oficerskich,
5 koni własnych,
2 koni wojskowych.
Razem oficerów 9, żołnierzy 14, koni 7.

PUŁK.

Skład pułku na stopie pokojowej omówiony jest na wstępie niniejszego rozdziału. Sztab pułku składa się z:
pułkownika, komendanta pułku,
wyższego oficera, do szczególnych poruczeń,
kapitana (lub porucznika), adjutanta,
oficera prowiantowego,
oficera zarządzającego magazynem,

2 lekarzy,
2 oficerów rachunkowych,
ogniomistrza, prowadzącego ewidencję,
ogniomistrza, pomocnika rachunkowego,
plutonowego, pomomocnika rachunkowego,
9 ordynansów oficerskich,
5 koni własnych,
1 konia wojskowego,
Razem oficerów 9, żołnierzy 12, koni 6.

Na stopie wojennej pułk rozwiązuje się.

ODDZIAŁY ZAPRZĘGOWE.

Oddziały zaprzęgowe zawierają zaprzęgi zwierzęce (konie) do transportu, wrazie potrzeby, ciężkich dział po szosach. Każdy oddział jest pod komendą oficera i zawiera tyle koni, by starczyło do zaprzęgu jednej ciężkiej baterji z 4-ch dział, wraz z wozami do nich należącymi. Większość wozów sześciokonnych.

KADRY ARTYLERYJSKICH ODDZIAŁÓW SAMOCHODOWYCH.

Celem kadr samochodowych przy artylerji fortecznej jest przygotowanie materjału samochodowego do przewożenia baterji ciężkich moździerzy. Istnieją one przy wszystkich pułkach ciężkiej artylerji (z wyjątkiem pułków nr. 4 i 5) oraz przy bataljonach samodzielnych nr. 5 i 8.

ODDZIAŁY OŚWIETLAJĄCE.

Celem ich jest pomaganie przy własnych robotach przez oświetlanie miejsc robót, komunikacji i t. d., oraz przeszkadzanie przedsięwzięciom nieprzyjaciela przy budowaniu stanowisk dla baterji, względnie przy pracach na przedpolu fortecy.

Każdy oddział w czasie wojny dzieli się na 2 do 3-ch plutonów, do każdego zaś plutonu należy jeden reflektor duży o średnicy 90 cm. i jeden mniejszy o średnicy 35 lub 60 cm. Na stopie bojowej liczy oddział 50—100 ludzi; na stopie pokojowej 1 lub 2 oficerów i 15- 20 ludzi. Do obsługi jednego reflektora potrzeba 10—20 ludzi.

Aparaty (reflektory, akomulatory lub motory benzynowe) transportuje się końmi lub samochodami. Istnieją jednak także reflektory wbudowane stale.

ODDZIAŁY BALONÓW FORTECZNYCH.

Balony na uwięzi służą do rekognoskowania terenu i pozycji oraz ruchu przeciwnika, tak przy obronie, jak i przy zdobywaniu fortec.

Oddział na stopie pokojowej liczy 1 oficera i 14 żołnierzy, na stopie bojowej około 80 ludzi, a mianowicie:
kilku oficerów do obserwacji,
żołnierzy do obsługi,
1 balon na uwięzi (balon captiv),
1 balon kulisty,
materjał do wzlotu (liny, bloki i t. d.),
aparat do robienia gazu i t. p.

DOWÓDZTWO.

Komendantem pułku jest — pułkownik,
Komendantem bataljonu — podpułkownik lub major,
Komendantem kompanii — kapitan,
Komendantem kompanii uzupełniającej — kapitan,
Komendantem oddziału oświetlającego — kapitan,
Komendantem oddziału balonów fortecznych — porucznik.

UZBROJENIE.

Szabla kawaleryjska i pistolet repetierowy: oficerowie, chorążowie, ogniomistrze, rusznikarze artyleryjscy, podoficerowie ewidencyjni, rachunkowi, sanitarni, trębacze bataljonowi i podoficerowie oddziału zaprzęgowego.

Sztucer repertierowy i bagnet: żołnierze stanu bojowego (stanu karabinów), przy artylerji oblężniczej.

Karabin repertierowy i bagnet: żołnierze stanu bojowego przy artylerji obronnej oraz żołnierze piesi w oddziałach oświetlających.

Tasak: Rusznikarze, pomocnicy rachunkowi, sanitarjusze, szeregowcy oddziału zaprzęgowego:

WYEKWIPOWANIE.

Zaopatrzenie telefoniczne: na kompanję 6 stacji telefonicznych i 12 km. łącznika, 6 stacji sygnalizacyjnych z chorągiewkami, 6 stacji sygnalizacyjnych za pomocą światła.

Zaopatrzenie w amunicję; obsługa posiada na karabin (sztucer) 40 naboji, na pistolet 30 naboji. Amunicja dział, p. rozdział o artylerji oblężniczej (niżej).

URZĄDZENIA ADMINISTRACYJNE.

Każdy pułk lub samodzielny bataljon tworzy samodzielne ciało rachunkowe.

Ciężka artylerja oblężnicza w czasie wojny.

W czasie wojny pułki artylerji fortecznej rozwiązują się. Bataljony artylerji fortecznej występują wtedy jako bataljony artylerji oblężniczej, a kompanie jako baterje.

Bataljon artylerji oblężniczej składa się z:
sztabu bataljonowego,
3—4 baterji, a mianowicie baterji następujących typów dział w dowolnej kombinacji:
- baterja 12 cm. armat oblężniczych M. 8.
- baterja 15 cm. haubic, na wysokich, średnich lub niskich lawetach,
- baterja 24 cm. moździerzy oblężniczych M. 98,
- baterja 30,5 cm moździerzy oblężniczych M. 11;

1 bataljonowego parku amunicyjnego składającego się z:
- komendy,
- pociągów amunicyjnych,
- pociągów z materjałem.

Sztab bataljonu oblężniczego składa się z 20 ludzi, 10 koni, 1 wozu.

BATERJA.

Baterja każdego z powyższych typów dział posiada 4 działa (30,5 cm. moździerze tylko 2 działa), i dzieli się na dwa plutony. Dokładniej:

baterja 12 cm. armat liczy:	ludzi	300
	koni	150
	armat	4
	wozów 2-konnych	2
	wozów 4-konnych	24
	wozów 6-konnych	5
baterja 15 cm. haubic liczy:	ludzi	300
	koni	150
	haubic	4
	wozów 2-konnych	1
	wozów 4-konnych	21
	wozów 6-konnych	5

baterja 24 cm. moździerzy liczy: ludzi . . 220
koń 1
moździerzy . . 4
samochodów . . 26
wozów . . . 15

Numeracja baterji wewnątrz bataljonu z dodatkiem określenia typu działa (np. baterja 15 cm. haubic nr. 2).

Zaprząg normalnie dla armat i haubic zwierzęcy, dla moździerzy obu typów motorowy.

Amunicja: każda baterja ma ze sobą określoną ilość naboi, zwaną dotacją baterji, która waha się między 250 a 500 pociskami. *W parku amunicyjnym* bataljonu znajduje się ilość naboi, przewyższająca kilkakrotnie dotacje baterji. Dwa parki amunicyjne mogą być złączone w jeden i nazwane — amunicyjny park pułku.

CIĘŻKA ARTYLERJA OBRONNA.

Każda forteca posiada już w czasie pokoju te artyleryjskie środki obronne, które są potrzebne na wypadek oblężenia.

Część dział jest zabudowana w fortach, część zaś tworzy ruchomą rezerwę, którą stosownie do kierunku natarcia przeciwnika może komendant fortecy dowolnie dysponować. Zwyczajnie urządzone to jest w ten sposób, że każdy odcinek ma przeznaczoną pewną ilość baterji, największą część jednak zachowuje komendant fortecy do swego rozporządzenia jako „ruchomą rezerwę dział“.

Skład baterji, bataljonów obronnych, względnie grup z dział rozmaitych typów, urządzony jest w sposób podobny jak w artylerji oblężniczej, zaznaczyć jednak należy, że artylerja obronna posiada o wiele więcej typów dział.

Przesuwanie dział i dowóz amunicji uskutecznia się na kolejach fortecznych.

ARTYLERYJSKIE ZAKŁADY FABRYCZNE i ARTYLERJA TECHNICZNA.

W armji wspólnej.

Sprawy wyrobu broni i amunicji dla *całej armji* należą organizacyjnie *do artylerji.*

Wyrób broni i amunicji odbywa się po części w zakładach państwowych, po części w prywatnych.

Zakłady państwowe, które zajmują się wyrobem, zarządem, naprawą broni i amunicji, oraz wypróbowaniem wyrobów dostarczonych przez przemysł prywatny, nazywają się *artyleryjskimi zakładami fabrycznymi*, zaś personel *artylerją techniczną*.

Artyleryjskie zakłady fabryczne.

Zakłady istnieją następujące:
arsenał artylerji w Wiedniu,
fabryka amunicji w Wöllersdorf (Austr. doln.),
fabryka prochu w Blumau (Austr. doln.),
fabryka prochu w Stein (koło Lublany),
20 artyleryjskich składów fabrycznych, a w każdym korpusie artylerji (okręgu) ewidencyjny skład artyleryjski.

Pierwsze trzy podlegają dyrektorowi arsenału artyleryjskiego.

Artyleryjskie składy fabryczne wystawiają w czasie wojny:
artyleryjskie kompanje fabryczne, oraz
forteczne oddziały fabryczne,
które przydzielone są do składu amunicyjnego artylerji.

Arsenał artyleryjski w Wiedniu dzieli się na:

1) Fabrykę artyleryjskich przyborów, — główny zakład w monarchji, wytwarzający broń i materjał artyleryjski; na czele stoi pułkownik inżynierji; wytwarza się tam: lawety, wozy, lufy i przedmioty wyekwipowania.

2) Artyleryjski skład fabryczny, — główny w monarchji skład broni, materjału artyleryjskiego, narzędzi, materjałów surowych i t.d. Na czele stoi wyższy oficer.

3) Oddział robotników fabryk broni, — dostarcza personelu nadzorczego i robotniczego. Komendant wyższy oficer, skład ponad 700 ludzi.

4) Komisję przyjmującą, — która bada wszystkie składy fabryczne artyleryjskie w Wiedniu, oraz dostarczane wyroby i materjały. Prezes—wyższy oficer artylerji.

Fabryka amunicji w Wöllersdorf wyrabia amunicję dla karabinów i dział oraz materjały wybuchowe. Dyrektor—wyższy oficer inżynierji. Dzieli się na: oddział amunicji karabinowej, oddział amunicii dla dział, oddział dla materjałów wybuchowych, oraz sekcję dla amunicji obrony krajowej.

Fabryka procha w Blumau wyrabia proch bezdymny. Dyrektorem jest wyższy oficer inżynierji.

Fabryka prochu w Stein pod Lublaną wyrabia proch czarny (dymny). Dyrektorem jest wyższy oficer inżynierji.

20 artyleryjskich składów fabrycznych. Należy do nich zarząd i naprawa broni, materjału artyleryjskiego, amunicji, oraz wyrobu amunicji ćwiczebnej. Naczelnicy: wyżsi oficerowie.

Artylerja techniczna.

Do personelu artylerji technicznej zaliczają się:

Oficerowie i urzędnicy techniczni, a mianowicie:

inżynierowie artylerji,
urzędnicy fabryczni artylerji,
rusznikarze artyleryjscy,
robotnicy fabryk broni.

Inżynierowie artylerji: rekrutują się z pośród oficerów, którzy ukończyli wyższy kurs artyleryjski w Wiedniu. Przydzielani bywają oni do fabryk artyleryjskich i do komisji przyjmującej (przy Arsenale artylerji), dalej do komend brygad artylerji fortecznej i jako nauczyciele do wyższego kursu artyleryjskiego.

Urzędnicy fabryczni artylerji: rekrutują się po większej części z pomiędzy podoficerów artylerji i rusznikarzy artyleryjskich, którzy ukończyli specjalną szkołę w arsenale i odbyli praktykę; część rekrutuje się z pomiędzy rezerwowych oficerów artylerji i takich podoficerów, którzy mają ukończoną szkołę średnią i odbyli półroczną praktykę; wyjątkowo przenosi się do działu zawodowych oficerów artylerji i przydziela absolwentów technicznej akademji wojskowej i artyleryjskich szkół kadeckich. Przydzielani bywają oni do artyleryjskich składów fabrycznych jako kierownicy, do zakładów fabrycznych artylerji, wreszcie jako urzędnicy, prowadzący warsztaty artyleryjskie, do sztabów oddziałów artylerji.

Rusznikarze artyleryjscy: Są to częściowo gażyści bez rangi (starsi rusznikarze artyleryjscy), częściowo podoficerowie w szarży ogniomistrza plutonowego lub kaprala. Zadaniem ich jest nadzór i kierownictwo robót w warsztatach i zakładach fabrycznych artylerji. Rekrutują się z pomiędzy żołnierzy odpowiednich zawodów rzemieślniczych, lub takich, którzy ukończyli specjalny kurs 2-letni rusznikarzy artyleryjskich. Przydziela ich się zarówno do artyleryjskich zakładów fabrycznych, jak i do oddziałów artylerji fortecznej, lotniczych, do składów pionierskich i taborowych, do magazynów prowiantowych, szpitali garnizonowych, słowem tam, gdzie potrzebny jest personel pomocniczy wykształcony technicznie.

Robotnicy fabryki broni: Rekrutują się z pomiędzy rzemieślników odpowiednich zawodów, których, po 8-miesięcznym wyćwiczeniu rekruckim, przenosi się do różnych artyleryjskich zakładów fabrycznych, jako żołnierzy lub podoficerów.

Artylerja techniczna Austryjackiej obrony krajowej i pospolitego ruszenia.

Wyrób broni i amunicji uskutecznia tu głównie przemysł prywatny. W części tylko czyni to zakład fabryczny obrony krajowej, wyjątkowo zaś artyleryjskie zakłady fabryczne armji wspólnej.

Zakład fabryczny obrony krajowej w Wiedniu, jest tam dla obrony krajowej na małą skalę tem, czem jest Arsenał artyleryjski dla armji wspólnej. Komendant jest organem pomocniczym ministerjum obrony krajowej. Personel składa się z oficerów artylerji armji wspólnej, przydzielonych do obrony krajowej.

Sekcja dla obrony krajowej w fabryce amunicji w Wölersdorf (p. wyżej).

Skład broni obrony krajowej w Wiedniu przyjmuje broń wyrobioną w zakładach prywatnych i wydziela do magazynów przy oddziałach.

3 zakłady broni pospolitego ruszenia w Tyrolu obsługują tyrolskie formacje pospolitego ruszenia.

Magazyny pospolitego ruszenia w obwodach pospolitego ruszenia zawierają zapasy broni dla tych formacji.

Składy i magazyny broni węgierskiej obrony krajowej i pospolitego ruszenia.

Wyrób broni i amunicji uskuteczniają wyłącznie prywatne zakłady przemysłowe.

Centralny skład broni obr. kraj. w *Budapeszcie* spełnia funkcje te same, co skład broni obr. kraj. w Wiedniu.

Magazyny pospolitego ruszenia przy bataljonach węgierskiej obrony krajowej zawierają broń i amunicję dla formacji pospolitego ruszenia. Zarząd nimi należy do urzędów gospodarczych przy bataljonach i kadrach uzupełniających węgierskiej obrony krajowej.

Dla kawalerji pospolitego ruszenia odpowiednie składy znajdują się przy komendach ewidencyjnych huzarów pospolitego ruszenia.

Wojska techniczne.

Armja austro-węgierska posiada:

16 bataljonów saperskich,
8 bataljonów pionerskich,
1 bataljon mostowy,
1 kompanję min rzecznych.

SAPERZY.

Generalny inspektor saperów kieruje służbą wojsk saperskich i jest organem pomocniczym ministerjum wojny.

Inspektorzy saperów są to czterej pomocnicy generalnego inspektora, w randze pułkowników (lub podpułkowników) saperów. Urzędują w Budapeszcie, Grazu, Insbruku i Przemyślu i każdy z nich ma prawo technicznego nadzoru nad określoną ilością bataljonów.

Bataljony saperskie.

Bataljon saperów składa się:
1) ze sztabu,
2) z 4 kompanji,
3) kolumny szańcowej, zawiera materjał techniczny i taborowy,
4) kadry kompanji uzupełniającej, która prowadzi ewidencję rezerwistów i zarządza magazynem augmentacyjnym.

Na stopie pokojowej sztab składa się:
z komendanta — oficera wyższego,
oficera wyższego—do szczególnych poruczeń,
kapitana—do szczególnych poruczeń,
porucznika—adjutanta,
lekarza,
oficera rachunkowego,
sierżanta sztabowego,
trębacza bataljonowego (kapral),
kaprala—pomocnika kancelaryjnego,
kaprala—pomocnika rachunkowego,
podoficera rachunkowego,
podoficera sanitarnego,
2 podoficerów rusznikarskich,
5 ordynansów oficerskich.

Razem 6 oficerów, 13 żołnierzy, 4 konie. Sztab do rozporządzenia swego posiada 4 konie.

Kompanja saperska składa się:

z kapitana—komendanta kompanji . .	1
oficerów	4
sierżantów	2
plutonowych	4
kaprali	8
podoficera rachunkowego . . .	1
starszych żołnierzy	6
szeregowców	80

trębacza	1	
ordynansów oficerskich . . .	5	
koń ofic. własny	1	

Razem 5 oficerów 107 żołnierzy i 1 koń
Kolumna szańcowa liczy:

kapitana komendanta . .	1
urzędnika prowadzącego warsztat	1
sierżanta	1
kaprala	1
podoficera rachunkowego	1
szeregowców . . .	6
ordynansa oficerskiego .	1
koń ofic. własny . . .	1

Razem 2 oficerów, 10 żołnierzy.
Kadra uzupełniająca liczy:

kapitana-komendanta . .	1
oficera . . .	1
sierżanta	1
kaprala	1
podoficera rachunkowego .	1
szeregowców . . .	4
ordynansów oficerskich . .	2
koń ofic. własny . . .	1

Razem oficerów 2, żołnierzy 9.
Na stopie bojowej bataljony rozwiązują się. Kompanja liczy:

ludzi	250
koni	35

Tabor bojowy:
(kuchnia polowa i pięć wozów rekwizytowych).
Tabor prowiantowy:
(wóz prowiantowy i wóz bagażowy).

W wojnie górskiej kompanja liczy ludzi 260, koni 60, tabor w jukach: 6 na kotły, 8 na prowiant, 3 na kancelarję, 28 na narzędzia, 4 na materjały wybuchowe, 5 juków rezerwowych.

Uzbrojenie.

Szablę oficerską i pistolet repetierowy posiadają: oficerowie, chorążowie, sierżanci.
Sztucer repetierowy z bagnetem — żołnierze stanu bojowego.
Reszta—analogicznie jak w piechocie armji wspólnej.

Wyekwipowanie.

Zaopatrzenie saperskie. Każdy pluton wyekwipowany jest w ten sposób, by mógł być użyty samoistnie. Żołnierze niosą na-

rzędzia ziemne (rydle, czekany), oraz narzędzia do obróbki dzewa (topory, piły) rozdzielone tak, by na każdego żołnierza wypadały po dwa narzędzia o długich trzonach. Tornister mogą składać w marszu na wóz rekwizytowy plutonu. Na pluton przeznaczone jest 100 kg. materjałów wybuchowych, a mianowicie 50 puszek po 1 kg., 40 po $^1/_2$ kg., oraz 300 patronów wybuchowych po 0.1 kg. Jadą one częściowo w jukach oraz na wozie rekwizytowym, na którym również znajduje się łódź żelazna i narzędzia do robót w kamieniu i drzewie. W górach wyekwipowanie jest odpowiednio przystosowane (narzędzia do robót w kamieniu i t. p.).

Prócz tego, kompanja posiada kuźnię polową, przyrządy niwelacyjne oraz przyrządy do budowy mostów prowizorycznych i pół stałych.

Zaopatrzenie telefoniczne. Na kompanję 2 stacje telefoniczne i 2 km. łącznika.

Amunicja: Na sztucer 40 nabol, na pistolet 30 nabol.

Zresztą kompanja zaopatrzona analogicznie jak kompanja piechoty.

Dywizyjna kolumna szańcowa.

Składa się z 6-ciu czterokonnych wozów, 4 pod narzędzia, 2 pod materjały wybuchowe. Materjał jej wystarcza do robót w wojnie polowej i robót wstępnych przy ataku na fortece.

Przybliżona ilość narzędzi:

narzędzi ziemnych . . .	1200
narzędzi do obróbki drzewa . .	200
narzędzi do robót w kamieniu. .	80
nożyc do drutu	40
worów na piasek	400

Przybliżona ilość materjałów wybuchowych:

ekrazytu	660 kg.
torped lądowych. . . .	48 sztuk.

W ruchomych składach szańcowych, które służą do większych robót fortyfikacyjnych w polu, oraz do uzupełniania materjału kolumn dywizyjnych, znajduje się około 500 czekanów, 750 rydli, 180 narzędzi do drzewa, oraz 560 kg. ekrazytu.

Saperski park oblężniczy zawiera około 16.000 rydli, 12.000 czekanów i t. d. Park do walk oblężniczych w górach jest odpowiednio zaopatrzony do robót w kamieniu.

PIONIERZY.

Generalny inspektor pionierów kieruje służbą wojsk pionierskich i jest organem pomocniczym ministerjum wojny.

Inspektorzy pionierów są to trzej pomocnicy generalnego in-

spektora w randze pułkowników pionierskich. Urzędują w Wiedniu, Budapeszcie i Linzu, każdemu z nich podlega określona ilość bataljonów pionierskich.

Zadaniem wojsk pionierskich jest budowa mostów wojennych stałych i prowizorycznych, przeprawianie wojsk przez wody i t. p.

Dzielą się wojska pionierskie na 8 bataljonów z n-rami 2—5 i 7—10 stosownie do n-rów tych okręgów, z których się kompletują. Do wojsk pionierskich zalicza się także bataljon mostowy i kompanję min rzecznych.

Bataljony pionjerskie.

Każdy bataljon składa się ze:
- sztabu,
- 4 kompanji (numerowanych 1—4)
- rezerwowego składu narzędzi,
- kadry kompaji uzupełniającej.

Na stopie pokojowej sztab składa się z:
- oficera wyższego—komendanta,
- oficera wyższego—do specjalnych poruczeń,
- kapitana—do szczególnych poruczeń,
- porucznika—adjutanta,
- lekarza,
- oficera rachunkowego,
- sierżanta,
- trębacza (kapral),
- kaprala kancelaryjnego,
- kaprala—pomocnika rachunkowego,
- podoficera rachunkowego,
- podoficera sanitarnego,
- podoficera rusznikarskiego,
- 6 ordynansów oficerskich,
- 5 koni własnych,
- 1 konia wojskowego.

Razem oficerów 6, żołnierzy 13, koni 6.

Kompanja na stopie pokojowej składa się z:

kapitana—komendanta .	1
oficerów	4
sierżantów	2
plutonowych. . . .	4
kaprali. . . .	8
podoficera rachunkowego .	1
starszych żołnierzy . .	6
szeregowców . . .	80
trębacza (szeregowiec) . .	1

ordynansów oficerskich . .	5
konia własnego ofic. . .	1

Razem oficerów 5, żołnierzy 107, koń 1.

Skład narzędzi rezerwowych liczy:

kapitana-komendanta . .	1
urzędnika prowadzącego warsztat	1
sierżantów	2
kaprala	1
podoficera rachunkowego .	1
szeregowców . . .	15
ordynansa oficerskiego . .	1
konia własnego ofic. . .	1

Razem oficerów 2, żołnierzy 20, koń 1.

Kadra kompanji uzupełniającej liczy:

kapitana-komendanta . .	1
oficera	1
sierżanta	1
kaprala	1
podoficera rachunkowego .	1
szeregowców . . .	6
ordynansów oficerskich . .	2
konia własnego ofic. . .	1

Razem oficerów 2, żołnierzy 11, koń 1.

Na stopie bojowej bataljony dzielą się na samodzielne kompanje. Kompanja liczy:

ludzi	300
koni	35

(tabor bojowy):

kuchnia polowa . . .	1
wozów rekwizytowych . .	5

(tabor prowiantowy):

wóz prowiantowy . . .	1
wóz bagażowy . . .	1

Uzbrojenie, analogiczne jak u saperów.

Wyekwipowanie.

Kompanja pionierska posiada:

czekanów . . .	64
rydli	128
narzędzi do drzewa . .	158
nożyc do drutu . . .	8
ekrazytu	176 kg.
łodzi żelaznych . . .	4

Narzędzia rozmieszczone są podobnie jak u saperów w ten

sposób, by każdy pluton mógł być wzięty samodzielnie. Kompanje używane w walce górskiej, wyekwipowane są stosownie w narzędzia do robót w kamieniu. Zresztą wyekwipowanie takie same jak u saperów.

Kolumny mostowe.

W czasie pokoju każdy bataljon pionierski, a mianowicie jego oddział narzędzi rezerwowych, zarządza 4—28 kolumnami mostowemi. W czasie wojny, jedna kompanja pionierska obsługuje 2—3 kolumn mostowych. Każda kolumna taka posiada materjału na 50 metrów mostu pontonowego.

Kolumna mostowa składa się z 14 wozów technicznych, które wiozą 16 części łodzi pontonowych—mianowicie: 10 końcowych i 6 środkowych, oraz inny materjał do budowy mostu.

IX.

Wojska komunikacyjne.

Wojska komunikacyjne połączone są w czasie pokoju w brygadę; brygada wojsk komunikacyjnych składa się z:

2 pułków kolejowych,
1 pułku telegraficznego,
1 oddziału lotniczego,
1 oddziału samochodowego.

DWA PUŁKI KOLEJOWE.

Cel: Odbudowywanie zniszczonych kolei, budowa kolei wojennych, kolejek polowych, obsługa czasowa kolei zajętych lub wyłącznie dla celów wojny używanych, w końcu niszczenie połączeń kolejowych.

Drugi pułk kolejowy był przed wojną w trakcie formowania dlatego organizacja obu nie jest zupełnie jednakową. Pułk Nr. 1-szy w czasie pokoju składa się ze:

sztabu pułkowego,
2 bataljonów po 4 komp. (n-ry 1—8),
składu rekwizytów dla kolei normalnych,
składu rekwizytów dla parowych kolejek polowych,
oddziału ruchu,
kadry baonu uzupełniającego, która dzieli się na:
komendę,

kadrę dla kolei normalnych,
kadrę dla kolejek polowych;
zależna od komendy pułku jest wreszcie kadra kolejki fortecznej w Pola.

Pułk nr. 2 składa się ze:
sztabu pułkowego,
2 bataljonów po 4 komp. (n-ry: 9—16),
składu rekwizytów dla kolei normalnych,
kadry baonu uzupełniającego, który dzieli się na:
komendę baonu i
kadry dla kolei normalnych,
zależne od komendy pułku są wreszcie kadry kolejek fortecznych w Krakowie i Przemyślu.

Na stopie pokojowej sztab pułku liczy:

pułkownika, komendanta . . .	1
wyższych oficerów do szczególnych poruczeń	2
wyższego oficera, zastępcę km-ta pułku.	1
kapitanów adjutantów	2
kapitanów do szczególnych poruczeń .	2
oficerów (poruczn. lub podporuczn.)	2
oficera prowiantowego.	1
oficera, zarządcę magazynów .	1
lekarzy	3
oficerów rachunkowych . . .	2
sierżanta	1
sierżantów ewidencyjnych . . .	3
plutonowych pomocników kancelaryjnych	5
kaprali pomocników kancelaryjnych .	7
kaprali pomocników rachunkowych .	4
podoficerów sanitarnych . . .	3
podoficera rusznikarskiego . .	1
ordynansów oficerskich . .	17
koni własnych	9
koń wojskowy	1

Razem oficerów 17, żołnierzy 41, koni 10.

Sztab bataljonu składa się z komendanta, adjutanta, ich ordynansów i 3 koni.

Kompania składa się z:

kapitana, komendanta .	1
oficerów	6
sierżanta sztabowego .	1
sierżanta . . .	1
plutonowych. . .	4
kaprali. . . .	12
podoficera rachunkowego .	1

starszych żołnierzy . .	7
szeregowców . . .	118
trębacza (szeregowiec) . .	1
ordynansów oficerskich . .	7
konia własnego . . .	1

Razem oficerów 7, żołnierzy 152, koń 1.

Komenda kadry baonu uzupełniającego liczy: oficerów 2, szeregowców 2, koni 3. Kadra dla kolei normalnych liczy oficerów 3 żołnierzy 19, koń 1. Kadra dla kolejek polowych liczy: oficerów 3, żołnierzy 11, koń 1.

Kadra dla kolejek fortecznych liczy: oficerów 2, żołnierzy 16, koń 1.

Skład rekwizytów kolei normalnych: oficerów 4, żołnierzy 68, koń 1. Skład rekwizytów dla kolejek polowych: oficerów 5, żołnierzy 34, koń 1.

Oddział ruchu: oficerów 4, żołnierzy 29, koń 1.

Na stopie bojowej pułki i bataljony rozwiązują się. Kompanje przydzielane są stosownie do potrzeby i żądań do wyższych komend. Tworzy się nadto oddziały robotników kolejowych, oraz oddziały dla kolejek polowych (konnych i parowych) i fortecznych.

Uzbrojenie i wyekwipowanie analogiczne jak w wojskach technicznych. Zaopatrzenie *telefoniczne*: na kompanję 5 stacji z 10 km. łącznika.

Kolejki polowe.

Konne kolejki łączą końcowe stacje kolei normalnych z frontem; służą one przeważnie do dostaw żywności, oraz odstawiania rannych i chorych. Szerokość toru wynosi 70 cm. Kolej dzieli się na sekcje: sekcja wynosi około 30 km. długości toru i stanowi jednostkę dyspozycyjną.

Sprawność kolejki konnej wynosi na 12 godzin ok. 30 km. i ok. 450 tonn.

Parowe kolejki, ciągnięte przez małe lokomotywy, służą do podobnych celów i są analogicznie zorganizowane.

Sekcja wynosi 25—50 km. toru.

Sprawność: na 12 godzin 60—70 km. i ok. 800 tonn ciężaru, to znaczy sprawność niemal czterokrotna w porównaniu z kolejkami konnemi.

Kolejki forteczne stanowią integralną część oddziałów artylerji obronnej (p. str. —) i służą wyłącznie do transportowania ciężkich dział i ich amunicji.

Kierownictwo kolejkami w czasie wojny.

W obszarze etapowym. Na czele kierownictwa stoi *szef transportów wojennych*, przydzielony do naczelnej komendy eta-

powej. Jemu podlegają *komendy transportów wojennych*, których obszar działania wyznacza szef, a którym podlegają z kolei *komendy* poszczególnych *linji kolejowych*. Czuwają one nad ruchem na dłuższych linjach kolejowych i regulują go. Poszczególne stacje kolejowe posiadają swoje *komendy dworca* stałe, lub też wyznaczane na czas zapotrzebowania z pośród wojsk w danym momencie zawagonowywanych, czy też wywagonowywanych albo z załogi stojącej w danej miejscowości. Komendy dworca zależne są z jednej strony od komendy linji kolejowej, z drugiej zaś od komendy stacji etapowej danej miejscowości.

W obszarze tyłowym kieruje ruchem *centralne kierownictwo transportów* przy ministerjum wojny i podległe mu *komendy linji kolejowych*.

Obsługa ruchu kolejowego w czasie wojny odbywa się w kraju własnym za pomocą personelu i zarządu kolejowego, w obszarach okupowanych zrazu pełnią ją kompanje kolejowe, a potym pograniczne zarządy kolejowe.

Pułk telegrafistów (en cadre).

Pułk *w czasie pokoju* składa się ze:

Sztabu pułkowego,

4 bataljonów (en cadre), każdy z czterech kompanji (en cadre), które łączone bywają w obrębie baonu w bataljonową szkołę telegraficzną,

1 oddziału telegrafu iskrowego,

1 szkołę dla jednorocznych ochotników,

1 zarządu materjałem telegraficznym,

kadry baonu uzupełniającego.

Prócz tego istnieje w czasie pokoju:

16 kadr telegraficznych przy korpusach, których celem jest wykształcić żołnierzy każdego korpusu, odkomenderowanych na kursa telegraficzne; komendant tej kadry jest jednocześnie referentem telegraficznym w komendzie korpusu.

12 fortecznych kadr telegraficznych, które wystawić mają forteczne oddziały telegraficzne; komendant jest jednocześnie referentem telegraficznym w komendzie fortec.

1 kadra dla szkoły telegrafu fortecznego, która kształci żołnierzy do fortecznych kadr telegraficznych; komendant służbowo przez komendę danej fortecy, w której szkoła jest utworzona, podlega ministerjum wojny.

1 kadra dla stałych stacji telegrafu iskrowego, które na mocy specjalnych zarządzeń są tworzone.

Kompanja telegraficzna w czasie pokoju liczy: 3 oficerów, 30 żołnierzy, 1 konia.

Oddział telegrafu iskrowego: 9 oficerów, 79 żołnierzy, 2 konie.

Zarząd materjałem telegraficznym: 4 oficerów, 15 żołnierzy, 1 konia.

Kadra baonu uzupełniającego: 2 oficerów, 8 żołnierzy, 1 konia.

W czasie wojny pułk telegraficzny rozwiązuje się i zostaje zeń tylko kadra bataljonu uzupełniającego. Natomiast wystawia on oddziały, które kolejno rozpatrzymy.

1. Oddziały telegraficzne.

Istnieją oddziały telegraficzne kawalerji
„ „ „ korpusu
„ „ „ armji
„ „ „ naczelnej komendy.

Oddziały te zupełnie są sobie równe pod względem zaopatrzenia i składu.

Skład oddziału:

Komenda, przy niej wóz na zapasy telegraficzne;
4 plutony, każdy z 2 stacjami i 20 klm. kabla telegraficznego.

Pluton jest jednostką zasadniczą i dyspozycyjną, posiada więc personel do budowy, obsługi i konserwacji linji telegraficznej. Składa się on z:

1 oficera,
33 żołnierzy,
14 koni,
3 wozów (4-o konnych), jeden ze stacją, 2 z materjałem.

2. Oddziały telefoniczne.

Istnieją: oddziały telefoniczne korpusu i oddziały telefoniczne dywizji.

Różnią się one pod względem składu i organizacji.

Oddział telefoniczny korpusu, jeden przy każdej komendzie korpusu, składa się z:

Komendy i
4 plutonów, każdy po 2 półplutony.

Pluton posiada 2 stacje i 20 km. łącznika—i składa się z:

oficera	1
żołnierzy	20
woźniców	4
koni	9
wozów stacyjnych . .	2
wozów z materjałem . . .	2

Ewentualnie zamiast wozów jest 7 zwierząt jucznych, a mianowicie:

zwierząt jucznych stacyjnych	2
zwierząt jucznych na kable	4
zwierzę juczne na kotły	1

Oddział telefoniczny dywizji, jeden przy każdej komendzie dywizji piechoty, składa się z:

Komendy, i

2 plutonów, każdy po 2 półplutony.

Pluton posiada 2 stacje telefoniczne, 2 stacje sygnalizacyjne i 20 km. łącznika. Tabor plutonu składa się z:

wozów stacyjnych	2
wozów z materjałem	2
zwierząt jucznych na stację sygnalizacyjną	2
albo juków na stacje telefoniczne	2
juków na stacje sygnalizacyjne	2
juków na kable	4
juk na kotły	1
juk na bagaż oficerski	1
zwierzę juczne rezerwowe	1

3. Stacje telegrafu iskrowego.

Ruchome stacje telegrafu iskrowego odróżnia się: przewożone na wozach i na samochodach. Przydzielane są one wedle potrzeby. Każda stacja posiada:

1 wóz na aparat nadawczy i odbiorczy,

1 wóz na maszyny produkujące elektryczność,

kilka wozów na maszt (stosownie do jego wysokości, czyli do promienia działania stacji),

1 wóz prowiantowy.

4. Specjalne oddziały telegraficzne.

Na każdą komendę armji jeden specjalny oddział telegraficzny, którego zadaniem jest zakładać połączenia przez rzeki, oraz uskuteczniać drobne poprawki w oddziałach telegraficznych i telefonicznych.

Oddział nie dzieli się na plutony:

Posiada on:

2 wozy na kable rzeczne (po 2 km. kabla),

4 wozy z materjałem telegraficznym (10 km. kabla na każdym),

2 wozy z zapasami materjału telegraficznego,

1 wóz prowiantowy.

5. Forteczne formacje telegraficzne.

Każda forteca posiada jeden forteczny oddział telefoniczny, skład ich i zaopatrzenie jest rozmaite.

W fortecy istnieje także cały szereg stałych połączeń telegraficznych, i telefonicznych jak również i pewna ilość stacji sygnalizacyjnych.

6. Rezerwowe formacje telegraficzne.

Zadaniem ich jest budowa i obsługa połączeń telegraficznych długotrwałych. Linje telegrafu rezerwowego łączą naczelną komendę armji i komendy armji między sobą oraz z obszarem tyłowym. Budowa i służba odbywa się tu podobnie jak na stałych linjach państwowych.

7. Składy telegraficzne.

Są to zakłady uzupełniające materjał telegraficzny, formowane są wspólnie przez polowe i rezerwowe oddziały telegraficzne.

Każdy skład dzieli się na:

dział telegrafów polowych,
dział telegrafów rezerwowych,
oddział robotników telegraficznych.
oddział taborowy.

Ze względu na transport każdy zakład dzieli się na:

1 pociąg wozowy, z 30—40 wozów—i
1 pociąg kolejowy z ok. 3 wagonów.

8. Organy kierownicze służby telegraficznej i telefonicznej.

W obszarze operacyjnym i etapowym znajdują się następujące organy kierownicze:

przy naczelnej komendzie etapowej—szef wojenny służby telegraficznej na cały obszar operujących armji;

przy operacyjnej komendzie naczelnej — referent telegrafów;

przy operacyjnych komendach armji—referent telegrafów,
przy etapowych komendach armji—referent telegrafów,
przy komendach korpusów—referent telegrafów,
przy komendach dywizji—referent telegrafów,
przy komendach brygad górskich—referent telegrafów,
przy komendach fortec—referent telegrafów;

i to przy komendach korpusów i wyższych funkcję tą sprawują specjalne organy, przy komendach dywizji i brygad górskich—najstarszy rangą komendant przydzielonych do nich formacji telegraficznych czy telefonicznych, przy komendach fortec—komendant fortecznego oddziału telegraficznego.

W obszarze tyłowym utworzone jest przy ministerjum wojny Centralne kierownictwo telegrafów wojennych dla całego obszaru monarchji z wyłączeniem obszaru objętego operacjami.

Telegraf i telefon w wojnie górskiej.

Pułk telegraficzny wystawia na wypadek wojny:
Górskie oddziały telegraficzne, które składają się z:
komendy i
2 plutonów po 2 półplutony.
Pluton zaopatrzony jest w 3 (nie 2) stacje i 20 km. łącznika, składa się z:

oficera	1
żołnierzy	39
koni wierzchowych	2
zwierząt jucznych na stacje	6
zwierząt jucznych na kable	8
zwierząt jucznych na rekwizyta	2
zwierząt jucznych na kotły	2
zwierzę juczne rezerwowe	1

Górskie oddziały telefoniczne, przydzielone do każdej komendy brygady górskiej, zorganizowane są analogicznie jak dywizyjne oddziały telefoniczne, lecz w każdym plutonie o jedną stację telefoniczną i jedną sygnalizacyjną więcej. Na oddział zatem znajduje się 6 stacji telefonicznych, 6 stacji sygnalizacyjnych i 40 km. kabla.

WOJSKA LOTNICZE.

Komendant wojsk lotniczych kieruje lotnictwem wojskowym, więc zarówno formacjami bojowemi jak też i temi częściami wojsk lotniczych, które znajdują się w obszarze tyłowym. Podlega on, o ile o pierwsze chodzi, naczelnej komendzie armji, o ile o ostatnie—ministerjum wojny.

Pod jego komendą znajdują się:
bojowe formacje lotnicze,
uzupełniające formacje lotnicze,
arsenał lotniczy.

Bojowe formacje lotnicze są następujące:
wyższy oficer lotnik, przy każdej armji,
kompanje lotnicze,
grupy lotnicze (po kilka kompanji),
oddziały balonów,
etapowe parki lotnicze.

Kompanja lotnicza składa się z:
komendy,
2 plutonów,
1 plutonu rezerwowego,
taboru,—
a liczy:
6 samolotów (po dwa na pluton, pluton rezerwowy bez obsługi),
10 mniej więcej oficerów, w tem 4 obserwatorów,
100 mniej więcej żołnierzy (wraz z woźnicami cywilnymi),
12 wozów specjalnych,
35 wozów krajowych,
3 samochody;
prócz tego przydziela się:
1/2 kompanji lub szwadronu, jako osłonę,
6 kawalerzystów, jako ordynansów,
materjał telefoniczny.

Uzupełniające formacje lotnicze kształcą personel dla formacji bojowych. Skład ich jest następujący:
komenda,
bataljon uzupełniający dla samolotów, złożony z:
komendy, i
kilku kompanji,
bataljon uzupełniający dla statków powietrznych złożony z:
komendy,
kompanji statków powietrznych i
kompanji balonów,
bataljon szkolny składający się z:
komendy,
oficerskiej szkoły lotniczej w Wiener Neustat,
oddziału dla opracowywania przepisów wojskowych i technicznych dla służby lotniczej,
kursów specjalnych,
kompanji szkolnych.

Arsenał lotniczy ma na celu konstruowanie, naprawę i zarząd materjału lotniczego i składa się z:
komendy,
oddziału przyjmującego w Aspern,
warsztatów lotniczych dla budowy i naprawy,
kompanji doświadczalnej.

SAMOCHODY WOJENNE.

Komenda wojsk samochodowych w Wiedniu zarządza całością tyłowych oddziałów i zakładów samochodowych i podlega

w sprawach służbowo wojskowych komendzie wiedeńskiej, w sprawach zaś technicznych wprost ministerjum wojny. Od niej zależą:

Skład rezerwowy samochodów w Klosterneuburg, który dzieli się na:

komendę,
park samochodów wojskowych,
warsztaty,

Oddział instruktorski w Klosterneuburg;
Składy rezerwowe samochodów w Budapeszcie, Gracu, Pradze i Insbruku;
Oddział dowozu materjałów samochodowych w Wiedniu;
Magazyn główny w Wiedniu;
Skład benzyny w Kagrau, Budapeszcie i Almassüzitö;
Komisja przyjmująca samochody.

Referenci samochodowi przy poszczególnych korpusach prowadzą ewidencję ludzi i samochodów tak wojskowych jak i prywatnych, oraz załatwiają wszelkie sprawy tyczące się ochotniczego korpusu samochodowego.

Ochotniczy korpus samochodowy dzieli się na korpus austryjacki i węgierski. Pierwszy ma na swem czele szefa austryjackiego ochotniczego korpusu samochodowego i dzieli się na:

korpus samochodów
(sztab i członkowie), i
korpus rowerów motorowych
(sztab i grupy po jednej na korpus).

Węgierski korpus dzieli się na:

sztab i
członków.

Każdy członek ochotniczego korpusu samochodowego zobowiązuje się do tego, że w razie mobilizacji stawi się do służby wraz z własnym samochodem (rowerem motorowym), w czasie pokoju obowiązany jest do 2—3 ćwiczeń.

POCZTA POLOWA.

Istnieje tylko w czasie wojny i załatwia przesyłkę listów, druków, pieniędzy i pakunków do 5 kg. wagi. Obsługa składa się z urzędników pocztowych obowiązanych do służby wojskowej. Przy każdej armji znajduje się *główny urząd poczty polowej* jako urząd centralny dla *urzędów poczty polowej*, które przydzielane są do komend dywizji, komend korpusów (dla sztabu i wojsk bezpośrednio od korpusu zależnych) i komend armji (dla oddziałów samejże komendy).

Urząd poczty polowej składa się z:

2 urzędników,

konduktora,
służących,
wozu na załatwianie manipulacji,
wozu na przewóz.

GOŁĘBIE POCZTOWE.

Istnieją specjalne *stacje gołębi pocztowych* liczące do 100 gołębi.

Depesze, najlepiej pomniejszone fotograficznie, umieszcza się w aluminiowej kapsli i przytwierdza do pióra lub nogi. Gołębie trenowane mogą być używane na wielkich odległościach, normalna szybkość ich lotu wynosi 40—60 km. na godzinę.

Do przenoszenia gołębi służą specjalne tornistry.

URZĄDZENIA ETAPOWE.

Służba etapowa obejmuje wszystkie te czynności, które zaspakajają materjalne potrzeby armji w polu; łączy ona armję z obszarem tyłowym i reguluje ruch na połączeniach tyłowych.

Obszar etapowy obejmuje przestrzeń pomiędzy obszarem operacyjnym armji a obszarem tyłowym. Służbą w jego obrębie kieruje naczelna komenda etapowa. Między obszarem etapowym a obszarem operacyjnym niema ścisłego rozgraniczenia, gdyż prawo dysponowania naczelnej komendy etapowej, o ile o względy materjalne chodzi, nie jest ograniczone od strony frontu. Ograniczenie obszaru etapowego od tyłowego wyznacza z początkiem wojny ministerjum na mocy wniosków szefa sztabu generalnego. W ciągu operacji zmiany, w miarę ruchów armji, określa ministerjum wojny w porozumieniu z naczelną komendą etapową i komendami etapowemi armji.

Linjami etapowemi nazywają się wszelkie linje komunikacyjne (koleje, drogi, rzeki) po których odbywa się stały ruch między armją a obszarem tyłowym.

Stacjami etapowemi nazywają się stacje w odległości dziennych przemarszów na linjach etapowych. albo wogóle większe miejscowości na tych linjach, na których mieszczą się komendy etapowe i inne urządzenia etapowe.

Urządzenia etapowe ważniejsze są nasjępujące:

Stacje pobierania, t. j. miejsca, gdzie zakłady poszczególnych korpusów przyjmują zapasy przytransportowane etapowymi środkami transportowymi.

Stacje odstawcze, t. j. miejsca, do których odstawia się to wszystko, co z korpusów ma być odtransportowane dalej etapowymi środkami transportowymi.

Stacje zborne, t. j. miejsca w których zbiera się czasowo to wszystko, co ma być linjami etapowemi odstawione.

Władze etapowe.

Władzami ruchomemi są:
Naczelna komenda etapowa i
Komendy etapowe armji. O nich niżej w rozdziale o wyższych jednostkach.
Władzami stałemi są:
Okręgowe komendy etapowe obejmują po kilka komend stacji etapowych na określonej przestrzeni.
Komendy stacji etapowych, na linjach etapowych w odstępie dużych przemarszów dziennych, ok. 30 km. *Personel* ich stanowią w miejscach, gdzie stoją garnizony wojskowe komendy stacji, pozatem wyższy oficer (lub kapitan) z przydzielonymi w razie potrzeby oficerami, audytorami, lekarzami, intendentami, personelem prowiantowym, rachunkowym, żandarmami polowymi, komisarzami cywilnymi, pisarzami, ordynansami, wreszcie zakładami, oddziałami robotniczymi i wojskami ubezpieczającymi.
Obszar ich rozlokowania rozciąga się normalnie na połowę drogi do najbliższej komendy stacji etapowej.
Zadaniem ich jest zabezpieczenie i utrzymanie porządku i spokoju, regulowanie ruchu i wyzyskanie kraju.
Wojska etapowe, składają się po największej części z pospolitego ruszenia z dodatkiem kawalerji oraz wojsk technicznych, które przydzielone są do każdej komendy etapowej armji. Siła tych wojsk zależna jest od wielkości obszaru etapowego i od usposobienia ludności kraju.

Amunicja.

Zaopatrzenie oddziałów wszelkich broni w amunicję omówiliśmy w poprzednich oddziałach. Dowóz amunicji uskuteczniają kolumny amunicyjne.

KOLUMNY AMUNICYJNE PIECHOTY.

Każda dywizja piechoty posiada 4 kolumny amunicyjne piechoty Nr. 1—4, które wystawia należący do niej pułk artylerji.
Kolumna amunicyjna piechoty składa się z 32 wozów, a mianowicie:
wózków z amunicją karabinową (4-konnych) . . 24
wózków z amunicją karab. masz. (4-konnych) . . 4

wóz na materjały (2-konny) 1
wozów prowiantowych (2-konnych). . . . 2
kuchnia polowa (2-konna) 1

Naboi dla karabinów znajduje się w niej 600,000, t. j. po 40 na karabin pełnego stanu bojowego dywizji, dla karabinów maszynowych 50.000, dla pistoletów repetierowych 5.000.

Kolumna dzieli się na 4 plutony po 6 wózków z amunicją karabinową, 4 wózki z amunicją karabinów maszynowych należą do 1-szego plutonu, który liczy zatem 10 wózków.

Wózki z amunicją karabinów maszynowych naznaczone są literą M. Dwa z nich tylko mają naboje w taśmach, dwa inne w skrzynkach.

KOLUMNY AMUNICYJNE KAWALERJI.

Każda dywizja kawalerji posiada 4 kolumny amunicyjne, Nr. 1—4, które zawierają amunicję dla karabinów, karabinów maszynowych i dział. Wystawia je dywizjon artylerji konnej.

Kolumna amunicyjna kawalerji składa się z 20 wozów, a mianowicie:

jaszczyków 2 plutony po 6 (6-konnych) . . 12
wózków z amunicją dla karabinów (6-konnych) . 2
wózków z amunicją dla karab. masz. (6-konnych) . 2
wóz na materjały (2-konny) 1
wozów prowiantowych (2-konnych) . . . 2
kuchnia polowa (2-konna) 1

Naboi dla karabinów znajduje się w niej około 50.000, dla pistoletów repetierowych 5.000, dla karab. masz. 50.000 (w taśmach), dla dział 1.000, t. j. na armatę konnego dywizjonu 90 naboi.

KOLUMNY AMUNICYJNE ARMAT.

Każdy pułk armat polowych wystawia dla swego użytku 4 kolumny amunicyjne armat nr. 1—4, po 28 wozów t. j. 4 plutony po 6 wozów i swego rodzaju tabor prowiantowy.

Kolumny nr. 1 i 2 mają:

jaszczyków opancerzonych (6-konnych) . . 24
wóz rekwizytowy (6-konny) 1
wozów prowiantowych (2-konnych) . . . 2
kuchnię polową (2-konną) . . . 1

Kolumny nr. 3 i 4 mają:

jaszczyków nieopancerzonych (4-konnych) . 24
wóz rekwizytowy (6-konny) 1
wozów prowiantowych (2-konnych) . . . 2
kuchnię polową (2-konną) 1

Naboi dla armat znajduje się w kolumnie 2.200.

KOLUMNY AMUNICYJNE HAUBIC.

Każdy dywizjon haubic polowych wystawia dla swego użytku 4 kolumny amunicyjne haubic nr. 1—4.

Kolumny nr. 1—3 liczą po 16 wozów, a mianowicie:

jaszczyków nieopancerzonych (6-konnych) .	12
wóz rekwizytowy (2-konny)	1
wozów prowiantowych (2-konnych) . .	2
kuchnię polową (1-konną)	1

Kolumna nr. 4, zorganizowana analogicznie, posiada jednak jaszczyki (6-konne) starego typu.

Naboi posiada kolumna nieco ponad 700.

KOLUMNY AMUNICYJNE CIĘŻKICH HAUBIC.

Każdy dywizjon ciężkich haubic ma do swego użytku 4 kolumny amunicyjne ciężkich haubic.

Kolumna liczy 20 wozów, a mianowicie:

jaszczyków (4-konnych) 2 plutony po 8 . .	16
wóz rekwizytowy (6-konny)	1
wozów prowiantowych (2-konnych) .	2
kuchnię polową (2-konną) . .	1

naboi posiada kolumna ok. 500.

KOLUMNY AMUNICYJNE w GÓRACH.

Kolumny amunicyjne piechoty liczą około 80 juków i służą do zaopatrzenia brygad górskich. Dzielą się na 4 plutony i zawierają ok. 84.000 naboi

Do jednej brygady górskiej przydziela się kilka kolumn amunicyjnych.

Kolumny amunicyjne armat liczą ok. 40 juków i przydzielane są normalnie po jednej na każdą baterję armat górskich. Naboi kolumna zawiera 512.

Kolumny amunicyjne haubic liczą po 60 wózków i przydzielane są normalnie po jednej na baterję haubic górskich. Naboi kolumna zawiera 480.

Zaprowiantowanie.

a) W CZASIE POKOJU.

Należytości podoficerów, starszych żołnierzy i szeregowców są następujące:

Żołd, w wysokości stosownej do szarży; otrzymuje go każdy żołnierz osobiście co 10 dni.

Wyżywienie t. j. śniadanie, obiad i wieczerza; pieniądze na ten cel otrzymuje ten pododdział, do którego należy sprowadzanie posiłku.

Chleb dostarczany bywa albo z magazynu prowiantowego, albo przez dostawców zobowiązanych kontraktem. Żołnierzowi należy się dziennie 700 g. chleba, t. j 1400 gramowy bochenek na dwa dni.

Kwatera; najczęściej w koszarach.

Tytoń; żołnierz ma prawo do 8-iu 100-gramowych paczek tytoniu miesięcznie w cenie po 8 h.

Zaprowiantowanie koni.

Odróżnia się osobne normy dla wierzchowców, koni pociągowych i jucznych. Przeciętnie na konia wypada 4—6,6 kg. owsa, 3.6—10 kg. siana i 1.6—6 kg. sieczki. Dostawę uskuteczniają magazyny prowiantowe lub dostawcy.

Stałe wojskowe zakłady prowiantowe.

Monarchja (wraz z Bośnią i Hercegowiną) dzieli się na 51 okręgów prowiantowych; w każdym z nich znajduje się magazyn prowiantowy. W razie potrzeby stwarzane są nadto filjalne magazyny prowiantowe.

Gromadzą one zapasy żywności: konserwy, owies, siano, mąkę i t. p. wypiekają chleb i suchary i wydzielają wojsku. Poza tym należy do nich na wypadek wojny wystawianie polowych zakładów prowiantowych.

Kierownikiem jest zarządca prowiantowy, albo starszy oficer prowiantowy oddziału prowiantowego.

Oddział prowiantowy.

Składa się z wojskowych urzędników i żołnierzy prowiantowych, pełni służbę w zakładach prowiantowych.

Urzędnicy rekrutują się z aspirantów prowiantowych, t.j. jednorocznych ochotników, którzy po odbyciu zasadniczego wykształcenia wojskowego ukończyli szkołę urzędników prowiantowych (w Wiedniu, Gracu, Budapeszcie, Porsonach lub Pradze).

Żołnierze prowiantowi rekrutują się przeważnie z pośród zawodowców

Uzbrojenie żołnierzy stanowi sztucer repetierowy z bagnetem i 40 ładunków.

b) ZAPROWIANTOWANIE w CZASIE WOJNY.

Zasada: Jaknajdłużej żyć wyłącznie zapasami kraju.
Gdy to jest już niemożliwym żyje się z papasów dowożonych.
Gdy oba sposoby zawiodą, dopuszczalnem jest naruszenie zapasów rezerwowych.

Ogólne zaopatrzenie ruchomymi zapasami prowiantowymi.

W obrębie korpusu:

Każda dywizja piechoty (i tabor korpusu) posiada:
zapas podstawowy: 1 N)*+2 R)**. . . na 3 dni
w kolumnie prowiantowej piechoty:
4 N + 2 R . . . . na 6 dni
Razem więc 5 N + 4 R, t. j. zapas na 9 dni.

Magazyny korpusu zawierają:
dla wojsk (przyłączonych) do pociągów.
prowiantowych: 4 N + 2 R. . . . . na 6 dni
dla wszystkich wojsk korpusu . . . . na 3 dni

Razem więc wojska całego korpusu zaprowiantowane są na 12 dni.

W obrębie samodzielnej brygady pieszej:
zapas podstawowy: 1 N + 2 R . . . na 3 dni
w kolumnie prowiantowej: 4 N + 2 R. na 6 dni
Razem więc 5 N + 4 R, t. j. zapas na 9 dni.

W obrębie dywizji (samodz. bryg.) kawalerji:
zapas podstawowy: 4 R . . . . na 4 dni
w kolumnie prowiant. kawal. 2 N + 4 R. na 6 dni
Razem więc 2 N + 8 R, t.j. zapas na 10 dni.

Aparat techniczny zaprowiantowania.

Wozy prowiantowe M. 88 lub M 3. znajdują się w taborze oddziałów i każdy wozi prowiant na 250 ludzi (kompanja piechoty) oraz zapas podstawowy dla koni.

Kuchnie polowe znajdują się w taborze oddziałów i mogą obsłużyć 250 ludzi. Gotować w nich można w czasie marszu. Na kuchniach (mianowicie ich przodkach) wozi się zapasy dopełniające dzienną porcję normalną (lub rezerwową) do pełnej.

Kotły w wyekwipowaniu górskim zastępują kuchnie polowe; zaopatrzone w nie są także niektóre zakłady. Kocioł obsługuje 25 ludzi.

---

*) N = porcja normalna } zawartość tych porcji dla piechura, kawalerzysty
**) R = porcja rezerwowa } i dla konia p. rozdział o piechocie i o kawalerji.

Ruchome zakłady prowiantowe.

Zakład prowiantowy każdego rodzaju dzieli się na:
oddział prowiantowy wraz z zapasami, złożony z urzędników i żołnierzy prowiantowych, którzy załatwiają odbiór, obrachunek i wydawanie zapasów.
oddział taborowy, złożony z oficera i żołnierzy taborowych, którzy prowadzą i kierują wozami z jakich zakład się składa.

Kolumny prowiantowe piechoty znajdują się przy dywizji i zawierają zapas na 6 dni (4 N + 2 R). Kolumna dzieli się na 4 pociągi prowiantowe normalne, każdy na jedną normalną porcję dzienną, prócz mięsa dla dywizji i 2 pociągi prowiantowe rezerwowe, każdy na jedną rezerwową porcję. Ilość wozów pociągu (chłopskich) waha się, stosownie do siły nośnej, między 53 a 81. Numeracja pociągów wewnątrz kolumny: 1 — 4 normalne, 5 i 6 rezerwowe.

Oddział prowiantowy składa się z 1 urzędnika i około 4 żołnierzy na pociąg. Na czele kolumny stoi naczelnik.

Oddział taborowy—na każdy pociąg przypada jeden pluton ze szwadronu wojsk taborowych przydzielonego do każdej dywizji piechoty.

Kolumny prowiantowe brygad samodzielnych, dzielą się tak samo: liczba wozów, stosownie do liczebności brygady, mniejsza niż w kolumnie dywizyjnej.

Kolumny prowiantowe kawalerji. Różnice między kolumnami prowiantowemi piechoty: 2 pociągi normalne a 4 rezerwowe, ilość wozów między 49 a 77.

Partje wozów prowiantowych posiadają zapas na 6 dni (4 N + 2 R) i przydzielane są do komend wyższych od korpusu w górę, do oddziałów nie pozostających stale w związku dywizji (brygady), do zakładów i taborów. Nie są to zakłady prowiantowe w ścisłem znaczeniu, nie dzielą się też na pociągi.

Magazyny korpusów. Organizacja zupełnie jest jednakowa z organizacją kolumn prowiantowych piechoty. Każdy korpus zawiera ich tyle, ile ma dywizji piechoty; służą one do uzupełnienia prowiantu dywizji piechoty, — częściowo także i dywizji kawalerji.

Dany magazyn korpusu nosi liczbę tej dywizji piechoty, którą obsługuje, a jego pociągi numerowane są w dalszym ciągu numerów pociągów prowiantowych kolumny, więc od 7—12 (pociągi 11 i 12 rezerwowe).

Piekarnie polowe, posiadają piece polowe na kołach M. 1 lub M. 1/9, żelazne, 4-konne, mogą być opalane w drodze. Do obsługi potrzebują 2 zmieniających sie partji piekarzy wojskowych

z 1 podoficera i 7 żołnierzy, oraz 2 — 3 ludzi rezerwy, potrzebnej do innych robót Piec wypieka w ciągu 24 godzin 3.000 porcji chleba; w dniach marszu ilość tę zredukować można do połowy. Każdy piec zaopatrzony jest w duży namiot do robót i w dzienny zapas mąki i przypraw; piec więc wraz z 6 wozami doń należącymi stanowi zdolną do samodzielnego użytku partję. Większa ilość takich partji stanowi piekarnię polową.

Odróżnia się:

Piekarnie dywizyjne po 1-ej dla dywizji piechoty, złożone z:

10 partji (po 1 piecu i 6 wozów) i

10 wozów wspólnych: 2 dla urzędników, 6 na przybory, 2 prowiantowych

Piekarnie korpusów, po 1-ej na korpus dla wojsk bezpośrednio odeń zależnych, złożone z:

5 partji (po 1 piecu i 6 wozów),

10 wozów wspólnych,

1 kolumna zapasowa na mąkę, z 80 wozów, która ma zapas mąki dla całego korpusu i dzieli się na:

3 kolumny dywizyjne (każda 20 wozów na mąkę i 3 na prowiant)

1 kolumnę korpusu (po 10 wozów na mąkę i 1 na prowiant).

Stałe zakłady prowiantowe.

Magazyny prowiantowe zakładane są na linjach etapowych, mianowicie na stacjach etapowych i zawierają zapasy rekwirowane w kraju i dostawiane z tyłów. Magazyny te zakładają komendy etapowe armji.

Zakłady na bydło. Każdy zakład dzieli się na 3 sekcje, sekcja na 4 stada. Sekcja zawiera ilość bydła potrzebną dla dywizji piechoty na przeciąg 4-ch dni, t. j. ok. 200 sztuk.

Piekarnie rezerwowe składają się z 3 sekcji z 48 piecami żelaznymi; sekcja składa się z 16 pieców. Piekarnia wypieka na 24 godz. 48.000 porcji chleba zwykłego a 30.000 chleba trwałego.

Piekarnie z piecami *murowanymi* dzielą się na 3 sekcje, każda z 12 pieców i wypiekają na 24 godz. 80.000 porcji zwykłego, 60.000 trwałego chleba, lub 20.000 placków sucharów po 125 g.

Personel dla służby prowiantowej składa się z oficerów prowiantowych, którzy pełnią służbę przy wojskach i komendach wyższych. Rekrutują się oni z pośród dłużej służących podoficerów, którzy ukończyli kurs oficerów prowiantowych.

W zakładach prowiantowych personel stanowią żołnierze i urzędnicy oddziałów prowiantowych.

Rezerwę personelu stanowią urzędnicy i żołnierze intenden-

tury i prowiantu, którzy są w rozporządzeniu naczelnej komendy etapowej i komend etapowych armji.

Zaprowiantowanie w czasie operacji.
(w obrębie dywizji piechoty).

Rano otrzymuje żołnierz przed odmarszem kawę (z jednej konserwy kawowej); drugą konserwę normalnej racji dziennej w stanie stałym lub zgotowanym (we flaszce) zabiera ze sobą na później.

Opróżniane, zupełnie lub częściowo, pociągi prowiantowe winny być zaraz na miejscu napełnione zapasami ze stałych magazynów prowiantowych. Jeśli to nie jest możliwym, muszą być one odesłane do miejsc pobierania w celu napełnienia.

Po przybyciu na miejsce noclegu dostają wojska albo zawczasu przygotowany posiłek na kwaterach, albo też wydaje się im natychmiast obiad z kuchni polowych, które pobrały potrzebny prowiant z wozów prowiantowych oddziału.

Ponieważ prawie nigdy nie można przewidzieć o ile zapasy kraju starczą na uzupełnienie prowiantu, dlatego musi każdej manewrującej kolumnie (np. dywizji piechoty) towarzyszyć jeden pociąg prowiantowy i partje wozów prowiantowych komend wyższych —i stać z nimi w tem samem miejscu noclegu. Spożytą zawartość kuchni polowych uzupełnia się z wozów prowiantowych. Uzupełnienie na miejsce spożytej porcji normalnej, oraz dodatku do porcji pełnej uzupełnia z reguły oddział wojska samodzielnie z zapasów kraju w miejscu noclegu i jego okolicy. Dopiero gdy to nie jest możliwe dopuszczalne jest uzupełnienie zapasów na wozach prowiantowych oddziałów z zawartości pociągu prowiantowego towarzyszącego kolumnie.

Pociąg ten zawiera z reguły świeży chleb, który pobrał na poprzednim noclegu z dywizyjnej piekarni polowej. Z powodu jednak trudnej (zwłaszcza w marszu) regularnej dostawy chleba, winny wojska w miejscach postoju skłaniać ludność do wypiekania chleba, który zabierać należy ze sobą w chlebakach lub na wozach prowiantowych. Na dłuższych postojach, gdy własne piekarnie z jakiegobądź powodu zawiodą, wypiekają chleb piekarnie samych oddziałów, przy pomocy piekarzy cywilnych w piecach prowizorycznych lub prywatnych. W kawalerji dostarczanie chleba przez ludność stanowić musi regułę.

Uzupełniania mięsa i tłuszczu nie załatwiają pociągi prowiantowe. Jeśli więc zawiedzie możność nabycia mięsa w kraju, należy pobierać mięso z zapasów bydła przy wojsku, z sekcji zakładów na bydło, lub zapasów bydła w stałych magazynach prowiantowych.

W dniach bitwy sposób zaprowiantowania zależy w zupełności od okoliczności.

ZAPROWIANTOWANIE w ARMJI GÓRSKIEJ.

Zapas podstawowy, jak w wojnie polowej, wynosi 1 N + 2 R.

Górskie kolumny prowiantowe, dołączone do brygad górskich, liczą ok. 600 juków i zawierają tylko 2 normalne i 1 rezerwową porcję (nie 4 N + 2 R!). Kolumna górska dzieli się na:
dwa pociągi prowiantowe normalne i
jeden pociąg prowiantowy rezerwowy.

Górskie piekarnie polowe mają po:
120 zwierząt jucznych,
10 górskich pieców
i zaopatrują te oddziały, które nie maszerują po drogach jezdnych. Wydajność tych piekarni wynosi na 24 godzin 1,400 porcji chleba zwykłego lub 2.000 porcji chleba pszenicznego w formie placków.

Służba sanitarna.

A. W CZASIE POKOJU.

Kierownictwo.

W armji wspólnej: Naczelną władzą jest ministerjum wojny oddział 14, którego naczelnik jest zarazem szefem korpusu oficerskiego lekarzy wojskowych.

Wojskowy komitet sanitarny w Wiedniu (około 10 lekarzy) jest organem pomocniczym ministerjum i zajmuje się badaniami i doświadczeniami.

Szefowie sanitarni korpusów wchodzą w skład komendy korpusów.

Szefowie sanitarni dywizji wchodzą w skład komend dywizji.

Szefowie sanitarni fortec znajdują się w komendach większych fortec.

Lekarze garnizonowi znajdują się przy większych garnizonach.

Lekarze szefowie znajdują się przy władzach wojskowych, oddziałach i zakładach

W austyjackiej obronie krajowej: Naczelną władzą jest ministerjum obrony krajowej, departament VI, którego naczelnik jest jednocześnie szefem korpusu oficerskiego lekarzy obr. kraj.

Szefowie sanitarni przy komendach obrony krajowej.

Szefowie sanitarni przy dywizjach obr. kraj.

Lekarze szefowie stacji obr. kraj. t. j. najwyżsi rangą lekarze w danym garnizonie; osobnych lekarzy garnizonowych obr. krajow. niema.

Lekarze szefowie, jak w armji wspólnej.

W węgierskiej obronie krajowej: Najwyższą władzą jest węg. ministerjum obr. kraj. oddz. 5, którego naczelnik jest zarazem szefem korpusu oficerskiego węg. obr. kraj.

Szefowie sanitarni przy okręgach węg. obr. kraj.

Lekarze garnizonowi w większych garnizonach, gdzie jednak niema komendy okręgu obr. kraj.

Lekarze szefowi, jak w armji wspólnej.

Korpus oficerski lekarzy wojskowych.

W armji wspólnej i obu obronach krajowych stanowi on grupę zawodową.

Szefem każdego z korpusów jest lekarz w randze generała, jednoczesny naczelnik sanitarnego oddziału w danym ministerjum.

Kompletowanie odbywa się przez dobrowolne wstępowanie lekarzy do służby w wojsku. Studjujący medycynę dostają odpowiednie stypendja i zato obowiązani są do siedmioletniej czynnej służby, jako lekarze wojskowi; rok pierwszy służą wedle norm przypisanych dla jednorocznych ochotników lekarzy.

Wykształcenie lekarsko wojskowe. Każdy aspirant na lekarza wojskowego musi skończyć szkołę lekarzy wojskowych w Wiedniu, lub szkołę lekarzy obr. kraj. w Budapeszcie. Wychodzi z niej w randze lekarza (równa randze porucznika; ranga podporucznika lekarza asystenta, istnieje tylko u lekarzy rezerwowych) i przydzielany jest do oddziału lub szpitala garnizonowego.

Dalsze kształcenie czynnych lekarzy wojskowych odbywa się na koszt państwa w klinikach uniwersyteckich i fachowych szkołach lekarskich, dalej na specjalnych kursach przez gry wojenne, lekarskie i t. p. Mianowanie na lekarza starszego związane jest z obowiązkiem ukończeniem 10-tygodniowego kursu informacyjnego.

Personel sanitarny.

Podoficerowie sanitarni rekrutują się z pośród podoficerów linjowych, którzy ukończyli 5-miesięczne szkoły podoficerów sanitarnych przy szpitalach garnizonowych.

Żołnierze sanitarni kształceni są w popołudniowych szkołach sanitarjuszy i odbywają 3-miesięczną praktykę w szpitalach.

Wojska sanitarne.

Istnieją tylko w armji wspólnej i służą do funkcji pomocniczych w zakładach sanitarnych.

Komendantem wojsk sanitarnych w Wiedniu jest pułkownik.

Istnieje *27 oddziałów sanitarnych* po 60—300 ludzi. Każdy oddział przy szpitalu garnizonowym wystawia na wypadek wojny

potrzebną ilość oddziałów sanitarnych polowych i rezerwowych dla zakładów sanitarnych polowych.

Podział:

oddział właściwy, z wyćwiczonych,

oddział szkolny, z uczących się.

Kompletowanie i wykształcenie. Oficerowie zawodowi wychodzą ze szkół kadeckich, wyjątkowo z pośród mniej zdatnych oficerów piechoty.

Oficerowie rezerwowi wychodzą ze szkół oficerów rezerwowych w Wiedniu i Budapeszcie.

Żołnierze kompletują się z tego okręgu, w którym oddział stoi.

Uzbrojenie: oficerowie, szable oficerskie piechoty, żołnierze szable pionierskie.

Zakłady sanitarne.

Armja wspólna:

27 szpitali garnizonowych (niektóre mają filje) numerowane kolejno.

Podział:

sztab—z komendanta, starszego lekarza, kapelana i szarż gospodarczych.

oddziały chorób (wewnętrzne, chirurgiczne i t p.).

oddział sanitarny (właściwy i szkolny).

apteka.

Szpitale oddziałów wojskowych w garnizonach ponad 500 ludzi, gdy niema szpitala garnizonowego. Niektóre z nich mają aptekę.

Komendantem jest lekarz wojskowy najstarszy w garnizonie; personal z lekarzy sanitarjuszy oddziału wojskowego, wyjątkowo tylko z wojsk sanitarnych.

W czasie wojny szpitale te rozszerzają się w szpitale rezerwowe.

Domy dla maruderów, w małych garnizonach z 300 — 500 ludzi dla lekko chorych i niemożliwych do transportowania.

Komendantem jest lekarz oddziału.

Szpitale zakładów, istniejące w szkołach, domach dla inwalidów, zakładach karnych i t. p.

Austryjacka Obrona Krajowa.

Garnizonowych szpitali własnych nie ma.

18 szpitali obr. kraj. odpowiadają domom dla maruderów.

Szpitale zakładów istnieją przy szkołach obr. kraj.

Węgierska obrona krajowa.

Szpital garnizonowy obr. kraj. w Budapeszcie. Organizacja

analogiczna jak w szpitalach garnizonowych armji wspólnej. Personel stanowią lekarze i sanitarjusze oddziałów—wojsk sanitarnych bowiem w obr. kraj. niema.

7 szpitali oddziałów obr. kraj.; mają być one zamienione w 16 oddziałów brygad obr. kraj. Organizacja podobna jak w armji wspólnej.

Domy dla maruderów obr. kraj. są w stadjum organizowania.

Szpitale zakładów istnieją przy szkołach obr. kraj.

Dom zdrowia obr. kraj. w Csiz.

Środki lecznicze.

Dyrekcja środków leczniczych w Wiedniu kieruje wyrobem lekarstw i rozdziałem ich pomiędzy zakłady sanitarne. Na czele dyrektor w randze pułkownika.

Wojskowa komisja inspekcyjna dla środków leczniczych jest organem nadzorczym w znaczeniu technicznem i pozostaje pod kierownictwem prezesa Wojskowego komitetu sanitarnego w Wiedniu oraz dyrektora; członkami komisji jest kilku lekarzy i jeden intendent.

Personel obsługuje dyrekcję środków leczniczych w Wiedniu, apteki szpitali garnizonowych i szpitali oddziałów wojskowych, dzieli się on na:

urzędników aptekarskich, kompletowanych z pośród jednorocznych ochotników aptekarzy;

techniczny personel pomocniczy, kompletowany przez dobrowolnie wstępujących zdatnych do tego podoficerów.

Zakłady apteczne przy dyrekcji środków leczniczych w Wiedniu, a mianowicie:

skład lekarstw, zaopatrujący w materjał apteki wojskowe — i

laboratorjum, w którym odbywają się doświadczenia, fabrykacja lekarstw i środków opatrunkowych.

W austr. obr. kraj. niema czynnych urzędników aptekarskich. Materjału leczniczego dostarczają zakłady armji wspólnej lub apteki cywilne.

W węgierskiej obr. kraj. jest kilku urzędników aptekarskich przy aptece szpitalu obr. kraj. w Budapeszcie.

SŁUŻBA SANITARNA W CZASIE WOJNY.

Zakłady Sanitarne.

Zakład sanitarny dywizji piechoty.

Komendantem jest starszy lekarz wojskowy, w czasie bitwy znajduje on się na punkcie opatrunkowym i ma kilku jeźdźców z plutonu sztabowego, dodanych jako ordynansów.

Oddział liczy:

lekarzy (na koniach) . . 6
sanitarjuszy . . . 127

i dzieli się na:

pociąg z 9 wozów pierwszej pomocy M. 3 z przyborami i środkami do życia, które służą do zaopatrywania punktów pierwszej pomocy i po jednym lub kilka przydzielane być mogą do poszczególnych punktów opatrunkowych.

Stacja lekkorannych (podzielna na dwie) posiada 2 (4-konne) wozy sanitarne M. 82, bogaty materjał sanitarny, środki do życia; przydzielonych tu jest 2 lekarzy.

Punkt opatrunkowy (podzielny na dwa), posiada 6 (4-konnych) wozów sanitarnych M. 82, jeden (4-konny) wóz sanitarny niemieckiego zakonu rycerskiego, 4 (2-konne wozy prowiantowe, 1 (2 konną) kuchnię polową — i rozpada się na:

grupę przyjmującą,
grupę chirurgiczną i
grupę gospodarczą;

przydzielonych jest 4-ch lekarzy.

Pociąg wozów dla rannych z 11 wozów dla rannych M. 86 i 4 wozy dla rannych niemieckiego zakonu rycerskiego.

Zakłady sanitarne dywizji kawalerji.

Komendant: lekarz pułkowy.

Oddział liczy:

lekarzy . . 2
sanitarjuszy . . 33

i dzieli sie na:

pociąg wozów pierwszej pomocy z 2 (4-konnych) wozów M. 3;
pociąg wozów dla rannych z 4 (4-konnych) wozów M. 86 lub M. 86/5;
punkt opatrunkowy, który posiada 1 (4-konny) wóz sanitarny i 1 (2-konny) wóz prowiantowy.

Zakłady sanitarne brygad piechoty, dla brygad samodzielnych.

Komendant: lekarz pułkowy.

Oddział składa się z:

lekarzy . . . 2
sanitarjuszy. . . . 59
tragarzy cywilnych . . 25

i dzieli się na:

pociąg wozów pierwszej pomocy z 2 wozów.
punkt opatrunkowy, który posiada 1 rekwizytowy wóz sanitarny M. 67/80, 2 wozy sanitarne M. 67/80 i 2 wozy prowiantowe;
pociąg wozów dla rannych z 4 wozów
Szpitale polowe na 200 chorych.

Komendat: starszy lekarz wojskowy lub lekarz pułkowy.
Oddział składa się z:

lekarzy	3
kapelana . . .	1
oficera rachunkowego . .	1
urzędnika aptekarskiego .	1
sanitarjuszy.	64

i dzieli się na:

Szpital właściwy, posiadający 8 (4-konnych wozów sanitarnych, 3 wozy pomocnicze, 1 kuchnię polową, 1 wóz osobowy i 5 wozów prowiantowych — i

pociąg wozów dla rannych z 5 (2-konnych) wozów czerwonego krzyża.

Z reguły na każdą dywizję piechoty liczy się trzy szpitale polowe, nie podlegają one jednak komendzie dywizji, lecz komendzie armji, a wyjątkowo korpusu, które przeznaczają je dla poszczególnych dywizji.

Ruchome szpitale rezerwowe na 200 ciężko chorych.
Komendant: starszy lekarz wojskowy lub lekarz pułkowy.
Skład i podział podobny jak w szpitalach polowych.
Na korpus istnieje 6 rezerwowych szpitali, zależnych od komendy etapów armji.

Domy dla maruderów na 500 lekko chorych.
Komendant: lekarz pułkowy
Skład: 3 lekarzy i $1/_2$ oddziału sanitarnego.
Na korpus 3 domy dla maruderów.

Stacje dla chorych, dla krótkich przystanków transportowanych chorych, gdzie otrzymują oni posiłek i opiekę lekarską. Odróżnia się:
stacje stałe, już w czasie pokoju wyznaczone;
stacje ruchome, złożone z 1 lekarza i $1/_2$ oddziału sanitarnego;
stacje improwizowane, na stacjach kolejowych i przy drogach, złożone z 1 lekarza, kilku pielęgniarzy, środków żywności i sanitarnych.
Na korpus mogą być założone 2 stacje dla chorych.

Pociągi i statki szpitalne na 116 do 132 chorych transportowanych leżąco, pozwalające na pielęgnację szpitalną także i w czasie transportu. Kursują w obszarze armji aż do stałych zakładów leczniczych w obszarze etapowym.

Komendant: lekarz pułkowy.
Skład pociągu 26 wagonów.

Pociągi i statki sanitarne, dla lżej chorych, częściowo transportowanych siedząco.

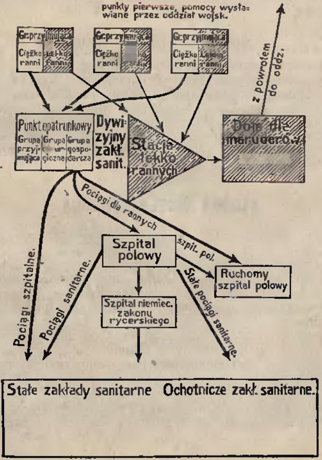
Na korpus przewidziane 3 pociągi; z nich jeden kursujący ustawicznie na 64 leżących i 300 siedzących chorych.

Sanitarny skład polowy, 1 na armję, dzieli się na tyle części, ile korpusów w armji. Jedna taka część przeznaczona dla korpusu obejmuje materjał na:

3 ruchome szpitale rezerwowe,
2 domy dla maruderów,
2 doraźne pociągi sanitarne,
2 ruchome stacje dla chorych.

Los chorych i rannych.

Sposób podziału chorych i rannych między poszczególne zakłady sanitarne, oraz kolej ich odstawiania przedstawiony jest na poniższym schemacie.

Wyekwipowanie sanitarne w górach.

Zakład sanitarny brygady górskiej dzieli się na:
punkt opatrunkowy i
pociąg transportowy dla rannych.
Wszystko władowane jest na około 50 zwierząt jucznych; pociąg transportowy posiada specjalne lektyki.

Dywizyjny pociąg wozów dla rannych, jeden na dywizję piechoty walczącą w górach, składa się z:
wozów sanitarnych na rannych (4-konnych) 8
bryczek na listwach drewnianych (2-konnych 5
wóz sanitarny na materjał . . . . 1.

Górskie szpitale polowe dzielą się na dwie sekcje, każda na 100 chorych, posiadają one tabor na wozach, ale dodane jest około 80 zwierząt jucznych, tak, że każda sekcja może być transportowana w jukach.

Ochotnicza pomoc sanitarna.

W monarchji austro węgierskiej istnieją:
Austryjackie stowarzyszenie czerwonego krzyża, Stowarzyszenie czerwonego krzyża krajów korony węgierskiej, Niemiecki zakon rycerski, oraz Zakon kawalerów maltańskich.— które są korporacjami, mającemi na celu niesienie pomocy rannym i współdziałanie z państwową służbą sanitarną przez wystawianie, utrzymywanie i zaopatrywanie personelem ochotniczym i materjałem zakładów sanitarnych w czasie wojny.

SŁUŻBA WETERYNARYJNA.

Służbę weterynaryjną w armji pełnią lekarze weterynarji i kowale.

Lekarze weterynarji kompletują się z wychowanków wojskowej akademji weterynarji w Wiedniu, oraz z pośród jednorocznych ochotników weterynarzy. Stanowią oni tak w armji wspólnej, jak w obronie krajowej i pospolitym ruszeniu, osobną grupę urzędników wojskowych.

Przydzielani są lekarze weterynarji do oddziałów wojsk konnych, a dalej do tych zakładów i komend, które mają wielką ilość koni. Nadto w 3 oddziale ministerjum wojny, przy każdej komendzie korpusu, przy węgierskim ministerjum obrony kraju znajduje się starszy lekarz weterynarji jako referent.

Kowale, prócz kucia koni, mają funkcje sanitarjuszy weterynaryjnych. Kompletują się oni z pośród podoficerów i szeregowców;

którzy ukończyli kurs kowalski przy Akademji weterynarji w Wiedniu i Szkole weterynarskiej w Budapeszcie.

Przydzielani są kowale do oddziałów konnych i do niektórych zakładów.

W czasie wojny prócz powyżej zaznaczonych przydziałów istnieją jeszcze specjalne:

ruchome szpitale końskie i
ruchome rezerwy koni.

Tabor i wojska taborowe.

TABOR W CZASIE POKOJU.

Generalny inspektor taborów jest organem pomocniczym ministerjum wojny i prowadzi nadzór nad wyćwiczeniem, kompletowaniem i t. p.

6-ciu inspektorów taboru dodanych mu jest do pomocy; znajdują się oni w Wiedniu, Budapeszcie, Lwowie, Insbruku, Agram i Serajewo.

Wyćwiczenie wojskowe podlega komendantowi brygady artylerji odpowiedniego okręgu korpusowego.

W armji austro-węgierskiej istnieje: *16 dywizjonów taboru*, które na wypadek wojny stanowią kadry dla taboru armji.

Dywizjon taboru.

W czasie pokoju każdy dywizjon taboru składa się że:

sztabu dywizjonu,

pewnej ilości szwadronów taboru z 30 ludzi i 18 koni, (lub szwadronów górskiego taboru), numerowanych kolejno wewnątrz dywizjonu. Wogóle szwadronów istnieje 106,

szwadronów górskich . . 30,

kadry parkowej z 28—63 ludzi i 2—8 koni,

kadry uzupełniającej z 7—33 ludzi i 1—53 koni,

szwadronu eskorty taborowej (12 plutonów) z 33—69 ludzi i 28—64 koni.

Na wypadek wojny:

Sztab dywizjonu rozwiązuje się; komendant dywizjonu zostaje komendantem taboru korpusu, komendanci szwadronów — komendantami taboru dywizji albo komendantami grup taboru korpusu lub grup taboru etapowego.

Poszczególne szwadrony służą po jednym do zaopatrzenia w tabor następujących komend i oddziałów:

naczelnej komendy armji;

komendy armji;

korpusu,—mianowicie: dla komendy 1 pluton, dalej dla oddziału telegraficznego korpusu, oddziału telefonicznego korpusu, piekarni polowej korpusu, kolumny na mąkę;

dywizji piechoty—mianowicie: dla komendy 1 pluton, dalej dla odziału telefonicznego dywizji, dla zakładu sanitarnego dzwizji, dla szpitala polowego, dla piekarni polowej dywizji;

dywizji kawalerji—mianowicie:dla komendy 1 pluton, dla oddziału telegraficznego kawalerji, dla zakładu sanitarnego, 6 plutonów szwadronu szkoły, taboru do 6 pociągów kolumny prowiantowej.

kolumn prowiantowych, mianowicie szwadron na 4 kolumny pontonowe.

Szwadron eskorty taboru dostarcza sześć plutonów (n-r 1—6) do obsługi kolumn prowiantowych piechoty, i sześć (nr. 7—12) do obsługi magazynów prowiantowych korpusu.

Kadra parkowa oraz kadra uzupełniająca wystawiają:

skład rezerwowy dla oddziałów taboru, który liczy około 350 ludzi, 140 koni i pewną ilość wozów;

plutony taboru etapowego, z których każdy liczy 170 ludzi, 260 koni, oraz 124 wozów o pojemności 5q lub 62 o pojemności 10q;

park taboru korpusu z 100 ludzi, 195 koni i 33 wozów, dla uzupełniania materjału całego taboru w korpusie, wraz z wózkami amunicyjnymi i artyleryjskimi;

warsztaty taboru korpusu, złożone z komendy i siedmiu partji roboczych po 20 ludzi i 7 wozów;

ruchome rezerwy koni ze 100 ludzi, 130 koni i 1 wozu, dla uzupełniania koni wojskowych i po części oficerskich, które dzielą się na 4 sekcje po 40 ludzi i 60 koni;

ruchome szpitale końskie z 80 ludzi, 30 koni, 5 wozów, które dzielą się na 4 sekcje po 20 ludzi i 1 wozie,

szwadronu kolejek konnych, do zaprzęgu kolejek, który dzieli się na 3 sekcje.

Kompletowanie.

Oficerowie zawodowi rekrutują się z pośród wychowanków szkół kadeckich piechoty w Pradze i Budapeszcie, wyjątkowo drogą przenoszenia z kawalerji i artylerji polowej.

Oficerowie rezerwowi — z pośród jednorocznych ochotników.
Żołnierze 16 dywizjonów z 16 okręgów korpusowych, dywizjon nr. 15 jednak z korpusu nr. 13. dywizjon nr. 16 z korpusu nr. 3, z dodatkiem jednak rekrutów z Bośni i Hereegowiny.

Uzbrojenie.

Oficerowie: oficerska szabla kawaleryjska i pistolet.
Podoficerowie: szabla kawaleryjska i pistolet.
Szeregowcy: karabinek repetjerowy i szabla pionierska.

Zakłady fabryczne taboru.

Wytwarzają one po większej części materjał taborowy.
Sekcje zarządzające istnieją w Meranie (Styrya), Drohobyczu (Galicja) i Olszan (Czechy).
Skład fabryczny taboru istnieje w Klosteneuburg.
Filjalne składy fabryczne istnieją w Budapeszcie, Sarajewo Mostar.
Personel składa się z wojsk taborowych, dalej z urzędników techników, rzemieślników, rachunkowych oficerów i robotników cywilnych.

B) TABOR W CZASIE WOJNY.

Dzieli się na *tabor oddziałów wojsk* i *tabor armji.*
Tabor oddziałów wojsk, omówiliśmy przy rozpatrywaniu organizacji poszczególnych rodzajów broni i wojsk pomocniczych. Wystawiają go poszczególne oddziały, a oficer danego oddziału ma go pod swoją komendą. Umundurowanie żołnierzy jest identyczne z umundurowaniem oddziału.
Tabor oddziałów wojsk dzieli się—jak już wiadomo—na:
tabor bojowy, który składa się z części taboru potrzebnego w czasie boju i bezpośrednio przed i po nim. Maszeruje on dlatego bezpośrednio za swym oddziałem (pułkiem) i tworzy z nim razem kolumnę;
tabor prowiantowy, zawiera resztę wozów (juków) oddziału. Maszeruje w porządku marszu tym samym, co oddziały na końcu samodzielnego oddziału wojsk (dywizji samodz. brygady) *).

---

*) Komendy wyższe, oddziały telegraficzne oraz zakłady nie mają taboru podzielonego na bojowy i prowiantowy.

Tabor armji wraz z zakładami taborowymi składa się, głównie z wozów chłopskich i z samochodów. Powożący, płatni woźnice cywilni, zaopatrzeni w legitymacje i czarno żółte opaski. Dla zaprowadzenia w poszczególnych oddziałach tego taboru porządku wojskowego, przydziela się do nich oddziały kierownicze z wojsk taborowych. Niektóre tylko formacje taboru armji obsługiwane są wyłącznie przez wojska taborowe.

Komendy taboru.

Etapowe komendy taboru pod dowództwem starszego oficera taborowego, przydzielonego do komendy etapowej, służą do organizowania taboru z wozów chłopskich.

Etapowe komendy grup taboru służą do prowadzenia perjodycznie kursujących grup taboru i liczą 30 ludzi, 20 koni, 2 wozy.

Komendy taboru korpusów, identyczne z komendami dywizjonów taborowych, liczą 100 ludzi, 70 koni, 7 wozów, 1 samochód.

Komendy grup taboru korpusów, identyczne z komendami szwadronów lub szwadronów eskorty taboru, liczą 30 ludzi, 20 koni, 3 wozy.

Komendy taboru dywizji piechoty lub kawalerji, identyczne z komendami szwadronów taborowych, liczą 50 ludzi, 30 koni, 2 wozy.

Związki wyższe.

BRYGADY.

W czasie pokoju istnieją w armji austro-węgierskiej następujące brygady:

62 brygad piechoty armji wspólnej,
15 brygad piechoty austr. obrony krajowej,
1 brygada strzelców tyrolskich obr. kraj,
16 brygad piechoty węgierskiej obrony krajowej;

brygady powyższe numerowane są od 1—122, kilka numerów jednak brak; numeracja obejmuje tak brygady armji wspólnej, jak obu obron krajowych bez specjalnego porządku; dalej:

14 brygad górskich armji wspólnej;

brygady górskie składają się z 5—9 samodzielnych bataljonów, a prócz tego jeszcze oddziałów innych broni i zakładów; dalej:

19 brygad kawalerji armji wspólnej,
3 brygady kawalerji austr. obrony krajowej,

4 brygady kawalerji węgierskiej obrony krajowej; brygady kawalerji składają się 2—3 pułków kawalerji; dalej:

14 brygad artylerji polowej, z 2 — 3 pułków armat; 1-go pułku haubic polowych,

3 brygady artylerji górskiej,

5 brygad artylerji fortecznej,

1 brygada wojsk komunikacyjnych, z 2 pułków kolejowych, 1 telegraficznego, oraz oddziałów lotniczego i samochodowego.

Skład w czasie pokoju:

Komendantem brygady normalnie jest generał.

Szefem sztabu brygady — oficer ze sztabu generalnego przydzielony.

Wojska i zakłady (w piechocie) 5—9 baonów po największej części złączonych w pułki. Do niektórych brygad piechoty należą nadto: bataljony saperów i pionierów, szpitale garnizonowe i oddziałów, apteki garnizonowe, składy i zarządy mundurów i t. p.

Skład brygad innych broni uwidoczniony jest powyżej.

Skład w czasie wojny:

Brygady w czasie wojny stanowią wyłącznie taktyczny związek, wszystkie więc zakłady przyłączone do nich w czasie pokoju wyłącznie ze względów inspekcyjnych oddzielają się od nich; brygada składa się więc tylko z oddziałów wojsk.

Brygady artylerji polowej w czasie wojny składają się z 1-go pułku armat i 1-go dywizjonu haubic polowych. Brygady górskie tylko składają się z trzech rodzajów broni i przydzielonych zakładów; stanowią one jednostkę bojową wyższego rzędu dla wojny w górach.

DYWIZJE.

Istnieją w armji austro-węgierskiej dywizje piechoty i dywizje kawalerji, mianowicie:

33 dywizji piechoty armji wspólnej,

8 dywizji piechoty austr. obrony krajowej,

8 dywizji piechoty węgierskiej obrony krajowej;

dywizje piechoty armji wspólnej i obu obrón krajowych numerowane są bez określonej kolei od 1—49; dalej:

8 dywizji kawalerji armji wspólnej z numerami od 1—10 (nr. 5 i 9 brak))

2 dywizje kawalerji węgierskiej obrony krajowej nr. 5 i 11.

Dywizje austr. obrony krajowej nie istnieją.

DYWIZJE PIECHOTY.

Dywizja piechoty jest jednostką bojową wyższego rzędu. Skład ej *na stopie bojowej* podaje poniższy schemat:

Organizacja poszczególnych oddziałów broni, pomocniczych i zakładów, podana została w poprzednich rozdziałach.

Komenda dywizji liczy około 300 ludzi, 110 koni, 30 wozów i składa się z:

1) Komendanta: feldmarszałka porucznika — i szefa sztabu: wyższego oficera sztabu generalnego;

2) zależnych od szefa sztabu służbowo i pod względem operacyjnym:

oddziału sztabu generalnego, złożonego z oficerów sztabu generalnego, dalej tłomaczów, pisarzy i t. p.

intendentury, mianowicie: 1 intendenta, kilku niższych intendentów, oficera prowiantowego dywizji i organów pełniących służbę zaprowiantowania;

sądu wojennego, ze starszym rangą audytorem wojskowym:

kapelana dywizyjnego — i
szefa sanitarnego dywizji;

3) zależnych od oddziału sztabu generalnego:

organów służby ordynansowej t. j. 2 oficerów ordynansowych, 1 automobilisty i 1 motocyklisty;

komendanta placu i poddanych mu: oficera prowiantowego komend dywizji, organów likwidujących, taboru komendy, aresztu i poczty polowej — i

oddziału żandarmerji polowej z kilku konnych żandarmów polowych; wreszcie

4) oddziałów sztabowych, mianowicie
kompanji sztabowej i
kawaleryjskiego plutonu sztabowego.

Sztab ściślejszy składa się z komendanta i szefa sztabu, oraz tych organów, których do tego oni przeznaczą w miarę potrzeby.

Na stopie pokojowej organizacja dywizji różni się znacznie od organizacji bojowej, a to głównie dlatego, że wchodzą wtedy w skład jej pewne oddziały i zakłady dla względów administracyjnych, które w czasie wojny są od niej oddzielane.

Komenda dywizji w czasie pokoju składa się z:

komendanta, feldmarszałka porucznika,

szefa sztabu, wyższego oficera sztabu generalnego, któremu do pomocy są przydzieleni 2 oficerowie sztabu generalnego, 1 sierżant jako pisarz i jeden żołnierz jako ordynans,

szefa intendentury dywizji. t. j. urzędnika intendentury, oraz kilku urzędników rachunkowych i jednego podoficera pomocnika,

szefa sanitarnego dywizji t. j. starszego lekarza wojskowego.

Pozatym skład komendy dywizji w czasie pokoju jest znacznie szczuplejszy niż w czasie wojny.

Piechota jest tak zorganizowana jak w czasie wojny.

Kawalerji dywizja w czasie pokoju nie posiada.

Z artylerji przydzielony jest do dywizji pułk armat polowych. Pułki haubic polowych w czasie pokoju nie są rozdzielone na oso-

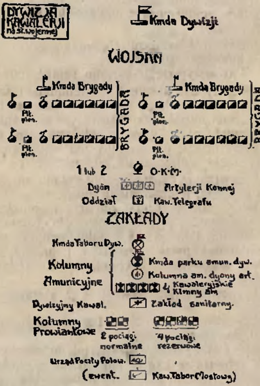
bne dywizjony, poprzydzielane do poszczególnych dywizji, lecz pułki w całości podlegają niektórym dywizjom.

Dywizjony ciężkich haubic podlegają w czasie pokoju komendom korpusów.

Wojska techniczne poprzydzielane są do dywizji na sposób odmienny niż w czasie wojny.

Prócz tego za pośrednictwem komendy brygady podlegają w czasie pokoju dywizjom: szpitale garnizonowe, szpitale oddziałów, apteki garnizonowe, zakłady zawiadujące mundurami i t.p.

Oddziału telefonicznego niema przy dywizji w czasie pokoju, podobnie niema kolumn amunicyjnych, które dopiero w czasie wojny wystawiane bywają przez kadry parku amunicyjnego pułków artylerji; niema również zakładu sanitarnego ani kolumn prowiantowych.

DYWIZJE KAWALERJI.

Skład dywizji kawalerji *na stopie bojowej* podaje powyższy schemat.

Na stopie pokojowej skład dywizji kawalerji jest taki sam, zakłady tylko w czasie pokoju nie istnieją.

Skład komendy dywizji kawalerji jest analogiczny do składu komendy dywizji piechoty.

KORPUS.

Skład w czasię pokoju.

Każdy korpus składa się w Austrji z dwóch dywizji piechoty armji wspólnej i jednej dywizji piechoty obrony krajowej, tylko korpus 2-gi (wiedeński) składą się z trzech dywizji piechoty armji wspólnej i jednej obr. kraj.

Na Węgrzech korpus składą się tylko z dwóch dywizji, piechoty armji wspólnej, ponieważ komendy okręgów obr. kraj. względnie dywizje piechoty obrony krajowej nie są zależne od komend korpusów.

Do korpusu należą na ogół wszystkie komendy, oddziały, zakłady i władze wojskowe, znajdujące się w okręgu danego korpusu.

Komendantem korpusu jest generał broni (wzgl generał zbrojmistrz), który zależy wprost od ministerjum. Jako zastępcę ma on przydzielonego generała.

Sztab korpusu dzieli się na:

Oddział wojskowy, na czele którego stoi szef sztabu korpusu t. j. pułkownik sztabu generalnego.

Należą doń:

oddział sztabu generalnego, z kilku oficerów sztabu generalnego, rozpadający się na grupę mobilizacyjną i grupę dla spraw kompletowania:

oficer sztabu inżynierji,
oficer sztabu artylerji,
potrzebna ilość oficerów linjowych,
urzędnicy registratury wojskowej.

Intendenturę korpusu, na której czele stoi szef intendentury korpusu. Należą tu:

grupa gospodarczą, z 10 — 20 urzędników intendentury.
grupa rachunkowa, z radcą rachunkowym na czele i większą ilością urzędników rachunkowych;

Organy pomocnicze:
superjor polowy,
szef sanitarny,
referent weterynaryjny,
dyrektor budowy umocnień, w korpusach budapeszteńskim, lwowskim, insbruckim, szwajcarskim i raguskim,
referent samochodowy.
brygadjer artylerji oraz najstarszy oficer taborowy— obaj wzywani w razie potrzeby;
oddział budowli wojskowych, dla robót niefortyfikacyjnych, pod kierownictwem dyrektora budowli wojskowych, składający się z 10 oficerów inżynierji, około 8-miu urzędników rachunkowych, 20 wojskowych majstrów budowlanych i kilku rysowników, rachunkowców i t. p. Oddział dzieli się na:
grupę techniczną i
kancelarję rachunkową.

Skład korpusu na stopie wojennej.

Komenda liczy około 400 ludzi, 200 koni, 60 wozów.
Komendant korpusu jak w czasie pokoju. Przydzielony doń jako zastępca generał najczęściej zostaje w okręgu i obejmuje komendy pozostałych tam oddziałów uzupełniających i zakładów.
Komenda korpusu dzieli się na:
Oddział sztabu generalnego t. j.
szefa sztabu, pułkownika sztabu generalnego, wraz z kilku oficerami sztabu generalnego,
referenta artylerji,
referenta telegrafu,
od oddziału sztabu generalnego zależą:
adjutant osobisty i oficerowie ordynansowi,
żandarmerja polowa,
komenda placu z prowianturą i likwidaturą komendy,
oddziały sztabowe t. j. kompanja sztabowa i kawaleryjski pluton sztabowy,
pluton taboru sztabowego,
poczta polowa;
Intendentura korpusu, pod komendą starszego intendenta złożona z kilku intendentów, pisarzy i t. p. (w sprawach operacyjnych podlega szefowi sztabu);
Szef sanitarny, starszy lekarz wojskowy z jedynym lekarzem pułkowym (w sprawach operacyjnych podlega szefow- sztabu);
Komisarz cywilny.

Oddziały wojsk wchodzące w skład korpusu: najwięcej trzy dywizje piechoty, oraz bezpośrednio od korpusu zależne oddziały i zakłady:

„ Dyon ciężkich haubic, kompanja saperów lub pionierów, telegraficzny i telefoniczny oddział korpusu, rezerwowy oddział sanitarny, 4 kolumny am. dla haubic, kolumna mostowa, dyw. kolumny szańcowe, 3 szpitale polowe, 3 magazyny korpusu po 6 pociągów każdy, piekarnia, rezerwa bydła na rzeź, park taborowy korpusu, warsztaty taborów korpusu, rezerwa koni, ruchomy szpital koński i urząd poczty polowej.

ARMJE.

W czasie pokoju w monarchji austro-węgierskiej istnieją tylko *inspektorowie armji* w liczbie 6-ciu z nielicznym sztabem, po największej części składającym się z oficera sztabu generalnego i adjutanta osobistego.

Skład armji na stopie bojowej.

Komenda armji dzieli się na:

1) Operacyjną komendę armji, której liczebność wynosi około 500 ludzi, 300 koni i 50 wozów, a skład jest następujący:

komendant armji: generał broni lub generał zbrojmistrz,

szef sztabu armji: marszałek polny porucznik lub generał major.

oddział sztabu generalnego, którego szefem jest pułkownik sztabu generalnego, oraz: biura wywiadowczego, referenta artylerji, referenta fortyfikacji, referenta pionierów, referenta telegrafów, referenta sanitarnego i referenta intendentury; od oddziału sztabu generalnego zależą:

adjutant osobisty i oficerowie ordynansowi,

komendant placu z zależnymi od siebie: prowianturą i kancelarją rachunkową komendy armji, oddziałami sztabowymi, plutonem taboru i pocztą polową.

2) Komendę etapów armji, która stanowi zupełnie samodzielną część komendy armji, regulującą zaopatrywanie armji w materjał, urządzenia etapowe, użytkowanie zasobów kraju i t. p. Skład jej jest następujący:

Komendant etapów armji, marszałek polny porucznik lub generał major;

szef sztabu, pułkownik lub podpułkownik sztabu generalnego,

oddział sztabu generalnego złożony z referentów: artylerji,

pionierów, fortyfikacji, kolei, samochodów, taboru, telegrafów i budownictwa wojskowego;

od oddziału sztabu generalnego zależą:

organa ordynansowe,
żandarmerja polowa,
komendant placu z organami analogicznymi jak w komendzie operacyjnej;
komisarjat cywilny,
intendentura,
szef sanitarny,
referent weterynaryjny,
kapelani wojskowi,
sąd wojskowy.

Bezpośrednio od armji zależne oddziały specjalne i zakłady w składzie dla każdej armji rozmaitym, n. p.

oddziały: kompanje pionierskie, oddziały telegraficzne, oddziały sanitarne i t. p.

zakłady: kolumny pontonowe, zakłady sanitarne i t. p.

Wojska wchodzące w skład armji: 2—4 korpusów oraz ewentualnie 1—2 dywizji kawalerji.

NACZELNA KOMENDA ARMJI.

Kieruje kilku armjami walczącemi na jednym teatrze wojennym. Skład analogiczny jak komendy armji:

naczelny komendant armji,
szef sztabu, wyższy generał,
operacyjna naczelna komenda, zorganizowana analogicznie jak operacyjna komenda armji,
naczelna komenda etapów, dla najwyższego kierownictwa służby etapowej.

Kierownictwo.

Najwyższym wodzem całej siły zbrojnej austro-węgierskiej est cesarz.

Cesarska kancelarja wojskowa komunikuje się ze wszystkiemi naczelnemi władzami wojskowemi i cywilnemi. Na czele kancelarji stoi wysoki generał, a personel jej składa się z oficerów i urzędników wojskowych.

Inspektorowie armji.

Przed wybuchem wojny było 6-ciu wyższych generałów inspektorami armji, 5-ciu w Wiedniu a 1 w Sarajewo, który był jednocześnie naczelnikiem zarządu kraju.

Inspektorowie armji sprawują nadzór nad jednolitym wyćwiczeniem i wykształceniem armji, i otrzymują w tym względzie rozkazy od cesarza.

W czasie wojny inspektor armji zostaje w zasadzie komendantem armji.

MINISTERJUM WOJNY.

Ministerjum wojny jest władzą centralną dla armji wspólnej oraz marynarki wojennej. Na czele jego stoi wyższy generał jako minister wojny.

Dzieli się ono na:

biuro prezydjalne, z licznymi urzędami pomocniczymi,
biuro prasowe,
26 oddziałów, łączących się w 4 sekcje,
urzędy pomocnicze, mianowicie:
protokół przyjmujący,
biuro ekspedycyjne,
registratura.

Na czele sekcji stoją szefowie sekcji: 3 generałów i 1 wyższy intendent.

Biuro prezydjalne załatwia sprawy tajne i szczególnie ważne jak: organizacja wojska, sprawy personalne czynnych generałów, oficerów sztabu generalnego i równych rangą urzędników wojskowych, redakcja dziennika rozporządzeń.

Funkcje oddziałów, dla przykładu przytoczymy następujące:

1. Oddział: Sprawy personalne oficerów.

2. Oddział: a) Ustawodawstwo wojskowe i sprawy służby podoficerów, b) sprawy personalne żołnierzy oraz sprawy tyczące się stanu liczebnego i ewidencji.

3. Oddział: sprawy koni, wozów oraz kawalerji i wojsk taborowych.

5. Oddział: sprawy operacyjne i sztabowe, wyćwiczenie wojsk, dyslokacja, pionierzy, umocnienia, komunikacje.

7. Oddział: Artylerja, broń i amunicja.
10. Oddział: Pogotowie, mobilizacja.
12. Oddział: Zaprowiantowanie.
13. Oddział: Umundurowanie.
14. Oddział: Sprawy sanitarne.

Personel ministerjum obejmuje około 300 oficerów i urzędników i 100 podoficerów i żołnierzy.

Organami pomocniczymi ministerjum wojny są:

Generalny inspektor kawalerji,
Generalny inspektor artylerji,
Inspektor artylerji fortecznej,
Inspektor artylerji technicznej,
Generalny inspektor inżynierji,
Generalny inspektor pionierów,
Generalny inspektor saperów,
Generalny inspektor taboru,
Generalny inspektor szkół oficerskich,
Generalny inspektor zakładów naukowych wojskowych,
Generalny inspektor spraw remontowych,
Inspektor wojsk sanitarnych,
Apostolski wikarjat wojskowy,
Komitet sanitarny wojskowy,
Komitet techniczny wojskowy,
Oddział rachunków fachowych,
Kierownictwo spraw samochodowych,
Szef korpusu oficerskiego dla sprawiedliwości.

AUSTRYJACKIE MINISTERJUM OBR. KRAJ.

Jest ono władzą centralną dla austr. obrony krajowej.

Ministrem austr. obr. kraj. jest wyższy generał.

Personel składa się z oficerów sztabu generalnego, obrony krajowej i żandarmerji, oraz urzędników wojskowych i cywilnych.

Podział ministerjum jest następujący:

biuro prezydjalne,
20 departamentów złączonych w 3 sekcje wojskowe i 3 cywilne,
Urzędy pomocnicze,
Ministerjalny oddział rachunkowy,
Oddział rachunkowości obr. kraj.
Oddział rachunkowości żandarmerji.

Organa pomocnicze są następujące:

inspektor kawalerji obr. kraj.,
rzeczoznawca gospodarki końmi,
szef korpusu oficerskiego obr. kraj. dla sprawiedliwości.
szef korpusu lekarzkiego obr. kraj.
inspektor żandarmerji.

Komenda austr. obrony krajowej.

Naczelnym komendantem austr. obr. kraj. jest wyższy generał. Ma on swój sztab złożony z oficerów sztabu generalnego i oficerów linjowych, audytorów i t. d. a podlega mu kierownictwo wykształceniem, gotowością i t. d. obr. kraj. Jest on władzą pośrednią między ministrem a komendami obrony krajowej.

WĘGIERSKIE MINISTERJUM OBR. KRAJ.

Jest ono władzą centralną dla węgierskiej obrony krajowej.

Ministrem węgierskiej obr. kraj. jest wyższy generał, do pomocy dodany mu jest sekretarz stanu.

Personel stanowią oficerowie sztabu generalnego, oficerowie obr. kraj. i żandarmerji, oraz urzędnicy cywilni i wojskowi.

Podział ministerjum jest następujący:
- sekcja prezydjalna złożona z 2 oddziałów,
- 31 oddziałów złączonych w 9 sekcji,
- oddział dla spraw budżetu,
- urzędy pomocnicze.

Organa pomocnicze są następujące:
- inspektor kawalerji węg obr. kraj.,
- inspektor artylerji węg. obr. kraj.,
- inspektor żandarmerji,
- szef korpusu oficerskiego węgierskiej obr. kraj. dla sprawiedliwości,
- oddział rachunkowy.

Komenda węgierskiej obr. kraj.

analogiczna jak w austr. obr. kraj.

SZTAB GENERALNY.

Szefem sztabu generalnego jest wyższy generał, który stoi bezpośrednio pod rozkazami cesarza. Dodanego ma jednego marszałka polnego porucznika jako zastępcę i drugiego, jako szefa spraw etapowych. (2-gi zastępca)

Sztab generalny *składa się* z:
- oficerów sztabu generalnego, od kapitana w górę,
- przydzielonych oficerów linjowych,
- odkomenderowanych oficerów linjowych
- urzędników.

Kompletowanie.

Przydzielonymi do sztabu generalnego mogą być ci oficerowie, którzy uczęszczali na 2-gi rok Szkoły wojennej, lub kończąc inne szkoły wojskowe uznani zostali za szczególnie uzdolnionych.

Przyjętymi do sztabu generalnego mogą być ci z pomiędzy przydzielonych, którzy ukończyli wszystkie trzy lata szkoły wojennej i w czasie przydzielenia okazali się pod każdym względem bardzo uzdolnionymi. Wyjątkowo przyjętymi mogą być także wprost z oddziału kapitanowie, którzy w tym celu zdali specjalny egzamin.

Przydzielanie oficerów sztabu generalnego.

Oficerowie sztabu generalnego przydzielani są:
do biur sztabu generalnego,
do władz centralnych i wyższych komend,
do linji,
do specjalnych poruczeń.

Biura sztabu generalnego są następujące:

biuro naczelne, zajmujące się sprawami personalnemi i administracyjnemi sztabu generalnego, biegiem służby w samym sztabie i poza nim,

biuro operacyjne, sprawuje wszelkie sprawy operacyjne; sprawy organizacji i wyćwiczenia wojska, regulaminy i instrukcje, projekty wielkich ćwiczeń,

biuro etapowe, przygotowuje urządzenia i służbę etapową,

biuro instruktorskie, przygotowuje zadania dla gier wojennych, podróży sztabu generalnego, egzaminów,

biuro krajoznawcze, sporządza geograficzno wojskowe opisy teatrów wojny,

biuro ewidencyjne, prowadzi ewidencję obcych armji i fortec,

biuro kolejowe, opracowuje ruch kolejowy na wypadek mobilizacji, oraz ewidencję kolei własnych i zagranicznych,

biuro telegraficzne, zajmuje się sprawami telegrafu wojskowego i wogóle służbą połączeń.

Każde biuro ma szefa, jednego z oficerów sztabu generalnego.

Władze centralne i wyższe komendy. Oficerowie sztabu generalnego są przydzielani:
do cesarskiej komendy wojskowej,
do inspektorów armji,
do ministerjum wojny,
do obu ministerjów obrony krajowej,

do organów pomocniczych ministerjum wojny i obu ministerjów obr. krajowej,

oraz do wyższych komend.

Służba w linji. Oficerowie sztabu generalnego muszą pełnić czas jakiś służbę w linji—jako kapitanowie i później jako oficerowie wyżsi. W służbie tej wykazać muszą zdolności w prowadzeniu oddziału, lub komendy samodzielnej.

Służba szczególnych poruczeń. Oficerom sztabu generalnego poruczane są stanowiska:

attaches wojskowych przy reprezentacjach monarchji za granicą,

nauczycieli w szkole wojennej i zakładach naukowych wojskowych,

dyrektorów w archiwum wojennym,

komendantów (kierowników grup) w wojskowym instytucie geograficznym.

SZTAB ARTYLERJI.

Zadaniem sztabu tego jest kierownictwo sprawami artylerji.

Sztab artylerji składa się z oficerów wcielonych, od kapitana w górę, oraz oficerów przydzielonych.

Kompletowanie odbywa się z pośród absolwentów wyższych kursów artyleryjskich. Służą oni zrazu jako przydzieleni, następnie nadający się dostają nominację na kapitanów sztabu artylerji.

Przydzielani oficerowie sztabu artylerji bywają:

jako inspektorowie artylerji,
jako dyrektor arsenału artyleryjskiego,
do komend korpusów,
do komend większych fortec,
do brygad artylerji, dalej zaś,
do ministerjum wojny,
do technicznego komitetu wojskowego,
do wielu zakładów naukowych.

Każdy oficer obowiązany jest jako kapitan i jako oficer wyższy odbyć służbę przy oddziale.

SZTAB INŻYNIERJI.

Ma za zadanie kierownictwo robotami fortyfikacyjnemi, oraz współdziałanie przy zdobywaniu i obronie fortec.

Sztab inżynierji składa się z oficerów wcielonych, od kapitana w górę, oraz z oficerów przydzielonych.

Kompletuje się z pośród absolwentów wyższych kursów inżynierji.

Przydzielani oficerowie sztabu inżynierji bywają:
do każdej komendy korpusu,
do dyrekcji budowli umocnień,
do dyrekcji inżynieryjnych,
do ministerjum wojny,
do technicznego komitetu wojskowego,
do zakładów naukowych.

Każdy oficer sztabu inżynierji obowiązany jest, po złożeniu egzaminu na majora, odbyć służbę w oddziale.

Szkoły i kursy wojskowe.

W ARMJI WSPÓLNEJ.

Dla oficerów, podoficerów oraz urzędników wojskowych istnieją w monarchji austro-węgierskiej następujące szkoły i kursy.

1. *Zakłady wychowawcze*:

Terezjańska akademja wojskowa w Wiener Neustadt.

Techniczna akademja wojskowa, mianowicie: oddziały dla artylerji, saperów, wojsk komunikacyjnych w Mödling, oddziały dla pionierów w Hainburg,

6 wojskowych wyższych szkół realnych;
6 wojskowych niższych szkół realnych;
Instytut dla sierot po oficerach w Hirlenberg;
Pensjonat wojskowy dla chłopców w Serajewo;
11 szkół kadeckich piechoty;
Szkoła kadecka kawalerji w Versskirchen;
Szkoła kadecka artylerji w Fraiskirchen.

2. *Zakłady fachowe*:

Szkoła wojenna w Wiedniu, dla wykształcenia oficerów sztabu generalnego;

Wyższy kurs artylerji w Wiedniu;
Wyższy kurs inżynierji w Wiedniu;
Kurs oficerów inżynierji w Wiedniu;
Kurs budowlany wojskowy w Wiedniu;
Kurs intendentury wojskowej w Wiedniu;
Kurs dla oficjałów prowiantowych w Wiedniu;
Kurs dla urzędników prowiantowych w Wiedniu;
Kurs dla oficerów zarządu mundurami w Wiedniu;
Kurs dla oficerów prowiantowych w Wiedniu;
Kurs informacyjny dla kapitanów linjowych;

Kurs informacyjny dla rotmistrzów taboru;
Kurs uzupełniający dla uczniów szkół oficerskich;
Szkoła strzelania w Bruck;
Szkoła strzelania artylerji w Hajmaskér;
Szkoła strzelania artylerji fortecznej w Hajmaskér;
Szkoła strzelania artylerji górskiej w Kalinowik;
Wojskowy instytut dla jazdy konnej w Wiedniu;
Wojskowy instytut dla nauki fechtunku w W.Neustad;
Kurs telegraficzny dla piechoty;
Kurs telegraficzny dla kawalerji;
Szkoła lekarzy wojskowych w Wiedniu;
Szkoła weterynaryjna w Wiedniu;
Wyższy kurs weterynaryjny;
Kurs dla kowali;
Kurs informacyjny dla wyższych weterynarzy.

3. *Szkoły przy oddziałach*:

Szkoły oficerskie w korpusach;
Szkoły oficerskie w brygadach kawalerji;
Szkoły ekwitacyjne w brygadach artylerji;
Szkoły ekwitacyjne w piechocie;
Kursy oficerskie na komendantów taboru oddziałów;
Kursy telefoniczne artylerji;
Kursy uzupełniające dla lekarzy oddziałów;
Kursy uzupełniające dla oficerów taboru;
Szkoły oficerów taboru;
Szkoły oficerów rezerwowych;
Szkoły dla żołnierzy;
Szkoły podoficerskie;
Szkoły pionierskie;
Szkoły sanitarne;
Szkoły sygnalizacji i telefoniczne;
Szkoły kowali;
Szkoły rusznikarskie;
Szkoły podoficerów rachunkowych;
Kompanje szkolne;

4. *Kursy specjalne*:

Kursy lotnicze;
Kurs balonów sterowych;
Kursy samochodowe;
Kurs informacyjny dla oficerów i urzędników artylerji technicznej;
Kurs ogniomistrzów;
Kurs rachunkowców budowlanych;
Kurs dla wojskowych urzędników kontroli rachunkowej;

Kurs informacyjny dla wyższych lekarzy wojskowych;
Kurs informacyjny dla lekarzy pułkowych;
Kurs informacyjny dla urzędników aptekarskich.

W AUSTRYJACKIEJ OBRONIE KRAJOWEJ.

1. *Zakłady wychowawcze:*
Akademja wojskowa ces. Franciszka Józefa w Wiedniu;
Wyższa wojskowa szkoła realna w Wiedniu.
2. *Zakłady fachowe:*
Kurs informacyjny obrony kraj. w Wiedniu;
Kurs dla oficerów kawalerji obr. kraj. w Ołomuńcu;
Kurs ekwitacyjny dla piechoty obr. kraj.
3. *Szkoły przy oddziałach* w ogólnym zarysie są takie same, jak w armji wspólnej.

W WĘGIERSKIEJ OBRONIE KRAJOWEJ.

1. *Zakłady wychowawcze:*
Akademja Ludwiki dla obr. kraj. w Budapeszcie;
Wyższa wojskowa szkoła realna obr. kraj. w Sopron;
2 szkoły kadeckie obr. kraj. w Pécs i Nagy-várad.
2. *Zakłady fachowe:*
Kurs informacyjny obr. kraj. w Budapeszcie;
Wyższy kurs oficerski obr. kraj. w Budapeszcie;
Szkoła główna kawalerji obr. kraj.;
Szkoła oficerów gospodarczych obr. kraj.;
Szkoła lekarzy obr. kraj. w Budapeszcie;
Szkoły brygadyjne oficerów kawalerji obr. kraj.;
Szkoły ekwitacyjne obr. kraj.;
Okręgowe szkoły oficerskie obr. kraj.;
Wyższe szkoły weterynarji w Budapeszcie.
3. *Szkoły przy oddziałach* w ogólnym zarysie są takie same, jak w armji wspólnej.

Różne.

KOMITET WOJSKOWO TECHNICZNY.

Ma na celu zastosowanie najnowszych zdobyczy w dziedzinie nauki i techniki do celów wojskowych. Dzieli się on na następujące 4 sekcje:

1) Sekcja artylerji, broni i taboru. Zajmuje się ona sprawami amunicji, uzbrojenia, nowych konstrukcji, teoretycznych prac i doświadczeń.

2) Sekcja inżynierska, pionierska i budowli wojennych. Zajmuje się ona sprawą umocnień polowych, fortyfikacji stałych, stosowaniem nowych systemów w pracach pionierskich i minerskich, oraz pracami inżynierskiemi z zakresu budownictwa.

3) Sekcja statystyczna i intendencka. Zajmuje się ona statystyką wojenną i państwową oraz zastosowaniem techniki do celów intendentury.

4) Sekcja technologiczna.

INSTYTUT WOJENNO-GIEOGRAFICZNY.

Instytut wojenno-gieograficzny zajmuje się przygotowaniem map dla celów wojskowych. Dzieli się on na:

1) grupę geodezyjną,
2) grupę, zajmującą się zdjęciami terenu,
3) grupę kartograficzną,
4) grupę techniczną,
5) grupę administracyjną.

Instytut jest zależny bezpośrednio od wspólnego ministerjum wojny. W skład jego wchodzą: komendant w randze jenerała, komendanci grup—oficerowie sztabu generalnego i techniczny personel pomocniczy (oficerowie i urzędnicy). Oficerowie są częściowo na stałych urzędach, częściowo zaś — frontowi, przydzielani na pewien czas.

Archiwum wojenne.

kolekcjonuje dzieła z historji i teorji, oraz dzieła, mapy i rysunki o wartości historycznej. Archiwum wojenne dzieli się na:

1) Dział historji wojen,
2) Dział teorji wojen,
3) Dział map,
4) Bibljotekę.

ŻANDARMERJA.

Żandarmerja służy podczas pokoju do ochrony porządku publicznego, oraz utrzymania spokoju i bezpieczeństwa—podczas wojny zaś zostaje przydzielona jako żandarmerja polowa do wyższych komend.

Zandarmerja dzieli się na:

1) żandarmerję obrony krajowej,

2) żandarmerję węgierską,
3) żandarmerję węgiersko-kroacko-słoweńską.
4) wspólny korpus żandarmerji dla Bośni i Hercegowiny.

Komendantem żandarmerji obrony krajowej (węgierskiej, węgiersko-kroacko-słoweńskiej) jest jenerał t. zw. inspektor żandarmerji, który jest organem pomocniczym przy ministerjum obrony krajowej (węgierskiej obrony krajowej). W każdym okręgu policyjnym znajduje się 1 komenda żandarmerji okręgu (komendant-oficer wyższy); od komendy żandarmerji okręgu zależy kilkanaście komend oddziałów żandarmerji (komendant-rotmistrz lub subaltern), z których każda z kolei dzieli się na kilkanaście komend powiatowych żandarmerji (komendant-wachmistrz), z których każda składa się z kilkunastu posterunków żandarmerji (od 1 do 25 ludzi).

Żandarmerja kompletuje się przez przydzielenie oficerów i żołnierzy armji wspólnej i obrony krajowej.

Do uzbrojenia oficerów należy:

oficerska szabla piechoty i pistolet;

starszych wachmistrzów: oficerska szabla piechoty i pistolet;

żołnierzy: sztucer M. 90. z bagnetem i szabla żandarmska (specjalny model).

Na granicy Galicji i Bukowiny do ważniejszych posterunków żandarmerji są przydzielani żandarmi konni.

Komendantem żandarmerji węgierskiej i węgiersko-kroacko-słoweńskiej jest również jenerał t. zw. inspektor żandarmerji.

Podział i uzbrojenie są bardzo podobne, jak żandarmerji obrony krajowej.

WOJSKOWY KORPUS POLICJI.

Dzieli się na:
1) wojskowy korpus policji i
2) woskowy korpus policji dla sądów cywilnych w Wiedniu.

Wojskowy korpus policji jest zależny od wspólnego ministerjum wojny, a ze względu na służbę bezpieczeństwa publicznego od poszczególnych dyrekcji policji, będących pod zarządem ministerjum obrony krajowej.

SŁUŻBA DUCHOWNA.

Do pełnienia służby duchownej w wojsku są powołani duchowni wojskowi. Na czele ich stoi apostolski wikary polowy (w randze marszałka polnego porucznika), który jest organem pomocniczym przy wspólnym ministerjum wojny.

Każdy okręg wojskowy stanowi ze względu na służbę ducho-

wną—wojskowy okręg duchowny, na czele którego stoi rzymsko-katolicki superjor polowy; jest on zarazem organem pomocniczym i referentem przy odpowiedniej komendzie korpusu. Do każdego garnizonu są przydzielani rzymsko-katoliccy i grecko-katoliccy duchowni, zależnie od wojskowej komendy stacji.

Podczas wojny do każdej dywizji, brygady górskiej, do każdego pułku piechoty, szpitala polowego, ruchomego, rezerwowego i fortecznego jest przydzielony jeden duchowny; prócz tego do komendy etapowej armji: 1 wyższy duchowny rzymsko-katolicki, 1 grecko-katolicki, 1 ewangielicki, 1 rabin i 1 duchowny mahometański.

SĄDOWNICTWO WOJSKOWE.

Wojskowym sądom karnym podlegają za wszystkie wykroczenia:

a) wszyscy czynni wojskowi;

b) wszyscy czasowo czynni od dnia ich przyjęcia do służby wojskowej;

c) wszyscy, którzy służą na okrętach wojennych lub na statkach, które w razie mobilizacji są przydzielone do marynarki wojennej;

d) należący do oddziału, który zostaje kompletowany na stopę wojenną, zmobilizowany lub znajduje się czasowo po za granicami państwa;

e) wszyscy jeńcy wojenni i zakładnicy.

Za specjalne wykroczenia:

a) nieczynni wojskowowi, za niewypełnienie rozkazu, powołującego ich do wojska i za wykroczenia wojskowe podczas raportu głównego (zebrania kontrolującego);

b) nieczynni wojskowi, za wykroczenia wojskowe w mundurze wojskowym;

c) zaaresztowani przez marynarkę rozbójnicy morscy,—za rabunek;

d) osoby cywilne,—za wykroczenia przeciw sile zbrojnej państwa podczas mobilizacji, wojny lub bezpośredniego niebezpieczeństwa wybuchu wojny;

e) osoby cywilne, powołane do służby komunikacyjnej lub do innych zadań, służących wojennym celom,—za niespełnianie swych obowiązków.

Pierwszą instanję stanowią:

1) sądy brygadyjne,

2) sądy dywizyjne.

3) ruchome sądy wojskowe dla armji stojącej w polu.

Drugą instancję stanowi:

1) sądy dywizyjne,
2) najwyższy sąd wojskowy.

Sądy te posiadają następujący zakres działania:
W sądach brygadyjnych wyroki w sprawach przewinień żołnierzy, podoficerów, gażysiów bez klasy rang i osób cywilnych. W sądach dywizyjnych—w sprawach przewinień oficerów i równych im urzędników, przestępstw wszystkich podoficerów, żołnierzy i osób cywilnych; sądy dywizyjne są instytucjami apelacyjnemi dla wyroków sądów brygadyjnych.

Najwyższy sąd wojenny jest instytucją apelacyjną dla wyroków sądów dywizyjnych. W ruchomych sądach wojskowych — wyroki w sprawach wszystkich wykroczeń wszystkich osób wojskowych i cywilnych; sądy te nie mają drugiej instancji.

Sądy pierwszej instancji. Miejscem urzędowania sądu brygadyjnego jest miejsce postoju komendy brygady. Kierownikiem sądu brygadyjnego jest audytor; sąd rozpatrujący (sąd wojenny) składa się z 3 sędziów:

przewodniczącym jest oficer wyższy,
kierownikiem rozpraw—audytor,
assesorem — kapitan.

Miejscem urzędowania sądu dywizyjnego jest miejsce postoju komendy dywizji. Kierownikiem sądu dywizyjnego jest audytor, sąd rozpatrujący (sąd wojenny) składa się z 5 sędziów:

przewodniczącym jest oficer wyższy,
kierownikiem rozdraw — audytor,
assesorami — 2 kapitanowie i 1 porucznik.

Ruchome sądy wojskowe zostają zwoływane na wypadek mobilizacji przy komendzie danej miejscowości; skład sądu rozpatrującego (sąd polowy wojenny) jest taki sam jak i sądu dywizyjnego.

Sądy drugiej instancji. Sądy dywizyjne pierwszej instancji funkcjonują wtedy jako sądy drugiej instancji, gdy służą jako instancje apelacyjne dla sądów brygadyjnych. Sąd rozpatrujący składa się z 5 sędziów:

przewodniczącym jest oficer wyższy.
kierownikiem rozpraw—audytor w szarży oficera wyższego,
assesorami — 2 kapitanowie i audytor.

Najwyższy sąd wojskowy zasiada we Wiedniu; prezydentem i wice-prezydentami są wyżsi jenerałowie; kierownikiem rozpraw jest audytor, który posiada tytuł „kierującego prezydenta senatu"; prezydentami i rajcami są audytorzy.

Audytorży posiadają szarżę od porucznika do marszałka polnego porucznika. Szefem korpusu audytorów jest jenerał-szef-audytor, który jest zależny od wspólnego ministerjum wojny (oddz. 4).

ZARZĄD EKONOMICZNY.

Zarząd ekonomiczny armji państwa Austro-Węglerskiego dzieli się na:

1) Intendenturę, która ma za zadanie kierownictwo i kontrolę ogólnego aparatu zarządzającego.

2) Urzędy obrachunkowe, które służą do wyrachowywana poborów osób wojskowych i cywilnych, pełniących służbę dla wojska i wszystkich wydatków, tyczących się wojskowości.

3) Dział pieniężny, likwidujący rachunki urzędów rachunkowych.

WŁADZE MIEJSCOWE.

W garnizonach podczas pokoju znajdują się następujące władze miejscowe:

Wojskowe komendy stacji; komendantem jest najstarszy w garnizonie oficer armji wspólnej.

Komendy stacji obrony krajowej; komendantem jest najstarszy w garnizonie oficer obrony krajowej.

W garnizonach, gdzie znajdują się zarówno wojska wspólnie armji, jak też obrony krajowej, najstarszy rangą oficer jest *komendantem stacji*. Jemu podlegają:

Komendant miasta, który załatwia sprawy bieżące (w Wiedniu i Budapeszcie — w randze generała);

Komenda placu — w większych garnizonach; jest ona władzą pomocniczą i wykonawczą komendy stacji; komendantem placu jest oficer sztabowy lub kapitan armji.

Oficer stacji — w niektórych małych garnizonach, gdzie niema komendy placu, jest on zarazem adjutantem komendanta stacji.

Komenda fortecy; komendantem fortecy jest jenerał. W większych fortecach są mu dodane do pomocy:

oddział sztabu generalnego, w skład którego wchodzą:

wyższy oficer sztabu generalnego, jako szef sztabu fortecy, wraz z oficerami generalnego sztabu,
oficer sztabu artylerji,
szef sanitarny fortecy,
intendent fortecy.

GOSPODARKA KOŃSKA.

W monarchji Austro Węgierskiej jest ponad 4 miljony koni, z których 600.000 jest zdatnych do służby wojskowej. Roczny wywóz koni wynosi przeszło 60.000.

Państwowe zakłady hodowli koni zostały od czasów Cesarza Józefa II oddane pod zarząd wojskowy. Dzielą się one na trzy zasadnicze typy: 1) zakłady w których znajdują się stadniny (jest ich w Austrji ośm), 2) zakłady dla ogierów (takich jest w całej Austrji 13) i 3) zakłady dla źrebiąt (jest ich w całym państwie ośm). Zakłady te są zależne od zarządu cywilnego, jednakże do zarządu jest z reguły dodany oddział wojskowy, w skład którego wchodzi komendant (oficer sztabowy,—jednocześnie kierownik całego zakładu), oficerowie, podoficerowie, żołnierze i urzędnicy wojskowi. Oddział wojskowy zależy służbowo od obrony krajowej. Na czele wszystkich zakładów hodowlanych koni stoi dwóch inspektorów wojskowych w randze jenerała lub pułkownika (1 dla Austrji i 1 dla Węgier). Zakłady, w których znajdują się stadniny, służą do hodowania dobrych gatunków koni; w Austrji i na Węgrzech są one pod zarządem ministerjum rolnictwa. Zakłady dla ogierów służą do zapładniania klaczy osób prywatnych; zakłady te są również pod zarządem ministerjum rolnictwa; zakłady te dzielą się na posterunki; w Austrji znajduje się 522 takich posterunków w których mieści się 2000 ogierów; na Węgrzech—1031 posterunków o ogólnej liczbie 3000 ogierów.

Zakłady dla źrebiąt dopełniają około 20% całego stanu koni, kupuje się 3—3½ letnie źrebięta, a następnie oddaje oddziałom jako 4—4½ latki; ogólna liczba źrebiąt wychowanych w tych zakładach wynosi od 3200 do 8000 sztuk.

Dostarczanie koni podczas pokoju. Na czele komisji dostarczającej koni stoją:

dla wspólnej armji jenerał-inspektor;

dla obrony krajowej (węgierskiej)—inspektor jazdy obrony krajowej (węgierskiej);

Są oni zależni od wspólnego ministerjum wojny (lub odpowiednich ministrów obrony krajowej). Czas służby konia w wojsku wynosi:

dla koni wierzchowych—8 lat,

dla pociągowych—10 lat.

Kontygens koni zostaje pokryty przez zakupno ogólnej liczby 14.000 sztuk: z tego koni wierzchowych zakupuje się 12% całego stanu pokojowego, koni pociągowych—10%, jucznych—10%; dopełnienie kontygensu uskutecznia się przez zakupno 60% koni i 40% źrebiąt. Komisja, zakupująca konie składa się z 1 oficera sztabo-

wego kawalerji, 1 likwidatora i 1 wojskowego lekarza weterynarji. Każdemu koniowi uznanemu za zdolnego do służby wypala się znak; z prawej strony: na biodrze (odwrócona korona) oznacza konia ze stwierdzoną wadą, na szyi pod grzywą (odwrócona korona) — nie nadającego się do służby, z lewej strony: na szyi — numer poboru, na łopatce—numer komisji poborowej, na biodrze —numer pułku.

Konie urlopowane. W Austrji oddaje się rządowe konie osobom prywatnym do używania; konie te w razie mobilizacji muszą w ciągu 24 godzin być odstawione do pułków, do których są zapisane. Takich koni jest około 30.000, i tworzą one rezerwę ujeżdżonych koni, które w razie mobilizacji kompletują liczbę koni do stopy wojennej, nowe formacje, utworzone z już istniejących pułków kawalerji, oraz służą jako zamiana koni nie nadających się do służby. Każdy pułk kawalerji armji wspólnej posiada około 300 urlopowanych koni w ewidencji, każdy pułk kawalerji obrony krajowej—około 1000. Co rok na czas ćwiczeń muszą być konie urlopowane dostarczone na 4—5 tygodni. Jeżeli koń urlopowany jest w przeciągu 5—7 lat (zależnie od postanowień pułku) w doskonałym stanie, to po tym terminie przechodzi na własność osoby cywilnej, która go dotychczas używała; konie juczne już po 3 latach przechodzą na własność osoby cywilnej.

Konie oficerskie. podczas pokoju część koni rządowych zostaje przydzielona oficerom niższym i rotmistrzom kawalerji, artylerji polowej i taboru, adjutantom piechoty i artylerji fortecznej i komendantom oddziałów karabinów maszynowych. Po 8 latach używania przechodzą konie te na własność oficera. Jeżeli oficer chce sam zaopatrzyć się w konia, to dostaje na ten cel jednorazowe wsparcie w sumie 400 koron. Podczas wojny zostają zaopatrzeni w konie: wszyscy oficerowie prowiantowi, oficerowie niżsi oddziałów technicznych i sanitarnych, część urzędników intendentury, lekarze i weterynarze. Inni oficerowie są zaopatrywani w konie uprzężowe, które stanowią nadmiar i w konie zarekwirowane przez rząd po wsiach.

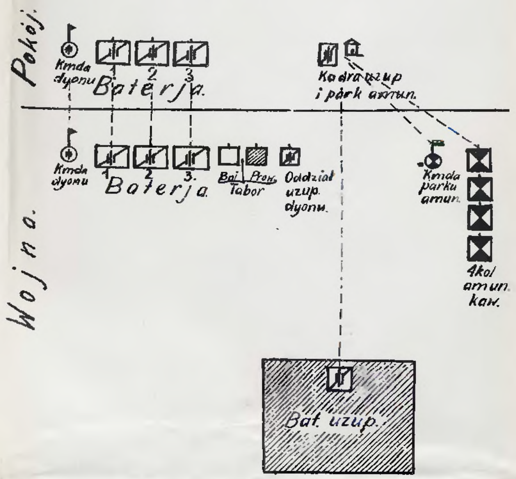
Sposób pozbycia się koni. Z koni nie nadających się do służby wojskowej, część pozostaje przydzielona do taboru, część oficerom wojsk pieszych, część—do innej służby wojskowej, reszta zaś sprzedana na licytacji. Z koni pobranych część ginie z powodu nieszczęśliwych wypadków (zranienia, skaleczenia, złamania nogi i t. d.), reszta przy przejściu w posiadanie osób cywilnych i wojskowych (oddane oficerom po 8 latach służby i konie urlopowane).

Dostarczanie koni podczas wojny. Na wojnę jest potrzebnych około 500.000 koni; z tego wierzchowych—33%, pociągowych —33% i zwykłych—33%. Co do lat przeprowadza się ogólny spis koni; prócz tego co dwa lata—spis koni zdolnych do służby woj-

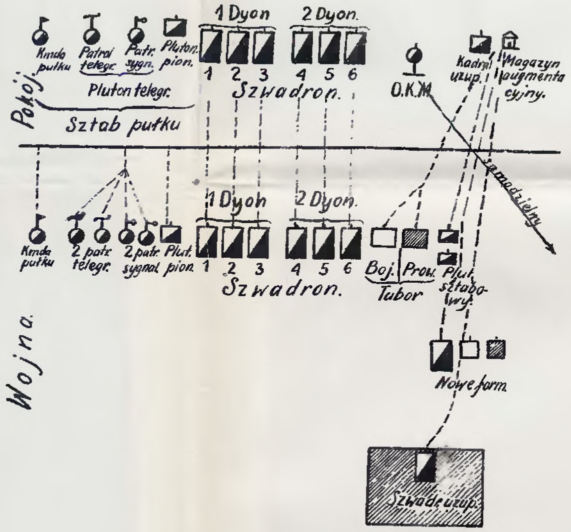
skowej. Dostarczenie koni z wybuchem wojny zostaje określone przez „prawo dostarczenia koni“. Najważniejszym jest oddzielenie koni zdolnych do służby wojskowej od niezdolnych do niej, co wymaga ogólnej klasyfikacji koni. Do tego celu całe państwo jest podzielone na okręgi poborowe dla koni, które w Austrji pokrywają się z okręgami sądowymi. Okręgi poborowe podzielone są na 76 obwódów ewidencyjnych koni, które jednak nie schodzą się z obwodami uzupełniającymi dla armji wspólnej i obrony krajowej. W każdym takim obwodzie znajduje się oficer ewidencyjny koni (oficer kawalerji, porucznik lub rotmistrz). Klasyfikacja koni odbywa się z reguły co drugi rok; każdy właściciel musi przytym wszystkie swoje konie i wozy przyprowadzić i pokazać. Klasyfikacja odbywa się przez komisję mieszaną; do niej należą: kapitan okręgu, oficer ewidencyjny koni jako przedstawiciel władz wojskowych, lekarz weterynarji, członek gminy i 3 oceniaczy. Oficer ewidencyjny ustala: 1) czy koń jest zdolny do służby wojskowej, 2) czy jest tymczasowo niezdolny, 3) czy też całkowicie niezdolny. Konie zdolne i tymczasowo niezdolne do służby wojskowej mają być przyprowadzone do następnej klasyfikacji koni; konie całkowicie niezdolne są zwolnione zupełnie od stawania w danym okręgu poborowym koni. Oficer ewidencyjny wybiera między końmi zdolnymi do służby potrzebną ilość koni wierzchowych, pociągowych i jucznych. Ceny kupna konia są o 10% wyższe od cen podczas pokoju; jeżeli właściciel nie zgadza się na tą cenę, to płaci się za konia według zdania oceniaczy, bez względu na protest właściciela, któremu nie wolno w tej sprawie wnosić rekursów. Cenę tę jednak płaci się dopiero na wypadek mobilizacji. Właściciel otrzymuje dla każdego wybranego konia kartę ewidencyjną, która zawiera opis konia, imię nazwisko i miejsce zamieszkania właściciela, cenę konia, ewentualnie także cenę wozów, jak również wyciąg z obowiązków właściciela. Wszystkie zmiany w ewidencji koni (śmierć, sprzedaż i t. d.) muszą być meldowane w przeciągu 15 dni przełożonemu gminy. W razie mobilizacji, ewentualnie powołania koni, muszą być konie, zapisane do ewidencji wojskowej, wraz z kantarem i odpowiednią ilością obroku natychmiast oddane zarządowi wojskowemu. Zapłatę reguluje się albo natychmiast, albo za pomocą czeków pocztowych w przeciągu 6-ciu tygodni. W niektórych okręgach urządza się czasem próby mobilizacji koni, celem ustalenia danych, przeprowadzenia ćwiczeń mobilizacyjnych i t. d. W tych wypadkach stosuje się również wszystko, co wyżej powiedziano, lecz właścicielowi wypłaca się odszkodowanie za czas stracony na przeprowadzenie konia.

Do art. „Armia austro-węgierska”

C.i.K. DYON ART. KONNEJ.

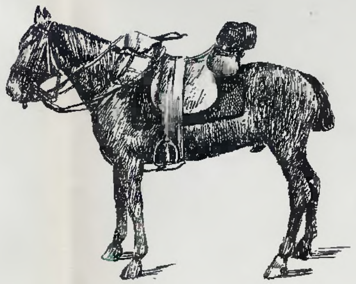

C.i.K. PUŁK DRAGONÓW, HUZARÓW LUB UŁANÓW.

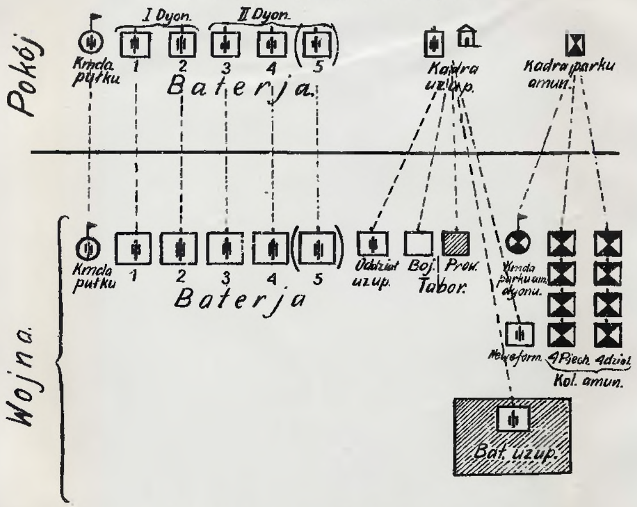

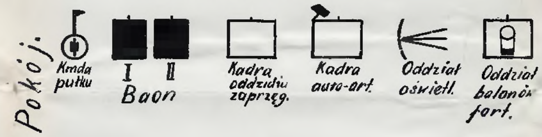
DRAGON. HUZAR. UŁAN.

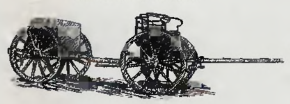

C.i.K. PUŁK ART. POLOWEJ

C.i.K. PUŁK ART. FORT.

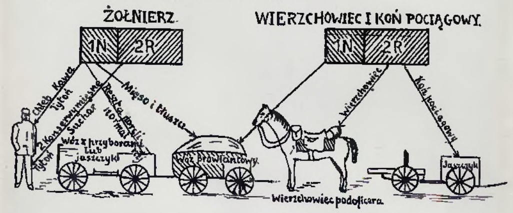

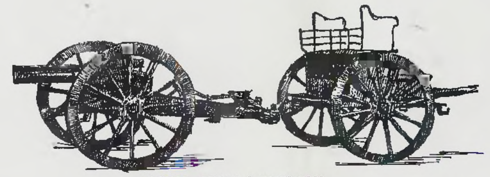
PRZODEK Z JASZCZYKIEM

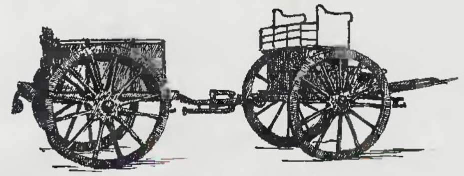
ARMATA Z PRZODKIEM.

ROZMIESZCZENIE PODSTAWOWEGO ZAPASU PROWIANTU W BATERJACH ARMAT I HAUBIC POLOWYCH.

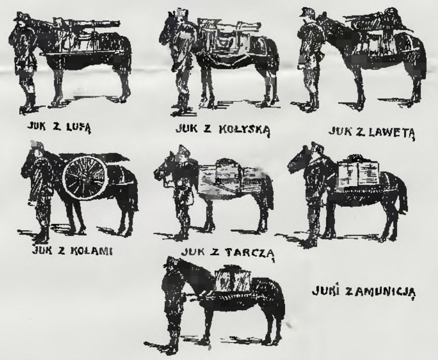

HAUBICA POLOWA Z PRZODKIEM.

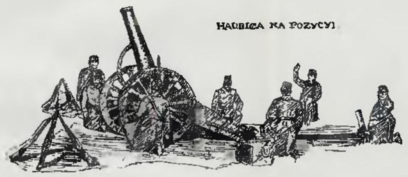

JASZCZYK Z PRZODKIEM.

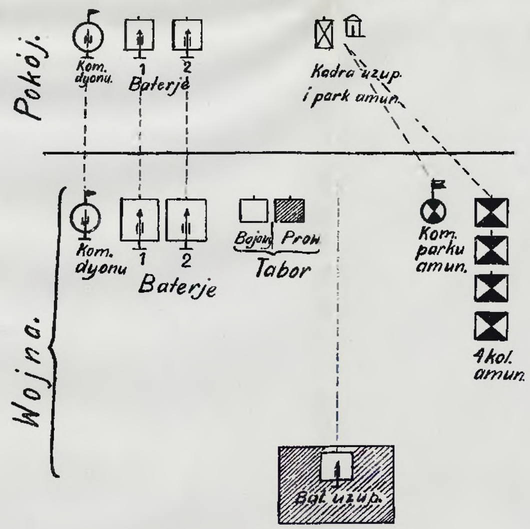
PÓŁPLUTON ARMAT GÓRSKICH W MARSZU.

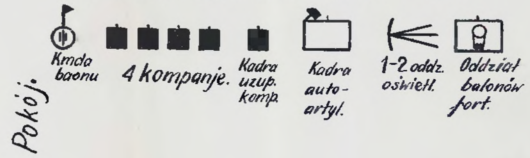
HAUBICA NA POZYCJI

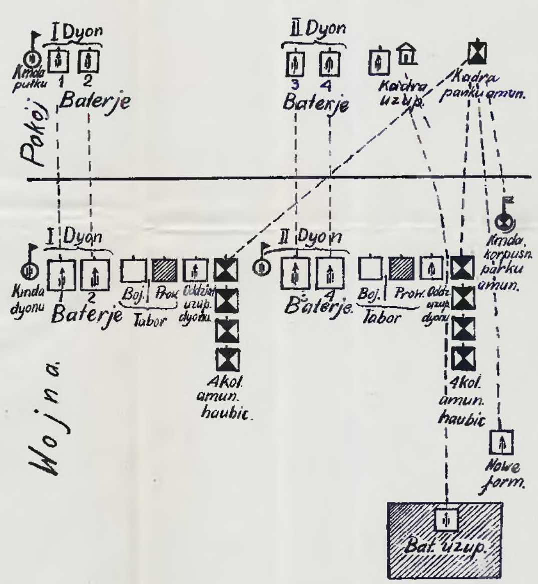
C.i.K. DYON CIĘŻKICH HAUBIC.

C.i.K. SAMODZ. BAON. ART. FORT.

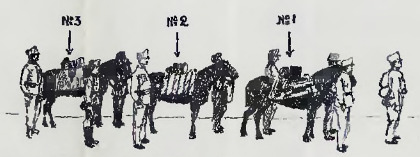
C.i.K. PUŁK HAUBIC POLOWYCH.

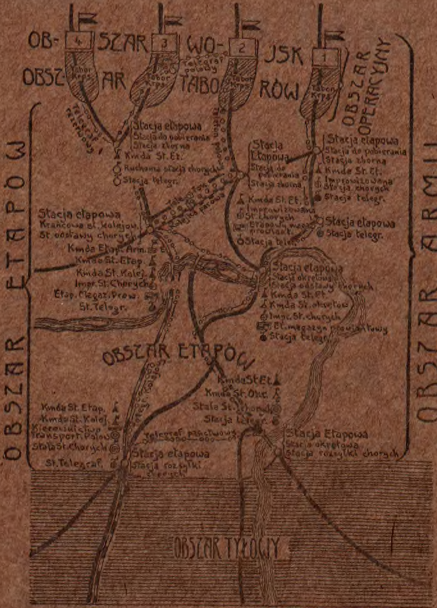
KARABIN MASZYNOWY

№1. JUK Z KARABINEM MASZYNOWYM.
№2. JUK Z AMUNICJĄ.
№3. JUK Z TARCZAMI OCHRONNEMI.

WÓZ Z PRZYBORAMI.

OB- SZAR WO- JSK
OBSZ- AR TABO RÓW
4
3
2
1
Tabor Krps.
Tabor Krps.
Tabor Krps.
Tabor Krps.
Telegraf polowy
OBSZAR OPERACYJNY
Stacja etapowa
Stacja do pobierania
Stacja zborna
Kmda St. Et.
Ruchoma stacja chorych
Stacja telegr.
Stacja Etapowa
Stacja do pobierania
Stacja zborna
Kmda St. Et.
Improwizowana St. chorych
Etapowy magazyn prowiant.
Stacja telegr.
Stacja etapowa
Stacja do pobierania
Stacja zborna
Kmda St. Et.
Improwizowana Stacja chorych
Stacja telegr.
Stacja etapowa
Stacja telegr.
Kolejka parowa
Stacja etapowa
Krańcowa st. kolejowa
St. odstawy chorych
Kmda Etap. Arm.
Kmda St. Etap.
Kmda St. Kolej.
Impr. St. Chorych
Etap. Magaz. Prow.
St. Telegr.
Stacja etapowa
Stacja okrętowa
Stacja odstawy chorych
Kmda St. Et.
Kmda St. okrętów
Impr. St. chorych
Et. magazyn prowiantowy
Stacja telegr.
OBSZAR ETAPÓW
Kmda St. Et.
Kmda St. Okr.
Stała St. chorych
Stacja telegr.
Kmda St. Etap.
Kmda St. Kolej.
Kierownictwo transport. polow.
Stała St. Chorych
St. Telegraf.
Telegraf państwowy
Stacja etapowa
Stacja rozsyłki chorych
Stacja Etapowa
Stacja okrętowa
Stacja rozsyłki chorych
OBSZAR ETAPÓW
OBSZAR ARMJI
OBSZAR TYŁOWY